

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**NECMETTİN ERBAKAN'IN ADİL DÜZEN YAKLAŞIMI VE DIŞ
POLİTİKA ANLAYIŞI**

Fatih KELEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN

HAZİRAN - 2023

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**NECMETTİN ERBAKAN'IN ADİL DÜZEN YAKLAŞIMI VE
DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatih KELEŞ

Enstitüsü Anabilim Dal: Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 23/06/2023 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. İsmail EDİZ	Başarılı
Doç. Dr. Mustafa YETİM	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Fatih KELEŞ

23/06/2023

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Necmettin Erbakan; mevcut dünya düzenini analiz edişi, siyaset tarzı, stratejisi, sorunları tespit etmesi ve çözüm önerileri getirme şekli, ortaya koymuş olduğu projeleri ve olaylara yaklaşım yöntemi gibi alanlarda incelendiğinde farklı bir kişiliğinin ve zihin dünyasının olduğu görölmektedir. Erbakan gibi devlet adamlarının yüceltmeye ve övölmeye ihtiyaçları olmadığı gibi böyle bir çabaya da ihtiyaç yoktur. Çünkü doğru, adil, faydalı, iyi ve güzel olan düşünce ve eylemler er ya da geç hakkını teslim alırken yanlış, zalim, zararlı, kötü ve çirkin fikir ve hareketlerin de üzerinden ne kadar zaman geçerse geçsin haksızlığı anlaşılabacaktır.

Bu çalışma Necmettin Erbakan, Adil Düzen yaklaşımı, Türk dış politikası ve siyasi tarihi hakkında önemli bir derinlik sunmakta ve okuyuculara bu konularda karmaşık ve çeşitlilik içeren dinamiklerini anlamak için rehberlik sağlamaktadır. Umarım ilgi duyan herkesin bilgi ve anlayışını zenginleştirirken, Adil Düzen yaklaşımının ve Türk dış politikasının geçmişini ve bugününü daha iyi anlamalarına yardımcı olur.

Derin bilgi birikimiyle zihin dünyamı genişleten, ayrıntıları ortaya çıkarmamda yardımcı olan, ilgisi, desteği ve çok önemli katkıları için siyaset bilimci ve düşünür Sayın Ahmet Akgöl'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde desteğini esirgemeyen, tüm sorularıma cevap veren, sabır ve anlayış gösteren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Turan'a teşekkürü borç biliyorum. Savunma sınavında vermiş olduğu çok değerli katkılardan dolayı Doç. Dr. İsmail Ediz ve Doç. Dr. Mustafa Yetim hocalarıma ayrıca teşekkür ederim. Son olarak bütün süreç boyunca maddi ve manevi her alanda yanımda olan aileme ve arkadaşlarıma müteşekkirdiğimi belirtmek isterim.

Fatih KELEş

23/06/2023

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: NECMETTİN ERBAKAN'IN YAŞAMI	6
--	---

1.1. Eğitim Hayatı.....	6
1.2. Çalışma Hayatı	9
1.3. Siyasi Hayatı.....	12
1.3.1. Bağımsızlar Dönemi.....	13
1.3.2. Milli Nizam Dönemi	14
1.3.3. Milli Selamet Dönemi	16
1.3.4. Refah Dönemi.....	17
1.3.5. Fazilet Dönemi	20
1.3.6. Saadet Dönemi	21

BÖLÜM 2: NECMETTİN ERBAKAN'IN MİLLİ GÖRÜŞ İDEOLOJİSİ	
--	--

BAĞLAMINDA ADİL DÜZEN YAKLAŞIMI	22
---------------------------------------	----

2.1. Milli Görüş Düşüncesi.....	23
2.2. Adil Düzen Programı.....	25
2.2.1. Temel Esaslar	28
2.2.2. Hak Anlayışı.....	34
2.2.3. Hak ve Batıl Mücadelesine Bakış.....	36
2.2.4. Mevcut Dünya Düzenine Bakış ve Siyonizm.....	38
2.3. Adil Ekonomik Düzen.....	41
2.3.1. Temel Esasları	42
2.3.1.1. Devlet.....	44
2.3.1.2. Para	45
2.3.1.3. Kredi	47
2.3.1.4. Vergi	49

2.3.1.5. Sosyal Güvenlik	51
2.3.2. Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	51
2.4. Adil Siyasi Düzen.....	54
2.4.1. Temel Esaslar	58
2.4.2. Siyasi Yapı	62
2.4.3. Dayanışma Ortaklığı Sistemi.....	63
2.4.4. Şura Sistemi.....	64
2.4.5. Adalet Sistemi	64
2.5. Adil Ahlaki Düzen.....	67
2.5.1. Mevcut Problemler	68
2.5.2. Temel Esaslar	71
2.5.3. Kurumlar ve İşlevleri.....	74
2.6. Adil İlmi Düzen	77
2.6.1. Temel Esaslar	80
2.6.2. Görevleri.....	81
2.6.3. Eğitim	83
2.7. Genel Değerlendirme.....	85
2.7.1. Adil Siyasi Düzen.....	85
2.7.2. Adil Ekonomik Düzen.....	86
2.7.3. Adil Ahlaki Düzen.....	88
2.7.4. Adil İlmi Düzen.....	88
BÖLÜM 3: NECMETTİN ERBAKAN'IN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI	91
3.1. Dış Politika Vizyonu	94
3.2. Milli Görüş Partileri'nin Dış Politika Programları	95
3.2.1. Milli Nizam Partisi	95
3.2.1.1. Milli ve Müstakil Dış Politika.....	97
3.2.1.2. Şahsiyetli Dış Politika.....	97
3.2.1.3. Ortak Pazar.....	98
3.2.2. Milli Selamet Partisi	98
3.2.3. Refah Partisi	99
3.2.4. Fazilet Partisi	100
3.2.5. Saadet Partisi	101

3.3. Kıbrıs Barış Harekâtı	105
3.4. D-8	110
3.5. Geziler ve Libya Polemiği	113
SONUÇ	116
KAYNAKÇA	118
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADL	: Anti-Defamation League
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
AIPAC	: American Israel Public Affairs Committee
ASKON	: Anadolu Aslanları İşadamları Derneği
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Birlik Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CGP	: Cumhuriyetçi Güven Partisi
CUFI	: Christians United for Israel
D-8	: Developing (Gelişen) 8
DB	: Dünya Bankası
DGM	: Devlet Güvenlik Mahkemesi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
DYP	: Doğru Yol Partisi
DVL	: Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt
ECO	: Economic Cooperation Organization (Ekonomik İşbirliği Teşkilatı)
FP	: Fazilet Partisi
FED	: The Federal Reserve System (Merkez Bankaları Sistemi)
GP	: Güven Partisi
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
IATA	: International Air Transport Association (Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği)
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IDP	: Islahatçı Demokrasi Partisi
İSEDAK	: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KHD	: Klöckner-Humboldt-Deutz

KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MP	: Millet Partisi
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MGK	: Milli Güvenlik Konseyi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MNP	: Milli Nizam Partisi
MSP	: Milli Selamet Partisi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
RP	: Refah Partisi
SAADET	: Saadet Partisi
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SP	: Sosyalist Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP	: Türkiye Birlik Partisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WINEP	: Washington Institute for Near East Policy
YMCA	: Young Men's Christian Association (Genç Hristiyan Erkekler Birliği)
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Bağımsızlar Grubu	13
Tablo 2: Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Konya) - 12 Ekim 1969.....	14
Tablo 3: Milli Nizam Partisi Kurucuları.....	15
Tablo 4: 14 Ekim 1973 ve 5 Haziran 1977 Yılı Genel Seçim Sonuçları.....	16
Tablo 5: Genel Seçim Sonuçları - 29 Kasım 1987 ve 20 Ekim 1991 Yılları	18
Tablo 6: Genel Seçim Sonuçları - 24 Aralık 1995	19
Tablo 7: Genel Bağlamda Adil Düzen Yaklaşımı	29
Tablo 8: Biyolojik Nazariye Bağlamında Adil Düzen Yaklaşımı	29
Tablo 9: Doğru ve Yanlış Hak Anlayışı	34
Tablo 10: Irkçı Emperyalizm 'in Sömürde Kullandığı Araçlar ve Metotlar	40
Tablo 11: Adil Ekonomik Düzen Esasları	43
Tablo 12: Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Yolları.....	51
Tablo 13: Faizci Ekonomik Düzenin Neden Olduğu Sorunlar ve Çözümleri	52
Tablo 14: Tarihteki Siyasi Gelişmeler.....	55
Tablo 15: Mevcut Siyasi Düzenin Sorunları, Nedenleri ve Çözümleri	57
Tablo 16: Adil Siyasi Düzen Esasları	60
Tablo 17: Adil Siyasi Düzen- Demokratik ve Ekonomik Birimler	62
Tablo 18: Dayanışma Ortaklıkları	63
Tablo 19: Adil Siyasi Düzen – Siyasi Organizasyon	63
Tablo 20: Sosyal Bir Müessese Olarak Dinin Tarihteki Gelişmesi	70
Tablo 21: Adil Ahlaki Düzen: Problemler – Nedenleri – Çözüm	70
Tablo 22: Adil Ahlaki Düzen Esasları.....	73
Tablo 23: Adil Düzene Göre İlmın Tarih Boyunca Gelişmesi	78
Tablo 24: Adil İlmi Düzene Göre Mevcut Problemler – Nedenleri – Çözüm	78
Tablo 25: Adil İlmi Düzen Esasları	80
Tablo 27: Milli Görüş Partilerinin Dış Politika Programlarının Karşılaştırması.....	104

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Oluşturulacak Yeni Dünya Düzeni ve Uluslararası Kuruluşlar.....	27
Şekil 2: İnsanlık Tarihi Boyunca 4 Temel Düzenin Değişimi	31
Şekil 3: İnsanın Dört Yeteneği ve Temel Özellikleri.....	32
Şekil 4: Adil Düzen'in Bir Elmas Şekliyle Gösterilmesi.....	33
Şekil 5: Medeniyetlerin Etkileşim Süreci	37
Şekil 6: Erbakan'a göre Mevcut Dünya Düzeni	39
Şekil 7: Ekonomik Düzenlerin Temel Görüşleri ve Özellikleri.....	53

ÖZET	
Başlık: Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen Yaklaşımı ve Dış Politika Anlayışı	
Yazar: Fatih KELEŞ	
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım TURAN	
Kabul Tarihi: 23/06/2023	Sayfa Sayısı: ix (ön kısım) + 125 (ana kısım)
Bu araştırmada Necmettin Erbakan'ın Milli Görüş ideolojisi bağlamında Adil Düzen yaklaşımı ve bu çerçevede dış politika anlayışı incelenmiştir. Türk siyasetinde önemli bir konuma sahip olan Necmettin Erbakan, söylem ve etkileri açısından dikkat çekici bir figür olmuş ve sıra dışı söylem ve eylemlerde bulunmuştur. Bu çalışmanın birinci bölümünde, Necmettin Erbakan'ın hayatı eğitim, çalışma ve siyasi alanlar olmak üzere üç başlık altında ele alınarak siyasi söylemleri ve uygulamaları anlatılmak istenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünde ise Necmettin Erbakan'ın ortaya koyduğu Adil Düzen programının ekonomik, siyasi, ahlaki ve ilmi düzenleri incelenmiş ve önemli noktaları aktarılmıştır. Araştırmanın bütününde Erbakan'ın Adil Düzen programı doğrultusunda yazdığı ve çizdiği kaynaklar ilk referans olarak kullanılmıştır. Adil Düzen yaklaşımı incelendikten sonra, araştırmanın son bölümünde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen programında sunduğu ve siyasi yaşamında uygulamaları olan dış politika anlayışı üzerinde durulmuştur. Necmettin Erbakan'ın politik üslubu incelendiğinde olayları akılda kalıcı ve dikkat çekici kılmak için farklı kelime ve ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu nedenle araştırma boyunca çoğu yerde yazım biçimi Erbakan'ın kullanmış olduğu tanımlamalar üzerinden gerçekleşmiştir. Bu çalışmada Necmettin Erbakan'ın hayatı boyunca sürekli olarak ifade ettiği Adil Düzen programı ekonomik, siyasi, ahlaki ve ilmi alanlarda açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımı çerçevesinde dış politika anlayışına, programlarına ve söylemlerine yer verilmiştir. Araştırma Necmettin Erbakan'ın uzun yıllar üzerinde çalıştığı Adil Düzen programının uygulanabilirliği ve dış politika söylemlerinin tutarlılığı üzerine odaklanmıştır.	
Anahtar Kelimeler: Necmettin Erbakan, Adil Düzen, Dış Politika	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Necmettin Erbakan’s The Just Order Approach and Foreign Policy Understanding	
Author of Thesis: Fatih KELEŞ	
Supervisor: Assist. Prof. Yıldırım TURAN	
Accepted Date: 23/06/2023	Number of Pages: ix (pre text) + 125 (main body)
In this study, the Just Order approach of Necmettin Erbakan in the context of the National Vision ideology and his foreign policy understanding within this framework have been analyzed. Necmettin Erbakan, who has an influential position in Turkish politics, has been a remarkable figure in terms of his discourse and effects, and has engaged in extraordinary discourses and actions. In the first part of this study, Necmettin Erbakan's life is analyzed under three headings: education, work, and politics and his political discourses and practices are explained. In the second part of the study, the economic, political, moral, and scientific orders of the Just Order program put forward by Necmettin Erbakan were examined and its important points were conveyed. After examining the Just Order approach, the last part of the research focuses on Necmettin Erbakan's understanding of foreign policy, which he presented in his Just Order program and which he implemented in his political life. Throughout the research, the sources written and drawn by Erbakan in line with the Just Order program were used as the first reference. When Necmettin Erbakan's political style is scrutinized, it is seen that he frequently utilizes different words and expressions in order to make the incidents memorable and remarkable. For this reason, in most parts of the research, the writing style was based on the definitions used by Erbakan. In this study, Necmettin Erbakan's Just Order program, which he constantly expressed throughout his life, has been tried to be explained in economic, political, moral, and scientific fields. In addition, Erbakan's foreign policy understanding, programs, and discourses within the framework of the Just Order approach are included. The research focuses on the applicability of the Fair Order program that Necmettin Erbakan worked on for many years and the consistency of his foreign policy discourses.	
Keywords: Necmettin Erbakan, The Just Order, Foreign Policy	

GİRİŞ

Uygulanan geçmiş ve mevcut sistemler ile alakalı çoğu kişi yorumlarda bulunmakta ve yeni öneriler getirmektedir. Türk bilim insanlarının, akademisyenlerinin ve devlet adamlarının da farklı değerlendirmeleri, katkıları, eleştirileri ve önerileri bulunmaktadır. Maddi üstünlük Batı devletlerinin eline geçtikten sonra doğu kültürüne sahip devletlerin geri kalmışlık duygusu zaman içerisinde birtakım çevrelerde sürekli olarak kendini Batı'ya sunma, onaylatma ve onu kutsama çabasına dönüşmüştür (Ediz, 2017, s. 119). Türkiye Cumhuriyeti özelinde incelendiğinde 20. yüzyıl boyunca işbaşına gelen siyasal iktidarlar tarafından atılan uluslararası adımların birçoğu Batı'ya olumlu yaklaşma, dâhil olma ve kendini kabul ettirme çabası olarak ortaya çıkmıştır (Ediz, 2017, s. 120-121). Bu davranışların temeline inildiğinde karmaşık ve derin sorunların olduğu görülmektedir.

Akademisyen ve mühendis olan Necmettin Erbakan'ın babası Mehmet Sabri Bey de bürokrattır. Yüksek seviyede bilgi ve birikime sahip olan Erbakan, birçok başarılı projeye imza atmış bir girişimcidir ve aynı zamanda siyasetin hem pratik hem de teorik yönlerini birleştirebilen ender siyasetçilerdendir. Erbakan dönemi, Soğuk Savaş sonrası dönemden gelmektedir ve uluslararası sistem 1990'lardan itibaren tek bir süper gücün merkezde yer aldığı yeni bir yapıya dönüşmüştür (Ediz, 2017, s. 122). Mevcut dünya düzenine bakış açısı, eleştirileri, önerileri, altyapısı, tutarlılığı ve kapsamı bağlamında değerlendirildiğinde Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen söylemi öne çıkan yaklaşımların başında yer almaktadır. Ayrıca 20. yüzyılın başından beri devam eden kendini Batı'ya kanıtlama çabasının dışında bir hareket olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımına odaklanarak bu çerçevede dış politika anlayışı üzerinde durmaktadır. Ekonomik, siyasi, ahlaki ve bilimsel olmak üzere dört temel sütun üzerinde inşa edilen Adil Düzen yaklaşımının içeriğine bakılarak bu çerçevede ortaya konan dış politika anlayışı örnekler üzerinden incelenecektir. Necmettin Erbakan liderliğinde geliştirilen sloganlar ve politikalar, toplumsal ve kültürel arka planlarıyla birlikte analiz edilmekte ve Türk dış politikasının işleyişindeki zorluklara ışık tutmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, D-8 örgütü ve Kıbrıs Barış Harekâtı gibi önemli olaylar, Türk dış politikasının başarıları ve zorlukları açısından incelenmektedir. Siyasi

irade ve bürokrasi uyumu, dış politikanın sürekliliği ve başarısı için kritik bir etken olarak vurgulanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçmişinden büyük ölçüde koparıldığını ve sınırları içerisine hapsedilmeye çalışıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Balkanlar, Afrika ve Arap coğrafyasındaki varlığı ve etkisi tamamen sona erdirilmek istenmiş ve lider rolü ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Batı uygarlığının ve Batı'nın sürekli siyasi ve kültürel bağlamda üst bir otorite olarak gösterilmesi sürecinde Adil Düzen kavramının ortaya çıkması önem kazanmaktadır. Geriye doğru bir tarama yapıldığında Adil Düzen gibi sistematik bir program olmadığı ve böyle bir çalışma ortaya koyan başka bir siyasi liderin olmadığı söylenebilir. Erbakan'ın kavramsal çerçeveden hareket edip Adil Düzen kavramını kullanması ve bu ifadenin içeriğini doldurması dikkat çekicidir. Dünya ülkelerine ya da daha özelde İslam ülkelerine bakıldığında bu tarz bir önermeye içeriği ve detayları bağlamında çok rastlanılmamaktadır.

Necmettin Erbakan'ın dış politika söylemlerine bakıldığında daha önce görülmemiş nitelikte olduğu söylenebilir. Özellikle kullanılan üslup ve tavır olarak ön plana çıktığı ve farklı olduğu göze çarpmaktadır. Bu nedenle Erbakan'ın dış politika söylemlerine benzer başka bir siyasinin olmadığı ifade edilebilir. Erbakan'ın siyasal söylemi hegemon gücün çıkarlarını tehdit edecek argümanlar içermesine rağmen Batı ile ilişkileri belirli bir seviyede yürüttüğünü söylemek mümkündür. Ancak çalışma imkânlarının da oldukça daraldığını belirtmek gerekir. Tabi ki genel çerçevede ele alındığında değişmeyen gerçek uluslararası hiyerarşik düzenin Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO gibi kurumlar üzerinden tüm hızıyla devam ediyor olmasıdır (Ediz, 2017, s. 138).

Erbakan'ın hükümetteki kısa süreli görev süresi boyunca yaptığı politikalar tartışmalara konu olmuştur ve bu nedenle yerli ve yabancı çevrelerin hedefi haline gelmiştir. Philip Robins, Erbakan'ın dış politikasının Türkiye merkezli olduğunu, Batı ile ilişkilerin kopmadan ve orta büyüklükteki Müslüman ülkelerle iş birliğine dayandığını ve *raison d'état*¹ ilkesine dayandığını belirtmektedir.

¹ "Raison d'État" Fransızca bir terimdir. Bu terim, devletin çıkarlarını, bireysel haklar veya ahlaki prensipler gibi diğer düşüncelerin üzerine koyan bir siyasi ilkeyi veya doktrini ifade eder. Raison d'État, devletin hayatta kalması, güvenliği ve gücünün en önemli faktörler olduğunu ve bu çıkarların korunması ve ilerletilmesi için diplomasi, savaş, gözetleme ve manipülasyon gibi çeşitli araçların kullanılmasını haklı

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada Necmettin Erbakan, Adil Düzen ve bu çerçevede oluşan dış politika ile alakalı bazı sorulara yanıt bulmak hedeflenmektedir. Necmettin Erbakan'ın hayatının hangi dönemleri düşünce dünyasına etki etmiştir? Adil Düzen yaklaşımı hangi ilkelere dayanmaktadır? Öngördüğü düzenin yapısı nasıldır? Dış politika anlayışı nasıldır? Dış politika uygulama örnekleri ve söylemleri arasındaki ilişki nasıldır? Erbakan'ın kullandığı kavramlar ve bu kavramların karşılığı nedir? Adil Düzen yaklaşımı genel hatlarıyla ele alındığında uygulanabilir bir yapıda mıdır?

Bu sorulardan yola çıkarak bu çalışmada yakın geçmişte bu kadar detaylı ve kapsayıcı bir yaklaşımın olmadığı öne sürülmekte ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ve dünya devletlerinin yaşamış olduğu bazı kronik sorunların Adil Düzen yaklaşımıyla çözülebileceği iddia edilmektedir. Adil Düzen yaklaşımının bütünsel olarak ele alınması ve bu çerçevede oluşturulan dış politika anlayışının analiz edilmesi bu çalışmanın özgün tarafını oluşturmaktadır. Erbakan'ın izlemiş olduğu dış politika anlayışı Adil Düzen yaklaşımının yansıması olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Önemi

Necmettin Erbakan ve Adil Düzen hakkında çok fazla akademik çalışma yapılmadığı göze çarpmaktadır. Genel olarak araştırma kitapları ve gazete yazılarının çoğunluktadır. Erbakan Adil Düzen yaklaşımının sosyalizmin ve kapitalizmin yararlı yanlarını aldığını ancak zararlı yanlarını dışarıda bıraktığı söylemiştir. Bu söylemden hareketle Adil Düzenin diğer sistemlerle bazı noktalarda uyumlu ve benzer olduğu görülmektedir. Ancak dünyada var olan sistemler içerisinde Erbakan'ın Adil Düzen önermesinin nereye oturduğuna ilişkin bir çalışma yoktur. John Mearsheimer ve Stephen Walt'un İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası çalışmasında vurgulamış olduğu organizasyonun Erbakan'ın ırkçı emperyalizm ve Siyonizm söylemleriyle paralel olduğu söylenebilir.

çıkardığını öne sürer. Bu kavram, özellikle Fransa'da olmak üzere Avrupa'daki mutlakiyetçi monarşiler döneminde ortaya çıkmıştır ve devletin ve hükümdarın çıkarlarının sık sık ayrılmaz olarak görüldüğü bir döneme işaret eder. Raison d'État, milli güvenlik, toprak genişlemesi veya iç düzenin korunması gibi amaçlarla yönetici veya hükümet tarafından gerçekleştirilen eylemleri, geleneksel ahlaki veya etik standartlara aykırı olsalar bile meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Zamanla, bu kavram eleştiri ve tartışmalara tabi tutulmuştur, çünkü iktidarın kötüye kullanılma potansiyelini ve devlet çıkarları ile bireysel haklar arasındaki dengeyi sorgulamaktadır. Bununla birlikte, raison d'État kavramı, hükümetlerin rolü ve ulusal güvenlik ve dış politika konularında karar verme süreçlerinin karmaşıklıklarıyla ilgili tartışmalarda hala önemini korumaktadır.

Necmettin Erbakan, siyasete adım attığı 1969 yılından vefatına kadar Türk siyasetinde 42 yıl boyunca aktif bir rol oynamıştır. Kendisi sadece Türk siyasal yaşamını etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Türk siyasetinde meydana gelen gelişmelerden de etkilenmiştir. Siyasette aktif rol aldığı süreçte Türkiye'nin siyasal alanı batılı siyasal değerlere dayalı olduğu söylenmektedir. Ancak Necmettin Erbakan, söylemlerini İslami değerler üzerine inşa etmiştir. Bu nedenle Erbakan'ın söylemlerini analiz ederken sadece batılı literatür ve siyasi kaynaklar üzerinden yapmak yeterli olmayacaktır. Milli Görüş düşüncesi ve bu düşüncenin öngördüğü Adil Düzen yaklaşımı bahsi geçen ana temeller üzerine kurulmuştur.

Erbakan bazı kesimler tarafından siyasal İslamcı olarak sınıflandırılmaktadır. Arpacı (2012) Erbakan'ı İslami değerleri temel alan siyasetçi olarak tanımlamanın kendisini diğer tanımlamalara kıyasla daha doğru anlatacağını belirtmektedir. 28 Şubat sonrası The Times gazetesi muhabiri Andrew Finkel Erbakan'ı Türkiye'nin İslam yanlısı ilk başbakanı olarak nitelmiş ve Erbakan'ın İslami fundamentalist olarak görülmekten kurtulamadığını yazmıştır. Partileri kapatılan Erbakan'a siyaset yasağı getirilmiş ve kayıp trilyon davası gibi süreçlerle itibarsızlaştırılmaya çalışılmıştır (Ediz, 2017, s. 142). Unutulmamalıdır ki her siyasi hareketin içinde bulunduğu toplumsal, tarihsel ve siyasi bağlamlar da önemlidir. Necmettin Erbakan'ın düşünce yapısı ve Türk siyasetine etkilerini tam olarak anlamak için sadece İslami siyasal literatüre dayanmak ya da batılı kaynaklara yönelmek yeterli olmayabilir. Bu referansların yanı sıra Türkiye'nin siyasi, toplumsal ve tarihsel koşullarını da dikkate almak önemlidir.

Üç bölüm olarak planlanan bu araştırmanın birinci bölümde Necmettin Erbakan'ın eğitim, çalışma ve siyasi yaşamı incelenecek ve karşılaşmış olduğu durumların ve olayların fikri altyapısına nasıl etki ettiği ortaya konulacaktır. Araştırmanın ikinci bölümünde Adil Düzen yaklaşımı ekonomik, siyasi, ahlaki ve ilmi olmak üzere dört temel üzerinde incelenecektir. Son bölümde ise Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen programı özelinde ve aktif politik yaşamında uyguladığı dış politika anlayışı analiz edilecektir. Araştırmanın sonucunda Adil Düzen yaklaşımının uygulanabilirliği ve Erbakan'ın dış politika anlayışının tutarlılığı ortaya çıkarılmak istenmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada, Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımı ve dış politika anlayışı üzerine odaklanırken belgeler, kanıtlar ve yapılmış araştırmalardan yararlanarak tarihsel yöntem kullanmıştır. İncelemeler neticesinde ortaya çıkan belgeler ve bilgiler belirli bir düzende sunularak betimleyici yöntemden faydalanılmıştır. Araştırma içindeki bilgileri analiz etmek ve içerisinde bulunan temaları, kalıpları ve ilişkileri çıkarmak için de betimleyici yöntemi kullanmak icap etmiştir. İnceleme ve araştırma bitimiyle Necmettin Erbakan'ın Adil Düzen yaklaşımı ve dış politika anlayışı daha detaylı bir şekilde değerlendirilmek istenmiştir. Ancak bilgiye dayalı çözümleme ve çıkarımlar yaparken, farklı kaynaklar ve bakış açıları da dikkate alınmıştır.

Necmettin Erbakan'ın siyasette kullanmış olduğu dil, kavramlar ve parti sloganları, dinî, siyasal, sosyal ve kültürel arka planlara sahiptir. Bu kavramlar ve sloganlar, tarihsel köklerden beslenen deyişler olarak değerlendirilebilir (Tekin, 2017, s. 225): Milli Görüş, Adil Düzen, Şahsiyetli Dış Politika, Yeniden Büyük Türkiye, Lider Ülke Türkiye, Yeni Bir Dünya, Garson Devlet, Hakka-İnanca-Adalet ve Hürriyete Dayalı Politika, Milletçe Özlenen Ahlak ve Şahsiyet Reformu, Bağımsız Diyanet, Mebus Değil Türkiye'ye İstikamet Seçiyoruz, Montaj Değil Yerli İmalat, Maddi ve Manevi Kalkınma Zafer Hakka İnananlarındır, Vetoyu Masonlar Değil Millet Yapar, Hak Geldi, Batıl Zail Oldu...

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Necmettin Erbakan alışlagelmiş söylemlerden farklı bir dil kullanmaktadır. Şüphesiz bu söylemlerin analiz edilmesi başka bir incelemenin konusudur. Ancak bu araştırma içinde Erbakan'ın kendine has tanımlamalarına ve söylemlerine yer verilmiştir.

BÖLÜM 1: NECMETTİN ERBAKAN'IN YAŞAMI

Necmettin Erbakan'ın babası Mehmet Sabri Erbakan, Kozan ve Saimbeyli bölgelerinde uzun süre hüküm süren Selçuklu soyundan gelen Kozanoğulları'ndandır. Kozanoğulları aynı zamanda Nâzırzâdeler olarak da ifade edilmektedir. (Topaloğlu, 2007) Kozanoğulları içinde bir aile de kastedilmiş olabilir. 1850 sonrasında İstanbul'a yerleşmişlerdir. Soyadı Kanunu sonrasında ise Erbakan soyadını almıştır. Sultan Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen Hüseyin Bey'in torunudur (Erandaç, 2021). Mehmet Sabri Bey, İstanbul'da hukuk eğitimi almış ve eğitimini tamamladıktan sonra Muş'un Genç kasabasında kadı olarak göreve başlamıştır. Daha sonra Kayseri, Trabzon ve Afyon'da görev yapmıştır (Çalmuk, 2017, s. 39-42).

Mehmet Sabri Bey, Erzurum'un tanınmış ailelerinden Korukçular'a mensup Sabire Hanım ile 1914 yılında evlenmiştir. Sabire Hanım, Erzurum İstinaf Mahkemesi Müddei Umumisi olarak görev yaparken evlilik gerçekleşmiştir. Bu evlilikten Nizamettin ve Selahattin adında iki oğlu dünyaya gelmiştir. Ne yazık ki, 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Rusların Doğu Anadolu'ya girmesi sonucunda Sabire Hanım göç etmek zorunda kalmış ve bu süreçte hayatını kaybetmiştir (Yalçın, 1994).

Erbakan'ın çocukluğu, babasının ağır ceza reisi olarak görev yerlerinin değişmesi nedeniyle çeşitli yerlerde geçmiştir. Annesi ise Sinop'un tanınmış ailelerinden birinin kızı olan Kamer Hanım'dır. Kamer Hanım, Sinoplu Kale Kumandanı Binbaşı Halil Bey'in de torunudur. 29 Ekim 1926 tarihinde Mehmet Sabri Bey ve Kamer Hanım'ın ilk çocuğu Necmettin dünyaya gelmiştir. Daha sonra Kemalettin, Akgün ve Atıfet olmak üzere üç çocukları daha olmuştur.

Büyük kardeşleri Nizamettin Erbakan, cilt ve deri hastalıkları alanında profesördür, Selahattin Erbakan ise göz hastalıkları profesörüdür. Kardeşleri arasında Kemalettin Bey diş doktoru olarak çalışmaktadır, Atıfet Hanım eczacıdır ve Akgün Erbakan ise mühendislik eğitimi almıştır. (Akgül, 2019, s. 13).

1.1. Eğitim Hayatı

Necmettin Erbakan ilköğretimine Kayseri Cumhuriyet İlkokulu'nda başlamıştır. Mehmet Sabri Bey'in Trabzon'a tayin olması nedeniyle eğitimini Trabzon Gazi Paşa İlkokulu'nda tamamlamıştır. 1937 senesinde İstanbul Erkek Lisesi'ne girme hakkı kazanan Erbakan

burada lise eğitimini tamamlamış. Liseden 1943 senesinde mezun olmuştur (Uçar, s. 33-35). Yüksek başarı ile İstanbul Erkek Lisesi'ni birinci bitiren Necmettin Erbakan üniversite giriş sınavında da yüksek başarı göstermiştir. Erbakan tek tercihi İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)'ne girmiştir. 1943'lü yıllarda liseyi birinci bitiren kişiler üniversiteye sınavsız girebilmekteyken Necmettin Erbakan bu ayrıcalığı kabul etmeyip sınava girmek istemiştir. Sınavda gösterdiği başarı ile İstanbul Teknik Üniversitesi'ne girmeye hak kazanmış ve başarısından ötürü ikinci sınıftan başlamıştır (Erbakan, 1991).

İstanbul Teknik Üniversitesi yıllarında Necmettin Erbakan'a farklı özelliklerinden dolayı birçok lakap takılmıştır. Üniversite arkadaşları Erbakan'a diğerlerine kıyasla çok daha çalışkan ve azimli olduğundan kuş, derslerinde başarılı olduğu ve bir konuyu çok ayrıntılı anlattığı için derya, fiziksel yapısı iri olduğundan yarım dünya gibi lakaplar takmıştır (Erbakan, 1991). Erbakan 1948 yılında İTÜ Makine Mühendisliği bölümünü 4 üzerinden 3,96 gibi yüksek bir not ortalaması ile dört yılda bitirmiştir. Necmettin Erbakan 1948 yılında yüksek bir başarı ile İstanbul Teknik Üniversitesi'nden mezun olmuş ve aynı yılın temmuz ayında Makine Fakültesi Motorlar Kürsüsünde asistan olarak göreve başlamıştır. Bu süreçte ders vermiş ve araştırmalarına devam etmiştir (Ergin, 2006, s. 18-20). Türk siyasi aktörlerinden Süleyman Demirel ile de üniversite yıllarında yolları kesişmiştir. Süleyman Demirel, Necmettin Erbakan'dan bir yıl önce İTÜ'ye girmiş olmasına rağmen Erbakan'dan bir dönem sonra üniversiteden mezun olmuştur (Kızıldaş, 2011, s. 19-21)

1948 yılında mezuniyetinden sonra Necmettin Erbakan 1951 yılına kadar yeterlik tezi üzerinde çalışmış ve bitirmiştir. Yeterlik tezinde göstermiş olduğu başarıdan dolayı İstanbul Teknik Üniversitesi Erbakan'ı Almanya'ya gönderme teklifinde bulunmuştur. Hayatına etkisi olan önemli insanlardan birisi olan Abdülaziz Bekkine ile de görüşen Erbakan eğitime Aachen Teknik Üniversitesine giderek devam etmiştir (Erbakan, 2016, s. 4-6).

Necmettin Erbakan Aachen Teknik Üniversitesinde bir doktora tezi, İTÜ için bir doçentlik tezi ve Alman İktisat Bakanlığı için motorlarda iktisat başlıklı bir araştırma hazırlamıştır. Erbakan'ın çalışmaları Alman araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu insanlardan birisi de Erbakan'ı Leopard tanklarının motorları üzerinde araştırma yapmak üzere başmühendis olarak davet eden Klöckner-Humboldt-Deutz (KHD) fabrikaları genel müdürü Prof. Dr. Emil Flatz'tır. Burada bulunduğu sürede Erbakan Alman ordusu için

incelemelerin ve araştırmaların yapıldığı Deutsche Versuchsanstalt für Luftfahrt (DVL) Araştırma Merkezinde Prof. Dr. Rüdiger Schmidt ile beraber çalışmalar yapmıştır (Kızıldaş, 2011, s. 26-33). Necmettin Erbakan'ın özellikle dizel motorlarda püskürtölen yakıtın nasıl tutuştuğunu matematiksel olarak açıklayan araştırması büyük ilgi görmüştür. Bu alışması, yakıt enjeksiyonu ve yanma süreçleri üzerine yapmış olduğu önemli katkılardan biridir. Erbakan'ın bu çalışması, dizel motor teknolojisinin gelişimine ve verimliliğine önemli bir katkı sağlamıştır. Alman Ekonomi Bakanlığı'nın Ruhr sahasında yer alan fabrikaların araştırılması ve geliştirilmesi amacına yönelik görevlendirilen ekipte özellikle Erbakan'ın istenmesi üzerine 15 gün süre ile bu sahada yer alan ağır sanayi fabrikalarını gözlemleme fırsatı yakalamıştır (Arpacı, 2017, s. 47-49).

Necmettin Erbakan 1953 yılında Türkiye'ye dönmüş ve aynı yıl İstanbul Teknik Üniversitesi'nde doçentlik sınavına girmiştir. Henüz 27 yaşında olan Erbakan, bu sınavı başarıyla geçerek doçent unvanını almıştır. Bu başarısıyla İTÜ'de en genç yaşta doçentlik unvanına sahip olan isimlerden biri olmuştur (Akgöl, 2019, s. 16). Doçentlik unvanını alan Erbakan daha sonra tekrar araştırma yapmak üzere Almanya'ya dönmüş ve KHD firmasında altı ay süreyle baş araştırma mühendisi unvanıyla çalışmalar yapmıştır (Kızıldaş, 2011, s. 32-33).

1954 yılında askerlik görevini yapmak için Türkiye'ye dönen Erbakan askerlik görevini İstanbul'da yerine getirmiştir. Yedek subaylık eğitimini Kâğıthane'de alan Erbakan Halıcıoğlu İstihkâm Bakım Bölüğü'nde makinelerden sorumlu olarak asteğmen ve teğmen olarak görev yapmıştır. O dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'ne Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından yapılan yardım bağlamında istenen malzemeler sürecinde ABD'li yetkililerin dikkatini çekmiştir. Ekim 1955 tarihinde Erbakan askerlik görevini tamamlamıştır (Yalçın, 1994, s. 18-20). Necmettin Erbakan 1965 yılında profesör unvanı almıştır (Akın, 2000, s. 17-18).

Askerlik görevini tamamlayan Necmettin Erbakan sonrasında İTÜ'ye dönmüştür. Burada Motorlar Laboratuvarında yaptığı çalışmalar sonrasında Türkiye'nin ilk yerli motorunu yapmıştır (Kızıldaş, 2011, s. 37). İlk yerli motor üretimi başta olmak üzere Erbakan'ın ağır sanayi hamlelerinin temel altyapısı almış olduğu eğitimin ve çalışmalarının altında yatmaktadır (Yılmaz, 2019, s. 70).

1.2. Çalışma Hayatı

Necmettin Erbakan, 26 Ocak 1956 tarihinde Bayrampaşa'da Gümüş Motor Fabrikası'nın temelini atmıştır. Bu projeyi gerçekleştirmek için 200 kadar ortakla bir araya gelmiştir. Bu ortaklık anlaşması, her bir ortağın Gümüş Motor Fabrikası'ndaki hisse sahipliğinin %5'ten fazla olamayacağını belirtmektedir (Yalçın, 1994, s. 23). Bu girişimden dolayı dönemin Başbakanı Adnan Menderes, Erbakan'ı telefon ve telgrafla kutlamıştır. Fabrika 1960 yılında faaliyete geçmiş ve açılışına Maliye Bakanı Hasan Polatkan iştirak etmiştir (Akgül, 2019, s. 16). Necmettin Erbakan gümüş motorun yalnız bir fabrika olmadığını aynı zamanda ideolojik bir sembol olduğunu da ifade etmiştir (Erbakan, 1991, s. 210-212).

O yıllarda İstanbul'da bulunan 67 motor ithalatçısının sadece 3 tanesinin Türk isimlerine sahip olması dikkat çekicidir. Başlangıçta Gümüş Motor, 9 beygirlik motorları 5000 liraya piyasaya sürdüğünde, diğer ithalatçı firmalar da fiyatlarını 4200 liraya indirmişlerdir. Bunun üzerine Gümüş Motor, kendi fiyatlarını 4000 liraya düşürdüğünde, rakip firmalar da 3500 liraya kadar indirmiştir. Gümüş Motor, çaresizlikten dolayı motorları 3500 liraya satmak zorunda kaldığında, rakip firmalar fiyatlarını 2800 liraya kadar düşürmüşlerdir. (Akgül, 2019, s. 16-17).

Necmettin Erbakan bu yaşananları birçok konuşmasında anlatmıştır. Erbakan 300 tane vatanını seven insanların bir bir seçilerek ve 6 milyon sermaye ile bu şirketi kurduğunu söylemiştir. Erbakan Gümüş Motor Fabrikası kurulurken iki büyük hadisenin olduğunu belirtmektedir. İlk sorunun fabrikanın 6 milyon liraya olan maliyetinin 25 milyon liraya çıkmasıdır. Bu sorunun fabrikada çalışanlar dâhil olmak üzere herkesin taşın altına elini koyarak hatta hiç aylık almadan çalışan kişiler ile birlikte kendi gayretleriyle aşılmıştır. Erbakan ikinci sorunun ise Türkiye'nin en büyük fabrikasının kurulmuş olması olarak belirtmektedir. Bir motor 40 parçadan oluşuyorsa bu 40 parçanın da yerli olarak üretilbileceğini belirten Erbakan bu fabrikanın bazı kesimleri rahatsız ettiğini söylemiştir. Türkiye'de motor dâhil diğer sanayinin de kurulabileceğine herkesi inandırmışken bunun yapılamamasını Erbakan motorların yabancı sermayeye yaptırılmak istenmesine bağlamaktadır. Bu düşünce Türkiye'de motor yapılmasını geciktirmiştir (Arpacı, 2017, s. 49-53).

1956 yılında yaşanan devalüasyon nedeniyle fabrikanın kuruluşunda sorun yaşanmıştır. Bu sorun şirketi 1958 yılında bir karar almaya itmiştir: ya banka kredisi ya da sermaye artırımına gidilmesi seçeneklerini kullanmak istemeyen Erbakan ve yönetim kurulu kar ortaklığı adı verilen sistem ile borçlanma yapılmasına karar vermişlerdir. Erbakan yapmış olduğu ikili görüşmeler ile yatırım sözleri almıştır. Bunlardan birisi de dönemin Sanayi Bakanı Sebati Ataman'dır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes 1960 yılında Gümüş Motor Fabrikasını ziyaret etmiştir. Menderes o dönemde fabrikanın ihtiyaç duyduğu yaklaşık 1.300.000 \$ döviz problemini çözmüştür. Fabrikanın açılışına ise Maliye Bakanı Hasan Polatkan katılmıştır (Akın, 2000, s. 16). Aynı yıl üretime geçen yukarıda da bahsedildiği gibi 7000 lira olan motorları 5000 liradan satmaya başlayınca sıkıntılar baş göstermiştir. 2800 liraya kadar düşen ithal motorlar ile rekabet etmek güçleşmiştir. Bu arada Necmettin Erbakan İstanbul Sanayi Odasının alt kurullarından Makine İmalatçıları Meslek Komitesi'ne 1959 yılında katılmış ve bu kurulda başkanlığa kadar yükselmiştir (Akın, 2000, s. 16). Fakat rekabet etme durumu kötüleşen Gümüş Motorun hisseleri düşünce Türkiye Şeker Şirketi hisselerin %51 çoğunluğuna sahip olmuş ve yönetime müdahale etmeye başlayınca sorunlar katlanarak büyümüştür. Sonunda 1963 yılında Erbakan İTÜ'ye geri dönmüştür (Kızıldaş, 2011, s. 39-45).

Gümüş Motor çalışmalarının yanında Erbakan'ın projelerinden bir diğeri de Türkiye'nin kendi otomobilini üretmesidir. Her ne kadar Devrim otomobili üretiminde çalışan mühendisler arasında olmamasına karşın bu projenin Erbakan'a ait olduğu bilinmektedir (Erbakan, 2014, s. 14). Erbakan'ın dönemin Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'e giderek bu düşünce ve projelerini kendisine sunduğu bilinmektedir. 4 Mart 1961 tarihindeki Bakanlar Kurulunda sanayi üzerine konuşma yapan Erbakan milli üretim üzerinde durmuş bunun korunmasını talep etmiş ve çok ortaklı bir fabrika kurularak otomobil üretilmesi hususunda düşüncelerini paylaşmıştır (Kızıldaş, 2011, s. 49-51).

O dönem yaşanan önemli gelişmelerden birisi de 15 Mayıs 1961 tarihinde gerçekleştirilen Otomobil Endüstrisi Kongresi'dir. Kongreye katılan Cemal Gürsel Türkiye'de otomobilin yapılacağını belirtmiştir. 15 bildiri yayınlanan kongrede Necmettin Erbakan'ın da aralarında bulunduğu beş ayrı çalışma grubu planlanmıştır. Kongre sonunda konuşmalar, bildiriler ve çalışmaların hepsi bir rapor olarak birleştirilip Necmettin Erbakan'ın da içlerinde olduğu 11 kişi ile imza altına alınmıştır. Daha

sonrasında kongre kararları ve raporları Necmettin Erbakan ve kongre başkanı Şükrü Er ile birlikte Cemal Gürsel'e takdim edilmiştir (Şimşek, 2006, s. 34-49).

Necmettin Erbakan 1966 yılında Odalar Birliği Sanayi Dairesi Başkanı olmuştur. Erbakan yerli üretimi korumak için bu görevi üstlendiğini belirtmektedir. Yerli üreticiyi koruyacak olan muhatabın Odalar Birliği olduğunu düşünen Erbakan tüm başarılı imalatların ithalat ile engellenmemesi için çalıştığını söylemektedir (Erbakan, 1991, s. 208-210).

167 yılında Odalar Birliği Genel Sekreteri seçilen Erbakan aynı kurumda çalışan Hatice Nermin Saatçioğlu ile dünya evine girmiştir (Arpacı, 2017, s. 55).

Odalar Birliği genel sekreterliğe geldikten sonra Erbakan çok ciddi adaletsizliklerle karşılaştığını ve bunların giderilmesi için çalıştığını aktarmıştır. Genellikle yatırım kaynaklarının büyük şehirlere özellikle İstanbul'a aktarıldığını Anadolu kentlerine ise çok az miktarda yatırım desteği sağlandığını ortaya çıkaran Erbakan bu durumun düzeltilmesi için mücadele ettiğini söylemiştir (Erbakan, Milli Görüş, 1975). Erbakan'ın Anadolu yanlısı tutumu Odalar Birliğinde farklı sorunları beraberinde getirmiştir.

Anadolu'daki küçük yatırımcılar tarafında yer alan Erbakan Odalar Birliğinin elinde olan kredi paylaşımının da Anadolu merkezli olmasını istemiştir. Erbakan'ın Odalar Birliğine bağlı bir maden bankası kurulması düşüncesi hükümet ile restleşmesinin son noktasıdır. Bu olaydan sonra Erbakan 197 bin lira tazminat karşılığı görevinden alınmıştır. Bunun üzerine Erbakan Adalet Partisi (AP)'nden 1968 seçimlerinde Konya adayı olarak katılmak istemiş ancak başvurusu Süleyman Demirel'in de etkisiyle geç kaldığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Sonrasında Erbakan Odalar Birliğinin 1968 seçimlerine adaylığını koyarak rakibi Sırrı Enver Batur'dan daha fazla oy alarak seçimleri kazanmıştır (Akgül, 2019, s. 19).

Necmettin Erbakan Mayıs 1969 tarihinde yapılması öngörülen genel kurul için hazırlanırken Demirel hükümeti Bakanlar Kurulu farklı gerekçeler göstererek seçimleri aralık ayına erteletmiştir. Erbakan'ın Odalar Birliğinin işleyişine ve mevzuata hâkim olmadığı gibi gerekçelerle bu karar dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Cevdet Sunay'ın onayına sunulmuştur. Erbakan buna karşı çıkmış ve yönetim kurulunun devam etmesine yönelik bir önerge hazırlamıştır. Yönerge oy çokluğu ile kabul edilince Erbakan başkanlık noktasında duruşunu belirtmiştir. Yapılan seçimde başta Ticaret Bakanı Ahmet Türkel,

bazı yönetim kurulu üyeleri ve sırrı Enver Batur taraftarı delegelerin salonu terk etmesi sonucu Erbakan yapılan seçimi %75 gibi bir oranla kazanmış ve genel başkan seçilmiştir. Ticaret Bakanı seçimin kanunsuz olduğunu söylemiş ve Batur destekçisi delegeler seçimin iptali için mahkemeye gitmişlerdir. Erbakan ise ısrarını sürdürerek görevde olduğunu söylemiştir. Karşılıklı restleşmeler devam etmiş ve sonrasında Batur Ticaret Bakanlığı'ndan temin ettiği belge ile Erbakan'dan görevi devralmak istemiştir. Öyle ki Erbakan başkanlık odasının kapısını kilitlemiş ve anahtarını almıştır. Başkanlık odasına yerleşemeyen Batur genel sekreter odasına yerleşmiştir. 8 Ağustos 1969 tarihinde Ankara Valiliği emri ile polis zoruyla başkanlık Sırrı Enver Batur'a aktarılmıştır. Tüm bu gelişmelerin kanunsuz olduğunu belirten Erbakan makamı terk etmiştir (Arpacı, 2017, s. 56-60).

Odalar Birliğinde yaşananlardan sonra Necmettin Erbakan AP'den milletvekilliği için adaylığını koyacağını ve mücadelesine siyasi arenada devam edeceğini söylemiştir (Kızıлтаş, 2011, s. 80-81).

1.3. Siyasi Hayatı

Yaşananlar sonrasında, Erbakan arkadaşlarıyla birlikte AP Genel Merkezi'ne gitmiştir. Erbakan partiye üye olmak istediklerini AP Başkan Vekili Nuri Bayar'a bildirmiştir. Gerekli evraklar doldurulup teslim edilmesine rağmen üyelik durumunun genel idare kurulunda görüşülmesi gerektiği söylenmiştir. Süleyman Demirel, İhsan Sabri Çağlayangil, Mustafa Gülcügil gibi isimler oluşan bir grup parti içi karışıklık çıkarır, AP içinde böyle birisine yer yok ve AP karşıtı gibi nedenler öne sürülerek Erbakan'ın üyelik istemi reddedilmiştir. Bir nevi Erbakan'ın üyeliği veto edilmiştir. AP'nin aldığı karara parti içinden Saadettin Bilgiç ve Mehmet Turgut başta olmak üzere bir grubun karşı çıkması sonucu değiştirmese de AP içinde karışıklığa sebep olmuştur. Bu süreçte Millet Partisi (MP)'nin Genel Başkanı olan Osman Bölükbaşı Erbakan'ın partisine katılmasını istemiş olsa da Erbakan'ın genel başkanlık talebi sonrası bir sonuç çıkmamıştır (Akgül, 2019, s. 20).

Necmettin Erbakan Odalar Birliğinde AP ile mücadele ettiğini, AP'nin yapısını ve tavrını ortaya dökmek içinde AP'ye üyelik başvurusunda bulunduğunu, ortak kararlar başvurusunun veto edilmesiyle de haklı çıktığını ifade etmektedir. AP içindeki kişilerin okul arkadaşları olduğunu, birbirlerini çok iyi tanıdıklarını ve kendisinin adil düzen için

çalışacağını bildiklerinden böyle bir karar aldıklarını söylemiştir. Nitekim AP'nin yapısının değişeceğinden korktuklarını ve bu korkuyla veto kararı aldıklarını belirtmektedir (Erbakan, 1991, s. 210-215).

Necmettin Erbakan Odalar Birliği ve AP süreçlerinden sonra 27 Ağustos 1969 tarihinde Konya'dan bağımsız olarak milletvekili adayı olduğunu bildirmiştir.

1.3.1. Bağımsızlar Dönemi

İlk etapta parti kurmayı düşünmeyen Necmettin Erbakan bunun yerine bazı illerde bağımsız adaylar göstererek Bağımsızlar Grubu adı altında seçimlere katılacaklarını beyan etmiştir. 1969 seçimleri öncesinde bir parti kurma fırsatı yakalayamayan Erbakan seçimlere aşağıda listesi bulunan arkadaşları ile bağımsız olarak seçime girme kararı almıştır (Akgül, 2019, s. 21). Erbakan Konya ilinden bağımsız aday olmak suretiyle seçimi kazanmış ancak diğer illerden aday olan arkadaşları milletvekili seçilmek için gerekli olan oy oranını yakalayamamıştır (Erbakan, 2014, s. 15).

Tablo 1: Bağımsızlar Grubu

	Adı Soyadı	İli		Adı Soyadı	İli
1	Necmettin Erbakan	Konya	9	İsmail Müftüoğlu	Sakarya
2	Faruk Yeğin	İstanbul	10	Hulisi Özkul	Adana
3	Osman Kirişcioğlu	Ankara	11	Rifat Boynukalın	Balıkesir
4	Ömer Lütfi Bozcalı	İzmir	12	Süleyman Karagülle	Aydın
5	Ahmet Tevfik Paksu	Kahramanmaraş	13	Ekrem Ocak	Gümüşhane
6	Hüsamettin Fadikoğlu	Gaziantep	14	Celal Kılıç	Mersin
7	Murat Hınıslioğlu	Erzurum	15	İsmail Coşar	Çankırı
8	Hüseyin Duran	Elazığ			

Kaynak: Arpacı, Işıl (2017). Türk Siyasetinde Erbakan. İstanbul: Kopernik Kitap, s.62-63.

Seçimler öncesinde 8 Ekim 1969 tarihinde Konya'da düzenlenen "İmanlı Büyük Türkiye Mitingi" Erbakan'ın etkisi gösterir nitelikte idi. Erbakan konuşmasında milli güçten, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)'nın silahlarının kendi milleti tarafından üretilmesi gerektiğinden, komünist ve masonluktan kaçınılması gerekliliğinden, zorunlu din dersinden, anayasadaki madde 163'ün kaldırılmasından ve siyasi hedeflerinden bahsetmiştir (Arpacı, 2017, s. 63-64).

12 Ekim 1969 tarihinde gerçekleştirin milletvekili genel seçimi sonuçları Konya ilinde aşağıdaki gibi oluşmuştur:

Tablo 2: Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları (Konya) - 12 Ekim 1969

Partiler	Alınan Oy	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
Adalet Partisi (AP)	144.151	%49,6	9
Birlik Partisi (BP)	-	%0,00	0
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	63.170	%21,7	4
Güven Partisi (GP)	31.139	%10,7	2
Millet Partisi (MP)	13.178	%4,5	0
Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	8.726	%3,0	0
Türkiye İşçi Partisi (TİP)	5.591	%1,9	0
Yeni Türkiye Partisi (YTP)	1.886	%0,7	0
Bağımsızlar	22.926	%7,9	1

Seçmen Sayısı	514.926
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	310.721
Geçerli Oy Toplamı	290.767
Geçersiz Oy Toplamı	19.954

Kaynak: www.ysk.gov.tr E.T. 02/03/2023

12 Ekim 1969 seçimi sonrasında tek başına ciddi bir oy oranı ile milletvekili seçilen Erbakan birlik ve beraberlik söylemlerinde bulunarak Yeniden Büyük Türkiye'nin hep beraber kurulacağını ifade etmiştir (Uçar, 2000, s. 110-113).

1.3.2. Milli Nizam Dönemi

Seçimlerde %46,6 oranında oy alma başarısı gösteren Süleyman Demirel hükümet kurma görevini almıştır. Necmettin Erbakan Demirel hükümetine güvenoyu vermemiştir. Bir parti kurma hazırlığına giren Erbakan örgütlenme çalışmaları için Anadolu'yu il il dolaşmaya başlamıştır (Kızıлтаş, 2011, s. 128-130). Nitekim 26 Ocak 1970 tarihinde 18 kişi ile Milli Nizam Partisini kurmuştur.

Tablo 3: Milli Nizam Partisi Kurucuları

	Adı Soyadı	Diğer Bilgiler
1	Necmettin Erbakan	Prof. Dr. Yük. Makine Müh. – Konya Milletvekili
2	Ali Haydar Aksay	Avukat - Haruniye / Adana
3	Hasan Tahsin Armutçuoğlu	Avukat - Ankara
4	Ekrem Ocaklı	Çiftçi – Eski Gümüşhane Milletvekili
5	Saffet Solak	Prof. Dr. – Sarayönü / İzmir
6	Ali Oğuz	Avukat – Kayseri
7	Nail Sürel	Tüccar – Tekirdağ
8	Hüsamettin Fadiloğlu	Müteahhit, Yük. İnşaat Müh. – Gaziantep
9	Mehmet Satoğlu	Harita Mühendisi – Kayseri
10	Ahmet Tevfik Paksu	Tüccar Eski Maraş Senatörü
11	Süleyman Arif Emre	Avukat – Eski Adıyaman Milletvekili
12	Ömer Çoktosun	Tüccar – Konya
13	Ömer Faruk Ergin	Emekli Memur – Yozgat
14	Hasan Aksay	İlahiyatçı – Eski Adana Milletvekili
15	İsmail Müftüoğlu	Avukat – Trabzon
16	İsmail Fehmi Cumalıoğlu	Doktor, Eski Kayseri Milletvekili – Tekirdağ
17	Bahattin Çarhoğlu	Tüccar – Şanlıurfa
18	Rıfat Boynukalın	Makine Yüksek Mühendisi - Karaman

Kaynak: Milli Nizam Partisi Tüzük ve Program (1969), İstanbul, s.61.

Bu süreçte Necmettin Erbakan'ın yapmış olduğu açıklamalar ve konuşmalar Cumhuriyet ve laiklik karşıtı olarak değerlendirilmiş ve partisinin kapatılarak dokunulmazlık hakkının kaldırılmasına yönelik soruşturmalar başlatılmıştır. 24 Ocak 1971 tarihinde MNP'nin birinci olağan kurulu gerçekleştirilmiştir. 27 Şubat 1971 tarihinde ise MNP'nin kapatılması için dava açılmış ve 21 Mayıs 1971 tarihinde MNP'nin kapatılmasına karar verilmiştir (Uçar, 2000, s. 110-112).

Erbakan'ın yapmış olduğu konuşmalar, Genel Kongrede içilen Milli Nizam andı ve marşı, MNP'nin din dersinin zorunlu olması yönündeki görüşleri ve bunun gibi bazı eylemler MNP'nin kapatılmasına gerekçe olarak gösterilmiştir. Tüm bu gerekçelere karşı Erbakan tarafından bir savunma yapıldıysa da anayasa mahkemesini ikna edememiş ve parti kapatılmıştır (Akgül, 2019, s. 203).

Tüm bu süreçte Necmettin Erbakan sağlık sorunları yaşadığından MNP'nin kapatılma kararı sonrası tedavi olmak için İsviçre'ye gitmiştir. Erbakan'ın yurtdışına kaçtığına yönelik iddialar ortaya atılmış olmasına karşı daha sonra Erbakan'ın kalp yetmezliği ve yüksek tansiyon hastalıkları nedeniyle İsviçre'ye gittiği oraya çıkmıştır. 26 Kasım 1971 tarihinde Erbakan tekrar yurda dönüş yapmıştır. Erbakan tedavi için yurtdışına gittiğini ve tedavinin iyi geçtiğini daha sonra açıklamıştır (Arpacı, 2017, s. 67-68).

Erbakan Avrupa’da bulunduğu süreçte Avrupa Milli Görüş Teşkilatını kurmuştur (Çınar, 2016, s. 60-70). 12 Mart Muhtırası Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Orgeneral Turgut Sunalp’in İsviçre’de Erbakan ile görüştükleri ve Türkiye’ye geri dönüp siyasete tekrar dâhil olması düşüncelerini ilettikleri iddia düzeyinde söylenmektedir (Akgöl, 2019, s. 22).

1.3.3. Milli Selamet Dönemi

MNP’nin kapatılma kararı sonrası 1972 yılının 11 Ekim günü MSP kurulmuştur. Süleyman Arif Emre kurulan yeni partinin genel başkanlığına getirilmiştir. Siyasi partiler yasasının 111. maddesi gereğince kapatılan partinin üyelerinin beş yıl süreyle başka siyasi partiye üye olamayacağı engelini Erbakan MNP kurucuları yeni partinin kurucu üyeleri yaparak kanun çerçevesinde aşmıştır (Aşgın, 2018, s. 399). Erbakan’ın kendisi de genel kurulun seçtiğı beş kişilik kontenjandan yararlanarak partiye girmiştir. Hüsamettin Akmumcu ve Hüseyin Abbas gibi isimlerin yanında 13 albay ve yüksek rütbeli emekli subaylar MSP’ye katılmışlardır (Akgöl, 2019, s. 23).

Tablo 4: 14 Ekim 1973 ve 5 Haziran 1977 Yılı Genel Seçim Sonuçları

14 Ekim 1973			5 Haziran 1977		
Parti Adı	Alınan Oy	Oranı	Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
CHP	3.570.583	33,30	CHP	6.136.171	41,38
AP	3.197.897	29,82	AP	5.468.202	36,88
DP	1.275.502	11,89	MSP	1.269.918	8,56
MSP	1.265.771	11,80	MHP	951.544	6,42
CGP	564.343	5,26	BAĞIMSIZ	370.035	2,50
MHP	362.208	3,38	CGP	277.713	1,87
BAĞIMSIZ	303.218	2,83	DP	274.484	1,85
TBP	121.759	1,14	TBP	58.540	0,39
MP	62.377	0,58	TİP	20.565	0,14

Kaynak: www.tbmm.gov.tr E.T. 02/03/2023

14 Ekim 1973 genel seçimleri sonrasında genel başkan makamına Erbakan geçmiştir. Seçimlerde MSP %11,8 oy oranı ile 48 milletvekili ve 3 senatör çıkarabilme başarısını göstermiştir (Hasırcı, 2006, s. 47-49). Seçim sonuçları oluşan tablo bir koalisyonu gerektiriyordu. Bu nedenle sırasıyla CHP-AP, CHP-AP-MSP, AP-MSP-DP-CGP, CHP azınlık, CHP-MSP, AP-MSP azınlık koalisyon hükümetleri kurulmuştur. CHP-MSP koalisyonunda Erbakan Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı görevlerinde bulunmuştur. CHP-MSP koalisyon hükümetinin kuşkusuz en akılda kalan gelişmelerinden birisi Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 20 Temmuz 1974 tarihinde

başlatılan Kıbrıs Barış Harekâtıdır. Erbakan 1978 tarihine kadar kurulan tüm hükümetlerde çalışmıştır. MSP-CHP koalisyon hükümetinin dağılmasından sonra kurulan birinci ve ikinci milliyetçi cephe hükümetlerinde Erbakan başbakan yardımcısı olarak görev almıştır. Erbakan 1978'den 1980 darbesine kadar kurulan hükümetlerin dışında kalmıştır (Akşin, 2019, s. 270-272).

12 Eylül 1980 tarihinde uzun süredir devam eden gerginlik ve çatışmalar nedeniyle askeri darbe meydana gelmiştir. Diğer liderler ile birlikte Necmettin Erbakan'da gözaltına alınmıştır. 11 Ekim 1980 tarihinde Erbakan'ın yargılamasına tutuksuz olarak devam kararı alınmıştır. Erbakan'ın serbest bırakılma kararına itiraz edilmiş ve 15 Ekim 1980 tarihinde Erbakan tekrar tutuklanmıştır. Dava sonrası Erbakan iki ay hapis cezası yatmıştır. Tüm yaşanan gelişmeler sonucunda Necmettin Erbakan için 10 yıl siyaset ve 5 yıl parti kurma yasağı getirilmiştir (Arpacı, 2017, s. 75).

1.3.4. Refah Dönemi

19 Temmuz 1983 tarihinde RP'nin kuruluş dilekçesi kurucu genel başkan sıfatıyla Avukat Ali Türkmen tarafından İçişleri Bakanlığı'na teslim edilmiştir. Milli Güvenlik Konseyi (MGK) birkaç kişi dışında 29 kişiyi veto etmiştir. 6 Kasım 1983 seçimlerine girmek için yeni bir kurucular listesi hazırlayan RP listenin MGK tarafından tekrar veto edilmesi sonucu seçimlere girememiştir (Akgül, 2019, s. 31-32).

1984 yılına kadar uzanan yargılama süreci siyasi yasaklı olması nedeniyle de Erbakan'ı diğer liderler gibi siyasi arenadan uzaklaştırmıştır. Bu süreçte Demirel ve Ecevit ilk olmak suretiyle siyasi liderlerle görüşmeler gerçekleştiren Necmettin Erbakan yurtdışı gezilerinde de bulunmuştur. Bakanlar Kurulu 12 Mart 1986 tarihinde toplanmış ve kurulun kararı ile siyasi yasak getirilen liderlerin konuşma yasağının kalkmasıyla Erbakan'da aktif olarak siyasi söylemlerde bulunmaya başlamıştır. 6 Eylül 1987 tarihinde gerçekleştirilen referandum ile eski siyasi yasaklar kaldırılmıştır. (Erbakan, 2014, s. 14-16).

Siyasi yasağı kalkan Necmettin Erbakan 25 Eylül 1987 tarihinde RP'ye üye olmuştur. 11 Ekim 1987 tarihinde gerçekleştirilen kongrede oy birliği ile genel başkan olarak seçilmiştir (Ergin, 2006, s. 145).

29 Kasım 1987 genel seçimlerinde RP %7,16 oy oranıyla seçim barajı olan %10'un altında kalmış ve parlamentoya girememiştir.

Tablo 5: Genel Seçim Sonuçları - 29 Kasım 1987 ve 20 Ekim 1991 Yılları

29 Kasım 1987			20 Ekim 1991		
Parti Adı	Alınan Oy	Oranı	Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
ANAP	8.704.335	36,31	DYP	6.600.726	27,03
SHP	5.931.000	24,74	ANAP	5.862.623	24,01
DYP	4.587.062	19,14	SHP	5.066.571	20,75
DSP	2.044.576	8,53	RP	4.121.355	16,88
RP	1.717.425	7,16	DSP	2.624.301	10,75
MÇP	701.538	2,93	SP	108.369	0,44
IDP	196.272	0,82	BAĞIMSIZ	32.721	0,13
BAĞIMSIZ	89.421	0,37			

Kaynak: www.tbmm.gov.tr E.T. 02/03/2023

1987 seçimlerinde oy barajını geçemeyen RP 20 Ekim 1991 tarihinde gerçekleştirilecek seçimlere MÇP ve IDP ile ittifak oluşturarak girme kararı almıştır. RP-MÇP-IDP ittifakı seçimlerde %19 oy almış ve 63 milletvekili ile TBMM de temsil hakkı kazanmıştır. Ancak daha sonra meydana gelen gelişmeler sonucunda 19 MÇP milletvekili RP'den istifa edince ittifak dağılmıştır (Arpacı, 2017, s. 81).

1991 seçimleri sonrasında Erbakan Türkiye'nin güneydoğusuna yerleşen Çekiç Güç başta olmak üzere Bosna Hersek'te meydana gelen gelişmelere kadar birçok konuda muhalefet etmiş ve uyarılarda bulunmuştur. Erbakan Türkiye'de ve diğer bölgelerde yaşanan olaylara dikkat çekerek İslam Birliği'nin gerçekleşmesi gerektiği sürekli vurgulamıştır. İslam Birleşmiş Milletler Teşkilatı başta olmak üzere kültürel işbirliğinden askeri teşkilata ve ortak pazara kadar her alanda işbirliği yapılmasını ifade etmiştir. (Kazan, 2002, s. 160-172).

10 Ekim 1993 tarihinde gerçekleştirilen kongrede Necmettin Erbakan oy birliğiyle tekrar genel başkan olarak seçilmiştir. RP 27 Mart 1994 tarihinde yapılan yerel seçimlerde büyük bir başarı göstererek İstanbul ve Ankara belediyelerini kazanmıştır. 24 Aralık 1995 seçimlerine oyları artarak giren RP %21,38 oranla seçimleri birinci parti olarak tamamlamıştır. Önce Mesut Yılmaz'a verilen hükümet kurma görevi Yılmaz'ın istifası sonrasında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından Erbakan'a verilmiştir. Böylece Erbakan DYP ile ortak bir karara vararak 8 Temmuz 1996 tarihinde hükümeti kurmuş ve güvenoyu alarak göreve başlamıştır (Kazan, 2001, s. 140-150).

Tablo 6: Genel Seçim Sonuçları - 24 Aralık 1995

Parti Adı	Alınan Oy	Oranı
RP	6.012.450	21,38
ANAP	5.527.288	19,65
DYP	5.396.009	19,18
DSP	4.118.025	14,64
CHP	3.011.076	10,71
MHP	2.301.343	8,18
HADEP	1.171.623	4,17
BAĞIMSIZ	133.895	0,48
YDH	133.889	0,48
MP	127.630	0,45
YDP	95.484	0,34
İP	61.428	0,22
YP	36.853	0,13

Kaynak: www.tbmm.gov.tr E.T. 02/03/2023

Erbakan görevde olduğu 11 ay süresince asgari ücret, memur maaşı ve BAĞ-KUR maaşlarını önemli ölçüde artırmıştır. Çekiç Güç'ün bölgedeki varlığına son vermesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Başbakanlık görevinde ilk ziyaretini Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetine yapmıştır. 1996 yılı bütçe açığını ve iç borcu önemli ölçüde aşağıya çekmiştir. Vergilere herhangi bir zam yapılmazken uygulanan havuz sistemi öne çıkan uygulamalardan birisidir (Yılmaz, 2019, s. 78-79).

Bu dönemde Necmettin Erbakan'ın RP TBMM Grubunda yaptığı konuşması, Libya ziyaretinde Muammer Kaddafi'nin sözleri ve Erbakan'ın yanıtı, izlenen bölgesel dış politika, yaşanan Susurluk Kazası ilk göze çarpan olaylardır. Türkiye, Nijerya, Endonezya, Malezya, İran, Pakistan ve Mısır'dan oluşan sekiz İslam ülkesini bir araya getiren D-8 (Developing 8 – Gelişen 8) projesini hayata geçirmiştir. Çekiç Güç'e karşı mücadele etmiştir. Tüm bu yaşananlar arasında Ankara Sincan'da düzenlenen Kudüs Gecesi ve ortaya çıkan Aczimendi Tarikatı gibi olaylar 28 Şubat sürecinin zeminini hazırlamıştır (Birand, 2012, s. 180-193).

Yaşanan tüm gelişmeler irtica başlığı altında 28 Şubat MGK toplantısında ele alınmıştır. Erbakan kendisine yöneltilen suçlamalara karşı yanıt vermiştir. Komutanlar irticai faaliyetlerin önlemesine yönelik hazırlanan 18 maddelik önlemlerin konuşulmasında ve kabul edilmesinde ısrarcı olmuşlardır. Erbakan bu maddelerin anayasaya uygunluğunun araştırılmasını talep etse de 18 madde kabul edilmiştir. Erbakan 18 maddeyi onaylamadığı

bunların araştırılmasına yönelik imza attığını söylemiştir. Toplantıya katılan komutanlar ise tüm kararların altına imza attığını ifade etmişlerdir (Tayyar, 2012, s. 65-70).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş 22 Mayıs 1997 tarihinde RP'nin kapatılmasına yönelik Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. Erbakan üç gün boyunca kendisini savunmuş olsa da 16 Ocak 1998 tarihinde RP Anayasa Mahkemesi kararı ile kapatılmıştır. Necmettin Erbakan'a da beş yıl siyasi yasak gelmiştir. Böylece Erbakan'ın ikinci siyasi yasaklı yılları başlamıştır (Kızıldaş, 2011, s. 510-511).

1.3.5. Fazilet Dönemi

Necmettin Erbakan RP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılacağını öngörerek Recai Kutan genel başkanlığında Fazilet Partisi'ni kurmuştur. Erbakan beş yıl siyasi yasaklı olduğu için FP içerisinde aktif görev alamamıştır. Nitekim Erbakan'ın 18 Nisan 1999 genel seçimleri için Konya'dan yapmış olduğu bağımsız adaylık başvurusu 24 Şubat 1999 tarihinde reddedilmiştir.

Diyarbakır 1 numaralı Devlet Güvenlik Mahkemesi (DGM), Necmettin Erbakan hakkında halkı kin ve düşmanlığa açık şekilde tahrik ettiği nedeniyle dava açmıştır. Bu dava, 1994 seçim çalışmalarında Erbakan'ın Bingöl'de yaptığı konuşmanın delil olarak kullanılmasıyla başlamıştır. Dava sonucunda Erbakan, 220 bin lira para cezası ve bir yıl hapis cezası almıştır. Ayrıca Refah Partisi'nin (RP) kapatılmasının ardından, RP'ye yapılan mali yardımın geri istenmesiyle ilgili bir süreç yaşanmıştır. RP, bu yardımın harcandığını belirtmiş ve iade etmemiştir. Bu dönemde gazetelerde kayıp trilyon davası olarak haberleri yapılan süreç yaşanmıştır ve sonunda Necmettin Erbakan hakkında belgede sahtecilik suçlamasıyla 2 yıl 4 ay hapis cezası kararı alınmıştır (Arpacı, 2017, p. 92) (Kazan, 2008).

Bu dönem aynı zamanda yenilikçi ve gelenekçi tarafların oluşmasına denk gelmektedir. Yenilikçi grup Necmettin Erbakan'ın artık siyaseti bırakması gerektiğini onun yerine kendilerine yer açılması gerektiğini düşünenleri temsil etmektedir. Yenilikçi ve gelenekçi ayrımı diğer alanlara da sıçramış Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD)'nin yenilikçi kanattan yana tavır alması sonucu Erbakan Anadolu Aslanları İşadamları Derneği (ASKON)'ni kurmuştur (Yılmaz, 2019, s. 82).

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş 7 Mayıs 1999 tarihinde FP'nin Anayasa'nın 68. ve 69. maddelerini ihlal ettiğini ve RP'nin devamı olduğunu gerekçe göstererek kapatma davası açmış ve 22 Haziran 2001 tarihinde FP kapatılmıştır (TBMM, 2001).

1.3.6. Saadet Dönemi

RP kapatıldıktan sonra 20 Temmuz 2001 tarihinde Necmettin Erbakan liderliğinde genel başkanlığını Recai Kuran'ın üstleneceği Saadet Partisi kurulmuştur. Siyasi yasağının sona ermesiyle Erbakan 2003 yılında gerçekleştirilen parti kongresinde genel başkan seçilmiştir. Ancak hakkında verilen hapis cezasının onaylanması Erbakan'ı tekrar yasaklı hale getirmiş ve genel başkanlıktan ayrılmak durumunda kalmıştır. İki yıl dört ay olarak onaylanan hapis cezası için Erbakan sağlık raporu almış ve cezayı bir yıl ötelemiştir. 2004 – 2006 yılları arasında toplam dört kez daha sağlık durumundan cezanın infazı ertelenmiştir. 2006 yılında - dava tekrar görülmüş ve 2008 yılında Erbakan hakkında verilen hapis cezası on bir aya düşürülmüş ve ev hapsi olarak uygulanmasına karar verilmiştir (Arpacı, 2017, s. 93-94). Yaklaşık üç ay sonra dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül uygulanan cezanın kalanı hakkında af kararı çıkarmıştır (Cumhurbaşkanlığı, 2008).

Af kararı sonrasında Necmettin Erbakan'a hakları iade edilmiştir. 17 Ekim 2010 tarihinde gerçekleştirilen kongrede Erbakan genel başkan seçilmiş ve siyasete aktif olarak geri dönmüştür. Erbakan yapmış olduğu konuşmada tekrar aynı heyecan ve azimle adil düzenin kurulması için çalışacaklarını ifade etmiştir (Erbakan, 2010). Erbakan 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilecek seçim çalışmalarına 26 Kasım 2010 tarihinde Eyüp Sultan'da yaptığı konuşma ile başlamıştır (NTV, 2010).

Seçim çalışmaları devam ederken Necmettin Erbakan 3 Ocak 2011 tarihinde hastaneye kaldırılmış ve on gün sonra 13 Ocak 2011 tarihinde tedavisin bitmesi sonucu hastaneden taburcu edilmiştir. Ancak 21 Ocak 2011 tarihinde rahatsızlığı tekrarlanan Erbakan yeniden hastaneye kaldırılmıştır. Erbakan hastanede bulunduğu süre boyunca çalışmalarına devam etmiştir. Kroner arter ve kalp yetmezliği hastalıkları sonucu 27 Şubat 2011 tarihinde 11:40'da vefat etmiştir. Ankara Hacı Bayram Veli Camii'nde sabah namazı ve İstanbul Fatih Camii'nde öğle namazı sonrasında Merkez Efendi Mezarlığına defni gerçekleştirilmiştir (Arpacı, 2017, s. 95-96).

BÖLÜM 2: NECMETTİN ERBAKAN'IN MİLLİ GÖRÜŞ İDEOLOJİSİ BAĞLAMINDA ADİL DÜZEN YAKLAŞIMI

Necmettin Erbakan'ın kurucusu olduğu Milli Görüş Hareketi söylemleri, olayları değerlendirme biçimi, kavramlara yüklemiş olduğu anlamlar, öngördüğü dünya düzeni ve eleştirileri gibi temel ilkeleri bağlamında değerlendirildiğinde İslam'ı temel alan bir düşünce biçimi olarak adlandırılabilir (Erbakan, 2014, s. 10).

Necmettin Erbakan, dünya hayatının ve yaşam standartlarının sürekli geliştiğini ve değiştiğini vurgulamıştır. Ona göre, bilim insanları ve araştırmacılar, bu değişen dünya şartları ve insanlık sorunlarına uygun çözümler üretmek için değişmeyen doğrulara dayanmalıdır. Erbakan, birçok konuşmasında eski düzenlerin adaletsiz olduğunu ve bu düzenlerin yerine yeni bir sistem gerekliliğine dikkat çekmiştir. Onun görüşüne göre, adaletin sağlanması ve insanlık sorunlarının çözümü için yeni bir düzen ve sistem oluşturulması gerekmektedir (Erbakan, 2021, s. 22-24).

Necmettin Erbakan komünizmin 70 yıl insanlara zulmettikten sonra iflas ettiğini, dağıldığını ve yok olma noktasına geldiğini söylemektedir. Kapitalizmi ise komünizmin ikiz kardeşi olarak görmektedir. Aynı komünist sistem gibi kapitalizmin de iflas noktasına geldiğini ve yok olma mecburiyetinde olduğunu belirtmektedir. Erbakan bu düşüncesini Birleşmiş Milletler raporlarındaki bilgilerle gerekçelendirmektedir (Erbakan, 2014, s. 13). Kapitalizmin insanlığın çoğunu sefalet mahkûm ettiğini, mağdur ve yoksul bıraktığını söylemektedir. Mevcut dünya sistemindeki çarpıklıklar küresel sömürü sisteminin iflas ettiğini göstermektedir. Tüm bunlar işaret etmektedir ki mevcut sistem adil temeller üzerine kurulmamıştır (Erbakan, 2014, s. 5).

Dünya nüfusunun artması ve bu artışın insanlık için beraberinde getirdiği sorunlar, Necmettin Erbakan'ın adil düzen vurgusunun temelini oluşturmuştur. Erbakan, insanların yaratılıştaki eşit olduğunu ancak dünya nimetlerinin adaletsiz bir şekilde bölündüğünü ifade etmiştir. Bugün dünya nüfusunun önemli bir kısmı açlık, hastalık ve kötü beslenme gibi sorunlarla karşı karşıyadır. Bu durumda, birçok insan her gün hayatını kaybetmekte ve maalesef çocuklar da bu kayıpların bir parçası olmaktadır. Bu nedenlerle, herkesin eşit şekilde değerlendirildiği, kaynakların adil bir şekilde dağıtıldığı bir düzenin gerekliliği vurgulanmaktadır. Erbakan'ın adil düzen yaklaşımı, insanların temel ihtiyaçlarının

karşılanması, adaletin sağlanması ve insanlık için daha iyi bir gelecek inşa etmek amacıyla ortaya çıkmıştır.

2.1. Milli Görüş Düşüncesi

Necmettin Erbakan “Milli Görüş” ifadesini rastgele kullanmamış üzerine farklı manalar yükleyerek altını doldurmuştur. Bu nedenle milli görüş ifadesi kelime anlamlarının ötesinde çok daha derin bir anlam taşımaktadır. Milli sıfatı ulusal, millete özgü, milletle ilgili (TDK, 2023) manalarına gelmektedir. Erbakan’ın yeniden büyük Türkiye amacı doğrultusunda bakıldığında sadece ulus tabanlı bir tanımlamadan ziyade daha kapsayıcı olan din temelli bir tanımlamadan da bahsetmek gerekir. Milli sıfatının aslında Aramca kökenli ve Arapçada da kullanılan din manasına gelen mille kelimesine karşılık kullanıldığı da söylenmektedir. Milli Görüş ideolojisinin Türk Milliyetçiliği bağlamında ulusal bir söylemden daha ziyade İslam dini genelinde ümmetçi bir fikri de öne çıkarmaktadır (Arpacı, 2017, s. 151-153). Dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 28 Şubat 1997 tarihli MGK toplantısında komutanların Erbakan’ı ağzından hiç Türk kelimesi çıkmıyor şeklindeki suçlamalarına Erbakan’ın ben Türk oğlu Türküm diyerek karşılık verdiğini ifade etmiştir (Üstel, 2018).

İlber Ortaylı da milli sıfatının köken olarak Aramca dilinde kongregasyon (dini grup) Fransızcası tarafından da kullanılan İslam toplumunu, Allah’ın sözünü ve onun etrafında toplananları ifade ettiğini söylemiştir. Ancak milli sıfatının etnisite bağlamında kullanılarak milliyetçilik kelimesi olarak yaklaşık 150 yıldır kullanıldığını belirtmiştir (Ortaylı, 2021). Ortaylı Türk siyasi tarihinde milli kelimesini en doğru kullanan kişinin Necmettin Erbakan olduğunu belirtmiştir (Ortaylı, 2011) Genel olarak değerlendirildiğinde Milli Görüş ideolojisinin açık şekilde Türk ve Türkiye merkezli olduğunu ancak ırkçılık özelliği taşımadığını belirtmek gerekir. Aslında Türk Dil Kurumunun milli sıfatı ile ilgili yapmış olduğu ulusal, millete özgü ve milletle ilgili tanımlaması Necmettin Erbakan’ın Milli Görüş ideolojine yüklediği manayı kısa ve öz olarak açıklamaktadır.

Birçok konuşmasında Necmettin Erbakan Milli Görüş’ü anlamak için tarihi bilmek gerektiğini söylemiştir. Milli Görüş’ün derin manalar içerdiği üzerinde durarak tarihten örnekler vererek tanımlama yapmıştır. Erbakan Milli Görüş’ün İstanbul’u fetheden, Viyana’yı kuşatan, Çanakkale Zaferini kazanan, Kurtuluş Savaşını yapan ve Kıbrıs’ta

yeniden ortaya çıkan ruh ve mana olarak görmektedir. Milli Görüş'ün milletimizin kendisi, kimliği, inancı ve tarihi olduğunu belirtmiştir (Erbakan, 2014, s. 39-43).

Erbakan Milli Görüş hareketinin temel amacının Türkiye'nin madden ve manen her alanda kalkınarak yaşanabilir bir Türkiye, yeniden büyük Türkiye ve yeni bir dünya kurarak refaha ve saadete ulaşmak olarak tanımlamaktadır. Bundan kasıt Türk milletini uygarlık yarışında bolluk, rahatlık ve varlık içinde en iyi yaşama çıkarmaktır. Milli, Liberal ve Solcu Görüş olmak üzere Türkiye'de üç görüş olduğunu öne çıkaran Erbakan Türkiye'deki bakış açılarını işbirlikçi ve millici olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Milli Görüş dışındaki diğer düşüncelerin beslendikleri kaynağın aynı olduğunu belirtmektedir. (Erbakan, 2014, s. 42-44)

Necmettin Erbakan Milli Görüş'ün üç temel esası olduğunu aynı zamanda bunların Milli Görüş'ün kimyası olduğunu söylemektedir. Birincisi materyalist yani maddeci değil maneviyatçı olmaktır. İkincisi nefsin esiri haline gelmemek onu kontrol altına almaktır yani nefis terbiyesidir. Üçüncü ana esas ise hakkı üstün tutmaktır kaba kuvveti değil (Küçükünay, 2020, s. 73). Eğer bir insan bu esasları temel alırsa Allah'ın ona üç temel fiziki duyuyu nasip edeceği söylenmektedir: hidayet, feraset ve dirayet. Hidayet, iyilikle kötülüğü ayırt etmektir. Feraset ise, insanların hayırlı işlerin detaylarını ve bunlara nasıl ulaşılacağını anlamaktır. Dirayet ise, hayırlı işlere ulaşma arzusunu, tutkusunu ve kabiliyetini gerçekleştirmektir. Örneğin, bir ülkenin en sağlam gücü inançlı insanların varlığıdır. Bir insan bu gerçeği gördüğünde, bu anlayışı Allah'ın hidayeti sayesinde elde etmiştir. İnsana verilen hidayetle, o insan bu gerçeği fark edebilmektedir. Bunun önemini hissetmek, bu amaca ulaşmanın vasıtalarını oluşturmanın gerektiğini anlamak için feraset gerekmektedir. Bu kurumları bizzat kurmak ise dirayetin adıdır (Arpacı, 2012, s. 281).

Milli Görüş, coğrafi olarak Anadolu üzerine inşa edilmiş ve tarihsel olarak Osmanlı mirasına dayanan bir siyasal görüştür. Müslüman olma ortak paydası etrafında birleşmiş olan Milli Görüş, Siyonizm² ile mücadele içinde olmaktadır ve bu mücadeleyi cihadın

² John J. Mearsheimer ve Stephen M. Walt'un İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası adlı eserinde İsrail Lobisi terimini, ABD'nin dış politikasını İsrail'e yönelik olarak şekillendirmek için aktif olarak çalışan bireylerin ve kuruluşların genel bir koalisyonunu tanımlamak için kullanmaktadır. Bu organizasyonun bir komplo olmadığı ve açık şekilde faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Bazı grupların basit bir lobicilikten öteye geçtiğine vurgu yapılmaktadır. Diğer çıkar grupları gibi bu organizasyonun da sınırlarının kesin bir şekilde belirlenemeyeceği ifade edilmektedir. Organizasyonun çekirdeği, ABD hükümetini ve Amerikan halkını İsrail'e malî yardım sağlamaya ve hükümetinin politikalarını desteklemeye teşvik etmek amacıyla olan kuruluşlardan oluştuğu ve bunların American Israel Public Affairs Committee (AIPAC), Washington

farzlarıyla yürütmektedir. Milli Görüş, ırkçı emperyalizmin³ dünyayı ve Türkiye'yi nasıl sömürdüğüne dair teoriler geliştirmekte ve sömürü düzeninin eleştirilerini sunmaktadır. Bu eleştirilere uygun olarak, İslam'a dayalı çözüm önerileri getirmektedir. Örneğin, Milli Görüş başkanlık istemini bir hükümet biçimi olarak önermektedir. Bu öneri, XX. yüzyıl İslam dünyasının en güçlü önerilerinden biridir. Benzer şekilde, toplumsal yapıyı eleştiren ve buna karşı getirilen öneri, Medine Vesikasına dayanan çok hukukluluktur. Milli Görüş, eleştirdiği ekonomik sistem yerine İslami ekonomi modelini savunmaktadır (Arpacı, 2012, s. 312).

Milli Görüş, siyasal hareket kavramının ötesine geçerek, kurumlaşmış kimliğe sahip olan bir siyasi görüştür. Uzun süreli siyasal deneyimi, kendi kavramları ve ilkeleri, yurt içinde ve yurt dışında örgütlenme ağı Milli Görüş'ü diğer siyasi hareketlerden ayırmaktadır. Millî Görüş, İslam'ı referans alan diğer siyasal örgütlenmelerden farklıdır. Diğer İslami örgütlenmelerde ortak olan merkezden çevreye doğru bir değişim anlayışının aksine, Milli Görüş demokratik sistem içinde yer almayı tercih etmiştir. Ayrıca Milli Görüş'ün çıkış noktası siyasal bağımsızlık mücadelesi değildir ve zaman içinde içeriğini tamamlamıştır. Milli Görüş, dönemsel değişimleri İslam'ın değişmez ilkeleriyle değerlendirir. Millî Görüş, ümmet anlayışını benimseyen ve İslam Birliği oluşumuyla ifade edilen bir ideoloji olmasına rağmen, Türkiye'nin liderliğini kabul eden bir yapıyı öngörmektedir. Ayrıca Milli Görüş, sadece Türkiye'yi değil, dünyanın tümünü kapsayan bir dönüşümün peşindedir ve Türkiye'yi anahtar ülke olarak konumlandırmaktadır (Arpacı, 2012, s. 313).

2.2. Adil Düzen Programı

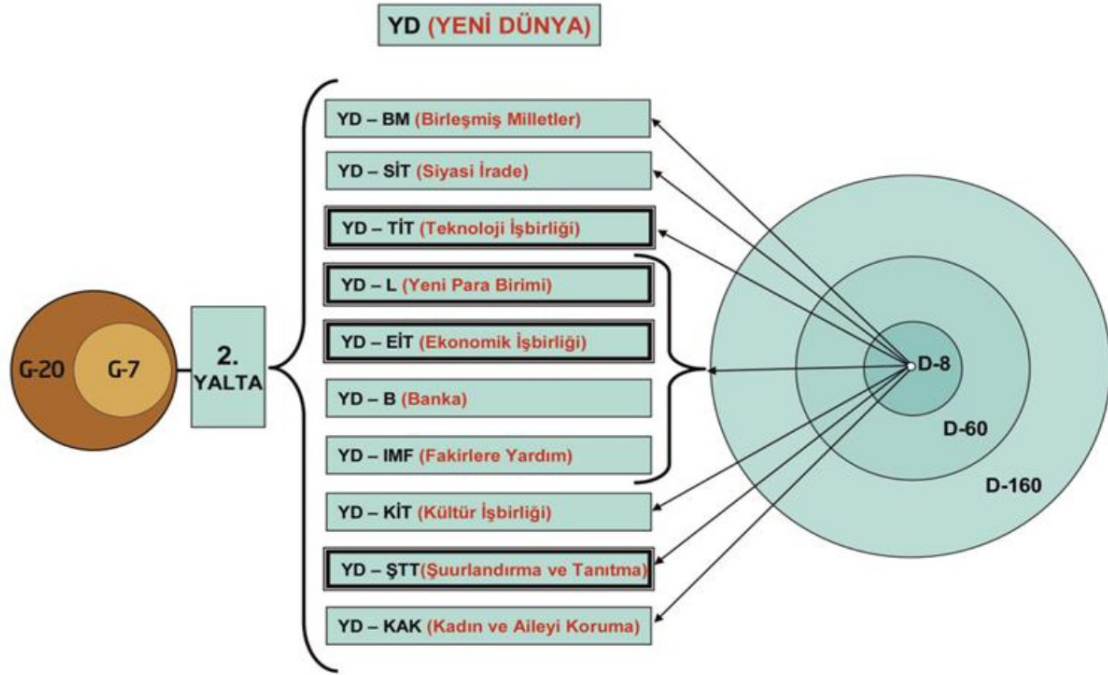
Necmettin Erbakan'a göre Adil Düzen, son bir yüzyılda dünya üzerinde var olan sistemin başarısızlık noktalarını dikkate alarak ve yaşananlardan ders çıkararak kurulacak yeni bir dünya düzenidir. Bu düzenin kurulmasındaki temel motivasyon, Batı'nın maddi gücünü eline geçirmesinin ardından Batı medeniyetinin etkisiyle insanlığın mutluluğunu sağlayamaması ve 20. yüzyılda ortaya çıkan olumsuz uygulamaların insanlık üzerinde

Institute for Near East Policy (WINEP), Anti-Defamation League (ADL), Christians United for Israel (CUFI) gibi kuruluşlar olduğu ön plana çıkarılmaktadır (Mearsheimer & Walt, 2007, s. 111-114).

³ Necmettin Erbakan olaylara ve durumlara ilginç ve farklı tanımlamalar getirmektedir. Bu nedenle araştırmanın devamında anlam akışını bozmaması için Erbakan'ın kullanmış olduğu tanımlamalar üzerinden yazım gerçekleştirilecektir.

büyük acılara yol açmasıdır. Erbakan'a göre, Batı medeniyetinin temel özellikleri, bireycilik, rekabetçilik, tüketim kültürü ve materyalizm gibi unsurları içermektedir. Bu unsurların yaygınlaşmasıyla birlikte, insanlık maddi zenginlik elde etmiş olsa da manevi huzuru ve saadeti bulamamıştır (Erbakan, 1991). Ayrıca, Batı'nın yaydığı ideolojiler ve politikalar, insanların temel haklarına ve değerlerine zarar vermiş, toplumsal adalet ve eşitlik sorunlarına yol açmıştır. Bu bağlamda, Adil Düzen, insanlığın karşılaştığı sorunların çözümü için alternatif bir sistem önermektedir. Bu sistem, maddi refahın yanı sıra manevi değerlere de önem veren, adalet, eşitlik ve dayanışma prensiplerine dayanan bir düzeni hedeflemektedir. Bu düzende, insanların temel haklarına saygı gösterilerek, ekonomik ve sosyal adalet sağlanması, insanların refah ve mutluluğunun temel amaç olduğu bir dünya oluşturulması amaçlanmaktadır (Milli Gazete, 2015).

Adil Düzenin temellerini atarken tarihten alınması gereken dersler ve uygulanması gereken prensipler bulunmaktadır. Materyalizm ve Darwinizm gibi felsefelerin insanlık üzerindeki etkileri ve diktatörlerin bu felsefeleri kullanarak baskı uygulamaları, insanlığın saadetini engellemiştir. Bu nedenle Adil Düzen'de, maneviyatçılığın ve barışın esas alınması gerekmektedir. I. Dünya Savaşı ve sonrasında Batı'nın Müslüman ülkeleri işgal etme ve sömürme girişimleri, insanlık için büyük acılar ve zorluklar doğurmuştur. Bu dönemden çıkarılan ders, düşmanlık yerine diyalog, işbirliği ve dayanışmanın önemli olduğudur. Batı'nın insan hakları ve özgürlükleri vurgulamasına rağmen, son yüzyılda çifte standart uygulamalarının artması ve Müslüman ülkelerin haksız zulme uğraması, adaletin esas alınması gerektiğini göstermektedir (Erbakan, 2001). Ekonomik güç merkezinin Avrupa ve Amerika'dan Uzakdoğu ve Asya'ya doğru kayması, ülkeler arasında üstünlük iddiaları yerine eşitlik prensibinin esas alınması gerektiğini göstermektedir. Zengin ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere ağır faizli borç verme ve sömürme politikaları yerine, işbirliği ve adil paylaşımın önemli olduğu vurgulanmaktadır. Saadet için baskı ve faşizm yerine özgürlüklerin, insan haklarının ve refahın esas alınması gerekmektedir. Adil Düzende, toplumların refahı için özgürlüklerin ve insan haklarının korunması ve desteklenmesi önemli bir prensiptir (Erbakan, 1980).

Şekil 1: Oluşturulacak Yeni Dünya Düzeni ve Uluslararası Kuruluşlar

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MGY Yayınları, s. 41.

Necmettin Erbakan'a göre IMF, DB, UNICEF, UNDP ve BM gibi kuruluşlar ırkçı emperyalizmin oluşturduğu kuruluşlardır ve tekelci sermayenin çıkarlarını korumak amacıyla hizmet vermektedirler. Adil Düzenin temelinde yukarıda ifade edilen kurumların yerine yenilerinin kurulmasını ve insanlara mevcut dünya düzenini değiştirebilmek için sağlam siyasi irade bilinci verilmesini öngörmektedir. Adil Düzendeki teknolojik işbirliği yapılacaktır ve teknolojiye üstünlük sağlanacaktır. Yeni bir para birimi kullanılacak ve insanlar dolarla sömürülmeyeceklerdir. Yeni bir dünya bankası kurularak bütün ülkelerin halkına hizmet edecek ve sömürü olmayan bir şekilde faaliyet gösterecektir. Yeni IMF ise dünyada hiçbir ülkeyi fakir bırakmayacak şekilde hizmet edecektir (Erbakan, 2014, s. 242-244).

Kültür işbirliği teşkilatı oluşturulacak ve insanlara gerçek hakkı öğretmek amacıyla faaliyet gösterecektir. Necmettin Erbakan, doğru haberlerin yayılması ve insanların doğru bir şekilde bilgilendirilmesi için şuurlandırma ve tanıtma teşkilatının önemine vurgu yapmıştır. Bu teşkilat aracılığıyla, gerçek ve doğru bilgilerin halka ulaşması sağlanacak ve yanlış bilgilendirme, manipülasyon ve yanıltıcı haberlerle mücadele edilecektir. Kadınların mağduriyetlerinin giderilmesi ve aile kurumunun güçlendirilmesi için Kadın ve Aileyi Koruma Teşkilatı kurulması öngörülmektedir. Bu teşkilat aracılığıyla,

kadınların hakları korunacak, mağduriyetleri giderilecek ve aile kurumu desteklenecektir. Kadın ve Aile Yüksek Kurulu'nun oluşturulmasıyla da kadın ve aileyle ilgili konular üzerinde çalışmalar yapılacak ve politikalar belirlenecektir. Yeni bir dünya düzeninin kurulabilmesi için siyasi girişimlerin yanı sıra fikri sahada da çalışmalar yapılması gerektiği düşünülmektedir. Bu kapsamda, İslam âlemi içinde manevi bakımdan önemli bir yere sahip olan Suudi Arabistan gibi ülkelerle diyalog organizasyonları kurulacak ve fikir alışverişi yapılacaktır. Bu sayede, ortak değerler ve anlayışlar etrafında birlik ve dayanışma sağlanarak yeni bir dünya düzeni için adımlar atılacaktır. Bu organizasyon, Müslüman ülkelerin seçkin fikir ve aksiyon adamlarını bir araya getirerek İslam ülkelerini diğer ülkelerle temsil edecek bir heyet oluşturacak ve aynı zamanda ilim ve fikir adamları aracılığıyla yeni bir dünya düzeninin temel esaslarını araştıracaktır (Arpacı, 2012, s. 286).

2.2.1. Temel Esaslar

Adil Düzen; “Silm”, yani evrensel barış ve bereket medeniyetinin yeni bir sunumu ve özgün bir tanıtımı olduğu öne sürülmektedir. Adil Düzen programının: toplumdaki sosyal dengeyi tabiattaki doğal dengeye benzeterek, İslam ile insanlığı bütünleştirerek hazırlandığı söylenmektedir (Akgül, 2015, s. 64).

Emperyalist ve kapitalist sistemler zulüm ve sömürü üzerine kurulu düzenler olarak tanımlanmaktadır. Adil düzen bu sistemlere karşı alternatif bir sistem olarak kendini konumlandırmaktadır. Adil Düzen yaklaşımı kuvvetin değil hakkın üstün olduğunu savunan ve mutlak doğruların esas alınıp mutlak yanlışlardan sakınılarak hazırlanan bilimsel, ahlaki, siyasi ve ekonomik bir program olarak tanımlanmaktadır. Adil Düzenin eksiklerinin olduğunun ancak fiilen uygulama esnasında giderileceği ifade edilmektedir (Akgül, 2015, s. 65-67).

Adil Düzen; her dinden, her kavimden ve her seviyeden bütün insanların birlikte barış ve bereket içinde yaşayacağı ve tüm temel hak ve hürriyetlerin sağlanıp korunacağı, İslami, ilmi ve insani bir düzen olarak da ifade edilmektedir. Barış ve bereketi esas alması İslami yönünü vurgulamaktadır. Akli delillere ve müspet ilmin verilerine uygun hazırlanması bilimsel tarafını göstermektedir. Yalnız Müslümanların değil bütün insanları kapsaması insani özelliğine atıf yapmaktadır (Erbakan, 1975). Adil Düzenin insan için hazırlanan ve doğal bir sistem olması gerektiği vurgulanmaktadır. Temel hak ve adalet ölçülerinin iyi

tespit edilerek bunların bugünün dünyasında nasıl uygulanabilirliğini bilim insanlarının araştırmasına önem verilmektedir (Erbakan, 1992).

Tablo 7: Genel Bağlamda Adil Düzen Yaklaşımı

ADİL DÜZEN	DOĞRU - YANLIŞ	ADALET - ZULÜM	FAYDALI - ZARARLI	İYİ VE GÜZEL - KÖTÜ VE ÇİRKİN
İNSAN	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRDE	HİS VE İDRAK
CEMİYET	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.6.

Tablo 8: Biyolojik Nazariye Bağlamında Adil Düzen Yaklaşımı

İNSAN VÜCUDU	DAMAR	KEMİK	ADALE	SİNİR
İNSAN VE HUSUSİYETLERİ	DÜŞÜNME VE MUHAKEME	VİCDAN VE ÜNSİYET	ŞUUR VE İRDE	HİS VE İDRAK
TOPLUM VE HUSUSİYETLERİ	İLİM	YÖNETİM: SİYASİ VE HUKUKİ DÜZEN	İKTİSAT	DİN VE AHLAK

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.7.

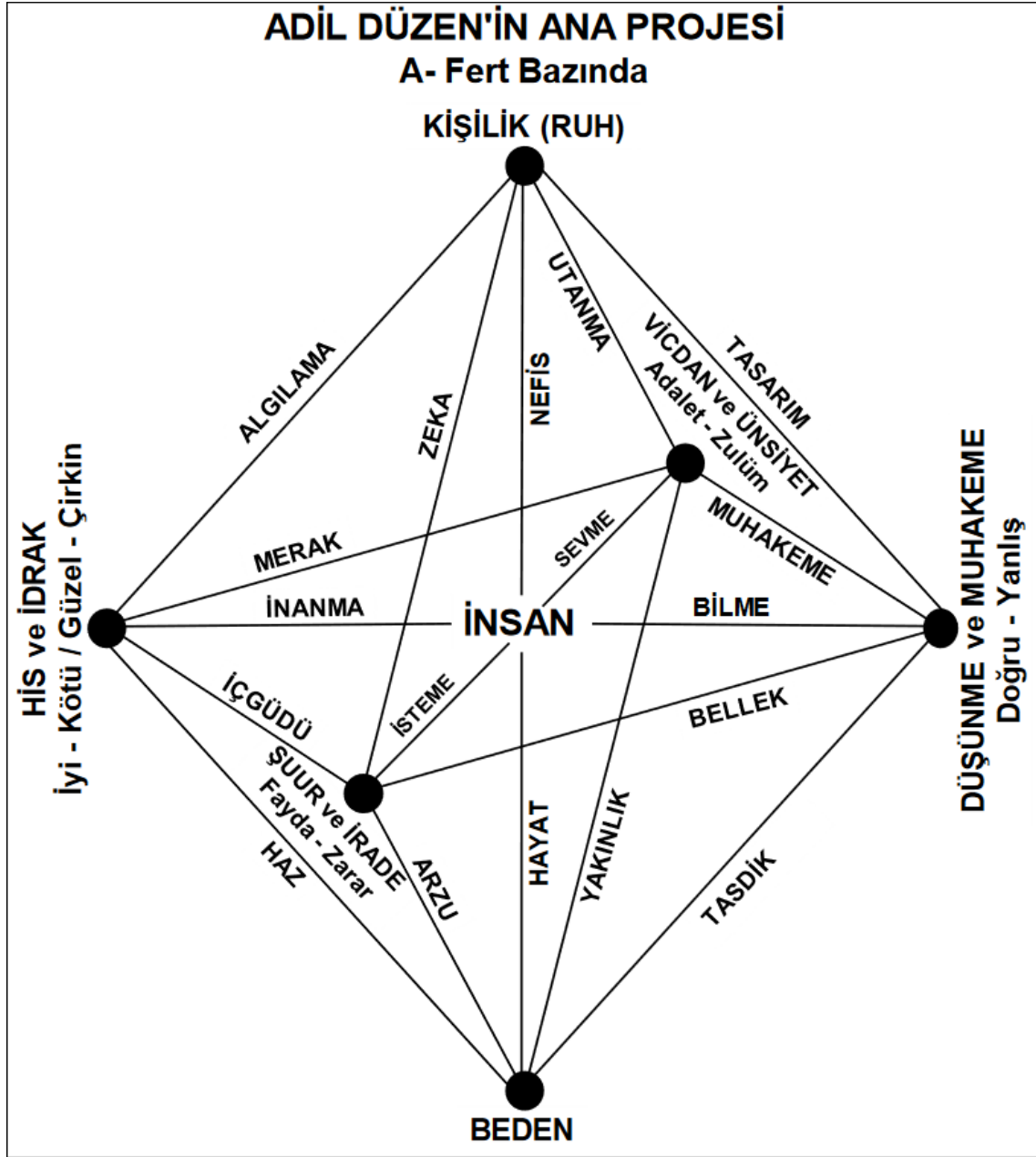
Ahmet Akgül (2015) Adil Düzende toplum yapısının bir insan vücuduna benzetilerek hazırlandığını söylemektedir. Bu bağlamda;

1. İnsanda adaleti zulümden ayırmaya yarayan ünsiyet ve sinir sistemi, toplum ve devlet planında idari (Adil Siyasi) düzeni temsil etmektedir.
2. İnsanda faydalıyı zararlıdan ayırmaya yarayan irade ve menfaat düşüncesi ile sindirim sistemi, toplum planında iktisadi (Adil Ekonomik) düzeni temsil etmektedir.
3. İnsanda iyiyi kötüden ayırmaya yarayan his (kalbi duygu) ve vicdan, toplum planında dini (Adil Ahlaki) düzeni ifade etmektedir.
4. İnsandaki doğruyu yanlıştan ayırmaya yarayan akıl ve düşünce sistemi, toplum planında bilimsel (Adil İlmi) düzeni temsil etmektedir.

Adil Düzen insan vücudundaki düzenler üzerinden anlatılmaktadır. Bu düzenler birbirinden bağımsız olmasına rağmen nasıl uyum içinde çalışıyorsa Adil Düzen kurulan sistemlerinde aynı şekilde çalışması amaçlanmaktadır. Adil Düzen içerisinde dört ayrı düzenin yer alacağı belirtilmektedir: Adil Ekonomik Düzen, Adil Siyasi Düzen, Adil İlmi Düzen ve Adil Ahlaki Düzen (Akgül, 2015, s. 68). Bu düzenler, genel bünye içinde birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışacak ancak bağımsız olarak faaliyet gösterecektir.

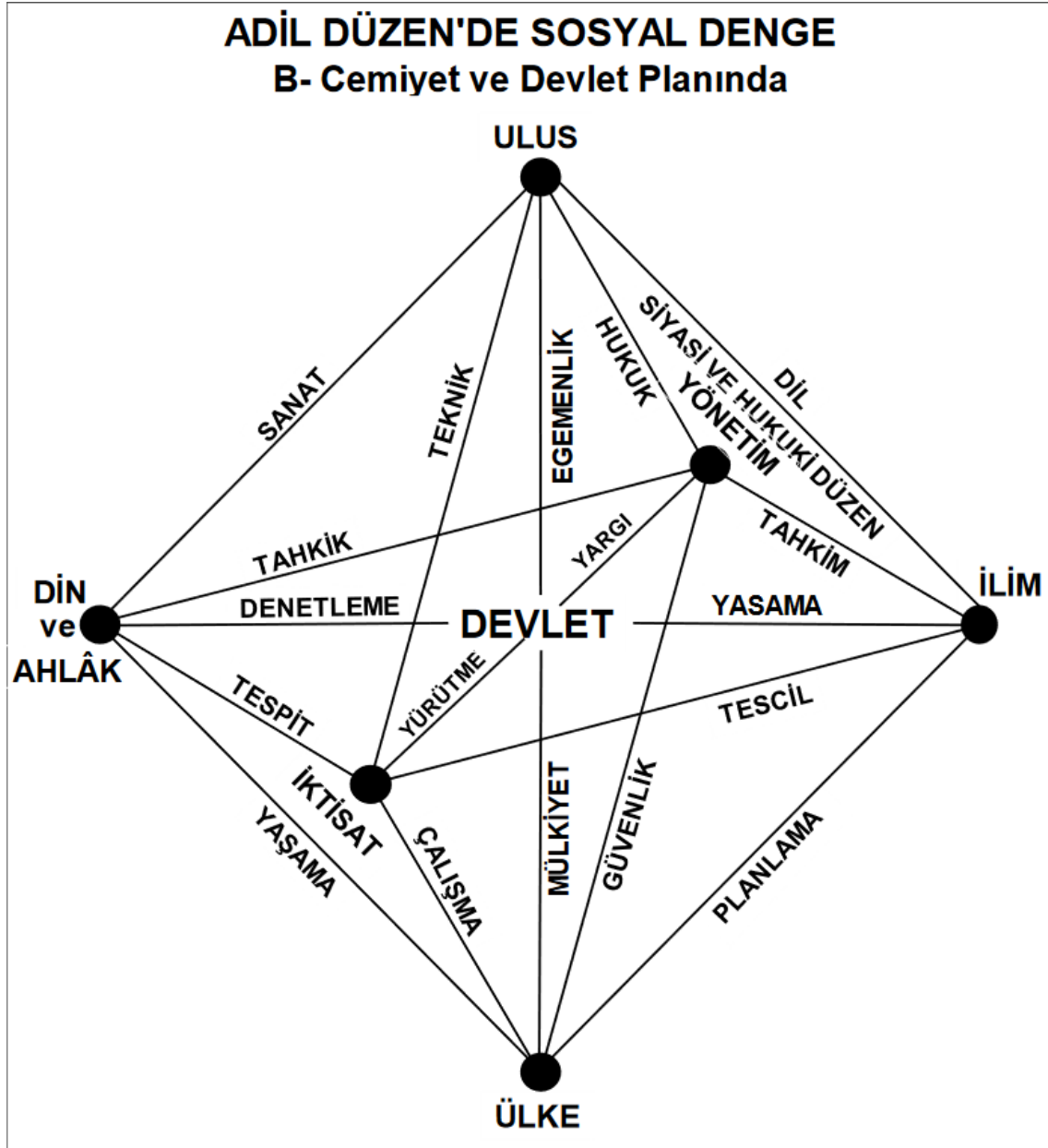
Adil Düzenin hazırlanmasında doğru ve yanlışların ayırımında altı ölçütün kullanılacağı ifade edilmektedir. Bu ölçütler şunlardır: akliselim, müspet ilim, vicdanı kanaat neticeleri, tarihi tecrübe ve birikimler, evrensel hukuk kaideleri ve ilahi dinlerin öğretileri. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel esasları ve hedefleri çerçevesinde doğru ve yanlışları belirlemek için kullanılacak ortak kıstaslar olarak kabul edilmektedir (Erbakan, 1990).

Adil Düzen yaklaşımında, akıl, bilim, vicdan, tarih, hukuk ve din gibi ölçütlerin ortak bir karara vararak iyi ve yararlı kabul ettikleri şeylerin doğru, kötü ve zararlı kabul ettikleri şeylerin ise yanlış olarak kabul edildiği belirtilmektedir. Bu ölçütler, Adil Düzenin temel değerlerine ve amaçlarına uygunluğu değerlendirmek için kullanılacak kılavuzlar olarak görülmektedir (Erbakan, 1992).

Şekil 3: İnsanın Dört Yeteneği ve Temel Özellikleri

Kaynak: Akgül, Ahmet (2015), Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, İstanbul: Buğra Yayınları, s. 70.

Şekil 4: Adil Düzen'in Bir Elmas Şekliyle Gösterilmesi

Kaynak: Akgül, Ahmet (2015), Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya, İstanbul: Buğra Yayınları, s. 71.

- **Devlet:** Bir ulusun sahip olduğu ülkesi üzerinde kurduğu hâkimiyettir.
- **Ulus:** Kendine has kültürünü yani dili, örfü, teknik ve sanatı olan topluluktur.
- **Ülke:** Güvenlik içinde yaşanıp ve çalışılan, planlanmış toprak bütünüdür.
- **Egemenlik:** Bir ulusun isteklerini karar haline getirebilip onları yürütebilmesi ve koruyabilmesidir.
- **Mülkiyet:** Menkul ve gayrimenkuller üzerinde güvenlik içinde planla üretim ve tüketim yapabilmesidir (Erbakan, 1993, s. 16).

2.2.2. Hak Anlayışı

Adil Düzen yaklaşımında değişmeyen doğruları ve adaleti temel olarak gören düşünce ve düzenler Hak (doğru, gerçek), sürekli yanlışlar üzerine kurulan, haksızlık ve ahlaksızlığa neden olan düşünce ve düzenler ise Batıl (geçersiz, çürük) olarak görülmektedir. Hak ve Batıl tanımlaması bağlamında Adil Düzen hakkı üstün tutan, özgürlüğü esas alan ve huzuru ve güveni sağlayan bir düzen olarak kendisini ifade etmektedir (Erbakan, 1992). Kişinin hem aklına hem de kalbine hitap eden bir sistem olduğu öne sürülmektedir (Erbakan, 2021, s. 28-30).

Tablo 9: Doğru ve Yanlış Hak Anlayışı

DOĞRU HAK ANLAYIŞI	YANLIŞ HAK ANLAYIŞI
1. Doğuştan insanlara verilen haklar a. Yaşama hakkı b. Namusun korunması hakkı c. Aklın korunması hakkı d. İnandığı gibi yaşama hakkı e. Mülkiyet hakkı 2. Emek 3. Rıza ile yapılan anlaşma ve sözleşmelerden doğan haklar 4. Adalet gereği doğan haklar	1. Kuvvet 2. Çoğunluk 3. İmtiyaz 4. Çıkar

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MG V Yayınları, s.28.

Doğru hak anlayışını temel alan Adil Düzen yaklaşımında çizelgede yazılı olan ve aşağıda açıklanan dört temel hak doğru hak anlayışını ifade etmektedir:

1. Doğuştan bütün insanlara eşit olarak verilen haklar:

Yaşama hakkı (can emniyeti): Her insanın yaşam hakkı ve fiziksel güvenliği korunmalıdır.

Nesil garantisi (namus emniyeti): İnsanların onur ve saygınlıklarının korunması, itibarlarının zedelenmemesi gerekmektedir.

Akl emniyeti (düşünce serbestisi): Her bireyin düşüncelerini özgürce ifade etme hakkı vardır.

İnanç ve vicdan hürriyeti: İnsanların inanç ve vicdanlarına saygı gösterilmeli, dini ve felsefi görüşlerini özgürce benimsemelerine izin verilmelidir.

Mülkiyet hakkı ve meşru yollarla çalışıp kazanma fırsatı: Bireylerin mülkiyet haklarına saygı gösterilmeli ve adil çalışma koşulları altında çalışıp kazanç elde etme imkânı sağlanmalıdır.

2. Emek ve hizmet karşılığı elde edilen haklar: İnsanların emek ve hizmetleri karşılığında adil bir şekilde ödüllendirilmesi ve hak ettikleri kazancı elde etmeleri gerekmektedir.

3. Karşılıklı ticari, siyasi veya sosyal anlaşmalar sonucu doğan haklar: İnsanların karşılıklı anlaşmalar ve sözleşmeler yoluyla elde ettikleri haklarının korunması ve uygulanması önemlidir.

4. Eşit işe eşit ücret, aynı şartlardaki suça aynı ceza, yaralama ve cana kıyma neticesinde ödenecek tazminat gibi adalet gereği doğan haklar: Adil Düzen'e göre, eşitlik ilkesine dayalı olarak benzer durumlar için benzer cezalar ve tazminatlar uygulanmalıdır.

Adil Düzen anlayışına göre yanlış hak anlayışını temel alan Batıl düşüncelere göre ise aşağıda açıklanan dört madde hak nedeni olarak görülmektedir (Erbakan, 1989):

1. Kuvvet: Ekonomik ve askeri güce dayalı olarak zayıf ve korumasız olanın ezilmesi ve sömürülmesi.

2. Çoğunluk: Çoğunluğu elinde bulunduranların azınlıkta kalanlara üstünlük kurması ve onları ikinci sınıf vatandaş sayması.

3. İmtiyaz: Belli bir etnik veya sosyal gruba mensup olmanın, maddi servete veya dini bir etikete sahip olmanın, başkalarını aşağılamak ve haklarına tecavüz etmek için hak sebebi olarak kullanılması.

4. Çıkar: Ekonomik veya stratejik çıkarlar gözetilerek başkalarının topraklarına müdahale etme ve sadece kendi çıkarlarını düşünme.

Adil Düzen yaklaşımı, yaşamın tamamına etki eden, kurum ve kurallardan oluşan bilimsel temellere dayanan bir düzen olmasından dolayı komple bir düzen olduğu öne çıkarılmaktadır. Maddi ve manevi alanlarda ve farklı konulardaki program ve parçaları aynı amaç doğrultusunda bir bütün halinde ortaya koyduğu içinde koordine bir sistem olduğu ifade edilmektedir (Akgül, 2015, s. 71-73).

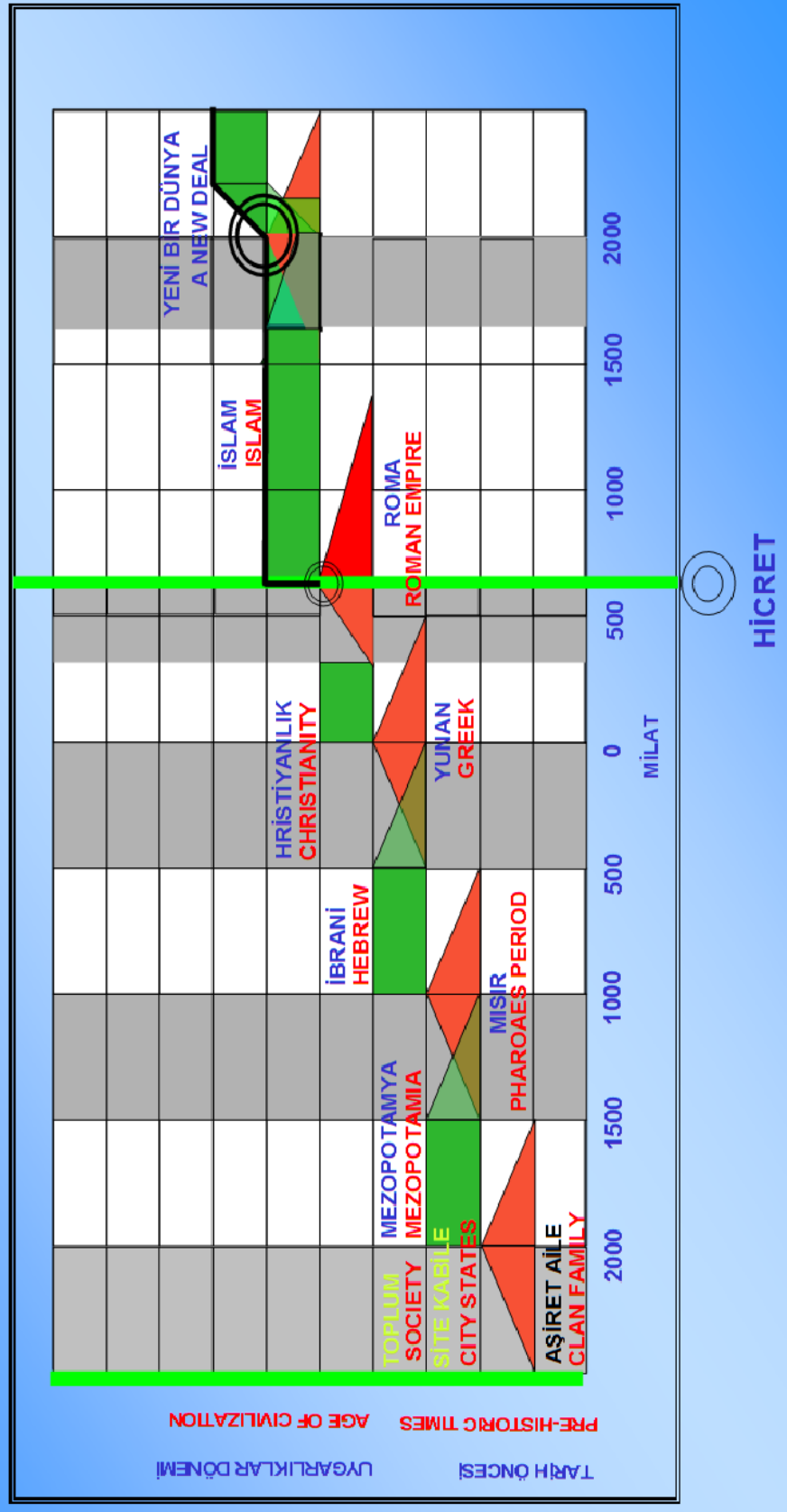
2.2.3. Hak ve Batıl Mücadelesine Bakış

Milli Görüş ideolojisi insanlık tarihine hak ve batıl anlayışların mücadelesi olarak bakmaktadır. Bir önceki bölümde de belirtildiği gibi mutlak doğruları esas alan düşünce doğru hak anlayışı olarak görülürken mutlak yanlışları temel alan düşünce de yanlış hak anlayışı yani kuvveti üstün tutan, batıl anlayış olarak görülmektedir (Erbakan, 2007).

Necmettin Erbakan tarihi süreci bölümlere ayırarak örneklendirmelerle anlatmaktadır. Tarihin başlangıcından M.Ö. 2000 yılına kadar olan dönemde Hz. Musa Firavun'un zulmü altındaki Yahudileri kurtarmış ancak Yahudiler Kabbala kitabını yazarak yoldan çıkmışlardır. M.S. 1683 Viyana Kuşatması tarihine kadar süreç İslam düşüncesinin hâkim olduğu dönem olarak ifade edilmektedir. 1790 yılına kadar geline süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun ve İslam hâkimiyetinin gerilemeye başladığı ve Siyonist düşüncenin öne çıktığı görülmektedir (Erbakan). 1897 yılına kadar olan süreçte ise Osmanlı'nın çökmesi ve yıkılması için gerekli zeminin hazırlanmaya çalışıldığı söylenmektedir. Erbakan İsviçre'nin Basel kentinde 29 Ağustos 1897 tarihinde düzenlenen birinci Siyonist kongre ile Sultan Abdülhamit'in tahttan indirilmesi, Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve yüz sene içerisinde İslam'ın ortadan kaldırılması kararlarının alındığını ve uygulanmaya başlandığı bir döneme girildiğini düşünmektedir. İkinci dünya savaşı sonrasında 4-11 Şubat 1945 tarihleri arasında düzenlenen Yalta Konferansı ile yeni bir dünya düzeni kurulmasına karar verildiğini açıklamaktadır. İkinci dünya savaşından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılmasına kadar olan soğuk savaş döneminde İsrail'in kurulması ve güçlenmesi sağlanmıştır. 1990 – 2007 yılları arasındaki süreçte ise 20. Haçlı seferinin hazırlıklarının yapıldığını, mani olarak görülen RP'nin kapatıldığını, SSCB'ye karşı kurulan NATO'nun yeni düşman olarak İslam'ı seçtiği, Haim Nahum doktrininin⁴ uygulanmaya başlandığı, Afganistan ve Irak işgallerinin gerçekleştiği bir dönem olarak görülmektedir. 22 Temmuz 2007 seçimleri sonrası başlayan süreç ise ılımlı İslam adı altında ülkelerdeki işbirlikçi ağının genişletilmesi olarak görülmüştür (Arpacı, 2017, s. 158-160).

⁴ “... Haim Nahum Doktrini 7 maddedir: Türkiye'yi aç bırak, işsiz bırak, borca esir et, dininden uzaklaştır, böl, böldüğün parçaları birbirleriyle çarpıştır, yumuşak lokmaları yut. Siyonizm, ‘Biz bunları muharebeyle İsrail’e vilayet yapamayız ancak Haim Nahum Doktrini ile yaparız’ diyor. Üzerimizde bu plan uygulanıyor. Türkiye’de fakirlik artmıştır, işsizlik dayanılmaz boyutlara gelmiştir, dış borç dayanılmaz hale gelmiştir, din değiştirilmeye çalışılmaktadır, Türkiye bölünmeye götürülmektedir, bu bölünen parçalar bir müddet sonra birbirleriyle çarpıştırılacak...” (Erbakan, 2010).

İNSANLIK TARİHİ BOYUNCA “HAKKI” VE “KUVVETİ” ÜSTÜN TUTAN MEDENİYETLER

Şekil 5: Medeniyetlerin Etkileşim Süreci

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2013). Erbakan Külliyyatı (Cilt 1). (Çetinkaya, Tacettin, Dü.) Ankara: MGK Yayınları, s. 238.

2.2.4. Mevcut Dünya Düzenine Bakış ve Siyonizm

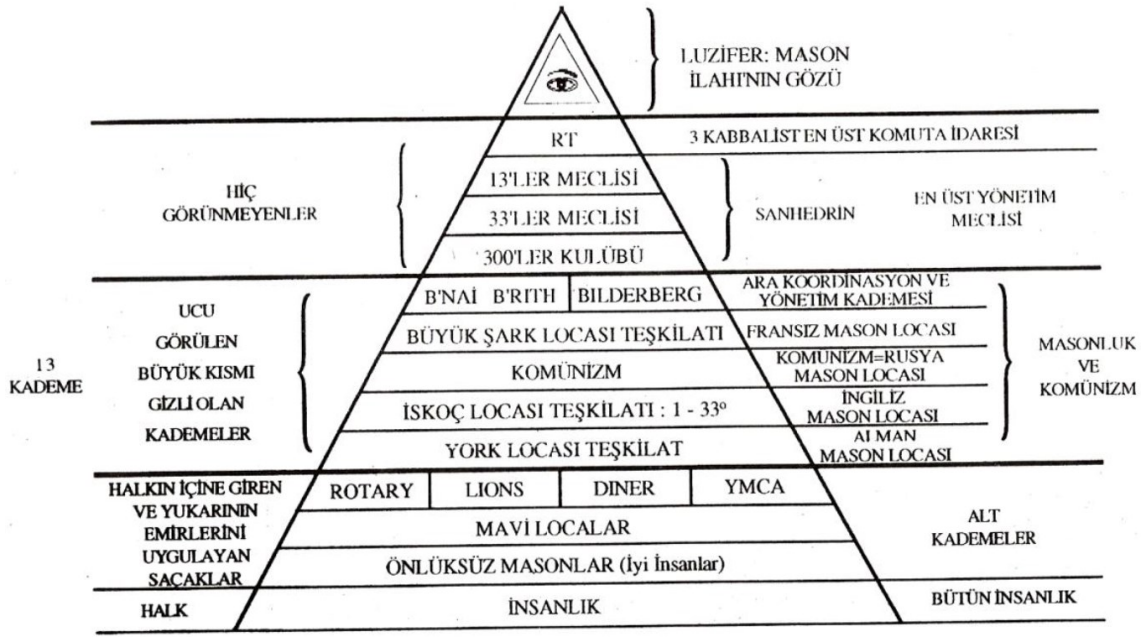
Erbakan’a göre Komünizm de Kapitalizm de bir ezen-ezilen düzenidir. 1991 yılında SSCB’nin dağılmasıyla komünist sistemin iflas ettiğini öne süren Erbakan Kapitalizm ve Emperyalizm ’in de insanlığı tahrip ettiğini söylemektedir. Bundan dolayıdır ki her iki sistem de temelde birbirinin aynısı olarak görülmektedir. Komünizm ve Kapitalizmi ikiz kardeşe benzeten Erbakan kuvveti üstün tutan medeniyetin insanlığı bu sistemler vasıtasıyla ezdiğini belirtmektedir (Erbakan, 2022, s. 8-10).

Tarihte insanlar mesut ve mutlu asırlar yaşamıştır. 16. yüzyılda Kapitalizmin doğmasıyla kısa sürede 5 mikrobundan dolayı hastalıklar meydana getirmiştir (Erbakan, 2010). Aşağıda sıralanan maddeler kapitalizmin hastalığa neden olan mikroplarındır: Devletin haksız ve keyfi müdahaleleri, Faiz ve sömürü sistemi, Fiyatların tekeller tarafından oluşturulması, Paranın köle etme unsuru olarak kullanılması, Kalkınmayı, teşebbüsü ve üretimi önlenmesi.

Huzuru, özgürlüğü, adaleti, refahı ve itibarı tahrip etmesinden dolayı kapitalizmin insanlığa saadet getirmesi Milli Görüş düşüncesi bağlamında mümkün değildir.

Kapitalizmin sonuçlarına reaksiyon olarak Komünizmin doğduğu ve tam tersi hamleler yaptığı ifade edilmektedir. Faizi kaldırmak isterken kârı da ortadan kaldırmıştır. Tekeli kaldırmak isterken fiyatların serbest piyasada teşekkülünü de ortadan kaldırmıştır. Sömürüyü kaldırmak isterken mülkiyeti ve serbest girişimi de ortadan kaldırmıştır. Bu iki sistem arasındaki tek farkın Komünizm ’de ezen gücün siyasi güç, Kapitalizm ’de ise ekonomik güç olduğu vurgulanmıştır. Komünizm 70 yıl insanlığa zulmetmiş ve çökmüştür. Kapitalizm ’in de dünyaya barış ve huzur getiremeyeceğini söyleyen Erbakan onun da Komünizm gibi yok olmaya mahkûm olduğunu iddia etmektedir (Erbakan, 2022, s. 10).

Necmettin Erbakan İrkçı Emperyalizm’in bütün insanlığı sömürmek için “dolar”ı kullandığını ve yedi bankanın bir araya gelerek Amerikan Federal Bankası (FED)’nı kurduğunu, FED’i de dünya hâkimiyeti için kullandığını açıklamaktadır. Bir doların üzerinde ırkçı emperyalizm sisteminin mührü olduğu ifade edilmektedir. Bir dolar üzerinde Latince bir ifade olan “annuit coeptis” yazısı dünya hâkimiyetine ulaşıldı manasına gelirken “novus ordo seclerum” yazısı ise yeni dünya düzeni manasına gelmektedir (Erbakan, 1989).

Şekil 6: Erbakan'a göre Mevcut Dünya Düzeni

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MG V Yayınları, s. 46.

Yukarıda bulunan çizelge mevcut dünya düzeninin kurumsal yapısının piramit şeklindeki anlatımıdır (Erbakan, 2010). Bir doların arkasında da yer alan 13 katlı piramit mevcut dünya düzenini göstermekte ve üç bölümden oluşmaktadır. Alt grupta Siyonist teşkilatlar, orta grupta ucu gözükken ancak altı gözükmeyen Siyonist teşkilatlar ve üst grupta ise hiç gözükmeyen Siyonist teşkilatlar yer almaktadır. Rotary, Lions, Diner ve YMCA gibi organizasyonlar hayır kurumu olduklarını söylemekte ve sosyal çalışmalar gerçekleştirmekte olsa bile asıl amaçlarının üst kademelere eleman yetiştirmek olduğu belirtilmektedir (Erbakan, 2021, s. 45). Herhangi bir alanda yapılan işte öne çıkan kişileri kendi taraflarına çekmek istemekte ve eğer hizmet ettirebileceği kanaati oluşursa bir üst locaya terfi ettirmektedirler. Ucu gözükken ancak altı gözükmeyen grupta bu localar vardır. Hiç gözükmeyen grupta ise 300'ler meclisi bulunmaktadır. ABD'de Rockefeller, İtalya'da Agnelli, Japonya'da Mitsubishi ve İngiltere'de Rothschilds gibi dünyanın en zengin 300 Siyonist zengini bu mecliste yer almaktadır. Bu mecliste yer alana Siyonist aileler her gün şifreli yayınlar vasıtasıyla görüştükleri ve karar aldıkları ifade edilmektedir. 300'ler meclisinin aldığı kararlar 33 kişiden oluşan hahamlar meclisine sunulmaktadır (Erbakan, 2014, s. 244-246).

Bu organizasyon ABD ekonomisini doları istedikleri gibi basıp piyasaya sürmek yoluyla kontrol altına almışlardır. Bugün doların altın ya da belli bir mal karşılığı tanımlanmamış

olduğuna dikkat çekilirken dünya hâkimiyetini bu yolla ve işbirlikçi kanallar ile kurdukları ifade edilmektedir. Erbakan'ın üçkâğıt oyunu olarak ifade ettiği yöntemle ırkçı emperyalizm sömürü düzenini sürdürmektedir (Erbakan, 2014, s. 247-248).

Tablo 10: Irkçı Emperyalizm 'in Sömürüde Kullandığı Araçlar ve Metotlar

A	Üçkâğıt Oyunu
	1. Yeşil Dolar (Trilyonlarca ABD içinde, trilyonlarca ABD dışında)
	2. Sarı Kâğıt: Amerikan tahvili (trilyonlarca dolar ABD dışında)
	3. Beyaz Kâğıt: Merkez Bankası rezervlerinin ellerinden alınıp kullanılması
B	Ulaştırımadan Alınan Sömürü Paraları
	1. İnsanların seyahati karşılığı alınan harçlar. Uçakta (IATA %9) gemiyle (LOYD %9).
	2. Para Transferleri %1
	3. Akreditifler %5
C	Devletlere verilen borçlardan alınan faizler ile ülkelerin geleceklerinin satın alınması
D	Kıymetli yatırımların satın alınması, bunların kârları vasıtasıyla sömürünün sağlanması
E	Teknolojik ürünlerin yüksek fiyatla satılması
F	Bütün dünyada yapılan alışverişlerin bedelinin yarısının alınması
G	Müslüman ülkelerin petrol üretimlerinin her türlü müdahale yapılarak, her şeyin kendi sömürü düzenlerine göre tanzimi

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2021). Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen. İstanbul: MGY Yayınları, s. 49.

Yukarıdaki çizelgede sunulduğu gibi ırkçı emperyalizm karşılıksız yeşil para basıp bununla gidip mal satın almaktadır. Daha sonra yeşil kâğıdı verdiği kişiye gidip ondan geri istiyor ve ona sarı kâğıt vermek suretiyle bu kâğıtlar merkez bankasında toplanmaktadır. Daha sonra emperyalizm bu kâğıtları merkez bankasından alarak karşılık olarak yeşil kâğıt vermek suretiyle servetin 300'ler Kulübünde kalmasını sağlamaktadır. Neredeyse her sektörden kurulan sömürü çarkı sayesinde pay alınmaktadır. Erbakan bir ürün 3 liraysa bu ürünün 1 lirasının faiz ve 1 lirasının da haksız vergi olduğunu anlatmaktadır (Erbakan, 2021, s. 46-48).

Erbakan mevcut dünya düzeninin insanlığı beş yol (Erbakan'ın ifadesi beş mikrop) ile sömürdüğü öne sürülmektedir: Faiz, Haksız vergiler, Darphane (karşılıksız para basmalar ve kaydî paralar), Kambiyo (paranın değerinin keyfi olarak değiştirilmesi), Kredi (bankacılık sistemi ve kredi dağıtımındaki adaletsizlikler).

Milli Görüş, Türkiye'nin geleceğini etkileyen 'Vaat edilmiş topraklar' varsayımı üzerinde yoğunlaşarak, Büyük İsrail projesinin gündemde kalmasını istemektedir. Milli Görüş'e

göre, AB'nin ve Büyük İsrail Projesi'nin arasında bir bağlantı olduğuna inanılır çünkü 'Vaat edilmiş topraklar' varsayımı her iki projeyi de etkilemektedir. (Milli Gazete, 2011) Erbakan'a göre, Ortak Pazarın iktisadi hedeflerinin ötesinde daha derin amaçları vardır. Özellikle, üye devletlerin yabancıların topraklarını kolayca ve düşük maliyetle satın almasına izin verme maddesi, Türkiye'nin birçok toprağının kapitalist dünya Siyonistleri tarafından İsrail için ucuz bir şekilde satın alınmasına olanak sağlayabilir. Bu durum, Türkiye'nin İsrail'e bağımlı bir vilayet olarak hazırlanmasına yol açabilir (Milli Gazete, 2011).

Milli Görüş'e göre, Abdülhamit'in tahttan indirilmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanması, Siyonizm'in operasyonlarının bir sonucudur. Bu operasyonlar, Necmettin Erbakan'a göre, 1897 yılında İsviçre'nin Basel kentinde yapılan konferansta üç aşamalı bir planın hazırlanmasıyla gerçekleşmiştir. Bu plana göre, önce İsrail kurulacak, ardından İslam'ın dünya üzerinden kaldırılması hedeflenerek Siyonizm'in dünya çapında egemen kılınması amaçlanmaktadır. Planın uygulanabilmesi için İsrail'in kurulmasının karşısında en büyük engel olarak görüldüğü Osmanlı Devleti, ilk hedef olarak belirlenmiştir. İtalyan mason locası başkanı Emmanuel Carasso, bu planın uygulanması için Selanik'e gitmiş ve burada çalışmalara başlamıştır. İlk mason locasını Selanik'te açmıştır. Bunu takiben, II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve Emanuel Carasso Selanik mebusu olarak meclise seçilmiştir. Milletvekili olduktan kısa bir süre sonra, Osmanlı'nın yıkılmasına yol açacak kararlar alınmıştır. Böylelikle, Osmanlı Devleti'nin yönetimi fiilen İttihat ve Terakki Partisi'nin, Batı taklitçilerinin kontrolüne geçmiştir. Siyonistler, İsrail'in kurulabilmesi için Osmanlı'nın yıkılması gerektiğini bilmektedirler. Bu nedenle, gereksiz yere Osmanlı Devleti savaşa sürüklenmiş ve Osmanlı'nın çökmesinden sonra Müslüman ülkeler işgal edilmiştir (Arpacı, 2017, s. 167-168).

2.3. Adil Ekonomik Düzen

Adil Düzen perspektifine göre, komünizm özel mülkiyeti ve özgür girişimi yasaklayarak, fertleri ve insani yetenekleri kısıtlayan, temel hak ve özgürlükleri sınırlayan, ahlaki ve manevi değerleri bozan bir sistem olarak değerlendirilir. Bu sistem, devletin çıkarları için bireyleri feda etme eğilimindedir (Akgül, 2015, s. 77). Öte yandan, kapitalizm faiz ve fırsatçılık yoluyla sömürü sermayesini tekelleştirerek, devletin kontrolünü ele geçirip insanları demokratik robotlar haline getiren bir sistem olarak görülür (Erbakan, 2014, s.

12-18). Küreselleşme bahanesiyle insanları köleleştiren ve bu zulmü sürdürmek için savaş, işgal, anarşi, uyuşturucu, fuhuş, mafya gibi her türlü ahlaksızlığı ve zorbalığı meşru gören bir yaklaşım sergilemektedir. (Erbakan, 1996, s. 16-18).

Adil Düzen perspektifine göre, komünizmin faizi kaldırması ve sosyal adaleti savunması olumlu bir yön olarak görülebilir. Ancak, hür teşebbüsü ve mülkiyet hakkını yasaklaması, bireylerin özgürlüklerini kısıtlaması ve inisiyatiflerini engellemesi yanlış olarak değerlendirilir. Benzer şekilde, kapitalizmin özgür girişimi ve özel mülkiyeti serbest bırakması, bireylerin girişimciliklerini teşvik etmesi ve ekonomik özgürlükleri desteklemesi olumlu olarak değerlendirilebilir (Erbakan). Ancak, faizcilik ve tekellilik yoluyla sömürü mekanizmalarının oluşması, adaletsizliklere yol açması ve gelir eşitsizliğini artırması yanlış olarak eleştirilir. Adil Düzen anlayışı hem komünizmin hem de kapitalizmin yanlış yönlerini vurgular ve daha adil ve insana odaklı bir sistem arayışını temsil eder (Erbakan, 1996, s. 19).

Adil Düzen, komünizm ve kapitalizmin yararlı yönlerini içeren ancak zararlı yönlerini bırakan bir düzen olarak tanımlanmaktadır (Erbakan). Bu düzen, akliselim, müspet bilim, vicdani kanaat ve tatmin, tarihi birikim ve tecrübeler ile ilahi dinin prensiplerini ortak bir paydada birleştirerek “doğru” olarak kabul edilen unsurları temel alırken, “yanlış” olarak görülen unsurlardan kaçınmayı hedeflemektedir (Akgül, 2015, s. 78).

2.3.1. Temel Esasları

Bilindiği gibi matematik ilminde bir sistem, o sistemi doğru kabul eden temel esasları, diğer bir ifadeyle aksiyom ile tarif edilir. Bu durum her alan için geçerlidir. Erbakan iktisat bilminde bir ekonomik düzen kapitalizm sisteminin temel esaslarına göre işliyorsa o sistem kapitalist bir sistemdir, eğer komünizm temel esaslarına göre uygulanıyorsa komünist bir sistemdir. Tıpkı bu örneklerde olduğu gibi bir ekonomik düzenin adil düzen olabilmesi için belirli bazı temel esaslara uygun olarak yürümesi gerekmektedir (Erbakan, 2021, s. 73-74).

Adil Düzenin temel aksiyomları göz önünde bulundurularak Adil Ekonomik Düzen 31 temel esas ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu esaslardan üç tanesi genel esaslar, yedi tanesi para ile ilgili esaslar, yedi tanesi kredi ile ilgili esaslar, yedi tanesi vergi ile ilgili esaslar

ve yedi tanesi de sosyal güvenlik ile ilgili esaslardır (Erbakan, 2014, s. 264). 32 temel esasın çizelge olarak gösterimi aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Adil Ekonomik Düzen Esasları

GENEL	PARA	KREDİ	VERGİ	SOSYAL GÜVENLİK
1. DEVLET MAKRO PLAN PROJE YÖNLENDİRME TEŞVİK (Tam Teşvik) DESTEK (Tam Destek)	1. MAL=PARA 2. FAİZ YOK 3. KARŞILIKSIZ PARA YOK 4. PARA KARŞILIĞI ARSA TESİS STANDART MAL ALTIN ve DÖVİZ	1. ORTAKLIKLAR KAR ORTAKLIĞI ANLAŞMALAR 2. HAKKI MÜKTESEP KARŞILIĞI 3. EMEK KARŞILIĞI 4. REHİN KARŞILIĞI 5. ÖDENMİŞ VERGİ KARŞILIĞI 6. YATIRIM PROJESİ KARŞILIĞI 7. SELEM SENEDİ KARŞILIĞI	1. DEVLETİN HİZMETİ KARŞILIĞI ALDIĞI HAK 2. TEK VERGİ 3. ÜRETİM CİNSİNDEN 4. GELİRDEN VERGİ YOK 5. VERGİ -KREDİ -HİZMET -SİGORTA 6. BEYANA GÖRE -GAYRİMENKUL DEĞERİ -HİSSE SENEDİ BEDELİ -İSTİMLAK BEDELİ 7. ÜRETİMDEN ALINACAK PAY ANAYASA İLE BELİRLENİR	1. HERKES SİGORTALI 2. SİGORTA VE EMEKLİLİK İÇİN PARA ÖDENMEZ 3. İŞSİZLİK VE EMEKLİLİKTE HERKESİN (YAŞ, TAHSİL, HİZMET, EHLİYET) ESASINA GÖRE NE ALACAĞI “KATSAYI” İLE BELİRLENİR 4. İŞSİZLİK VE EMEKLİLİK KARŞILIĞI BÜTÇEDEN ÖDENİR. MİLLİ GELİRLE ORANTILI PAY 5. İŞSİZLİK VE EMEKLİLİK TALEBE VE BEYANA GÖRE İSTEDİĞİ ZAMAN 6. EMEKLİ OLAN KREDİ HAKKINI KAYBEDER 7. EMEKLİLİK MAAŞI EMEKLİYE AYRILDIĞI ZAMANKİ MESLEKİ DERECE, YAŞ, TAHSİLE GÖREDİR
2. DEVLET GENEL HİZMETLER TANZİM HİZMETLERİ 3. ŞAHISLAR EKONOMİK FAALİYETLER	5. İSTENİLEN ANDA DEĞİŞTİRME MAL – PARA 6. HERKESE EŞİT MUAMELE 7. FİYATLAR ARZ-TALEBE DAYALI KRİTERLERE GÖRE TESPİT EDİLİR			

Kaynak: Erbakan, Necmettin. Erbakan Külliyyatı. Düzenleyen: M. Mustafa Uzun. Cilt 1. 5 cilt. Ankara: MGY Yayınları, 2013, s. 264.

2.3.1.1. Devlet

Adil Ekonomik Düzen'de devletin rolü, makro düzeyde genel kalkınma planları hazırlamak, ülke ihtiyaçlarına ve uluslararası standartlara uygun, verimli yatırım projeleri geliştirmek, desteklemek, yönlendirmek, teşvik etmek ve altyapı hizmetleri sağlamak şeklinde tanımlanır. Devlet, ortak konsensüsle oluşmuş milli kurum ve kurallara dayalı bir yapıda faaliyet gösterir. Bu yapı, anayasal temellere dayanır ve laiklik, demokrasi ve sosyal hukuk prensiplerine uygun olarak işler. Devletin amacı, toplumun refahını artırmak, sosyal adaleti sağlamak ve insan haklarını korumaktır. Adil Ekonomi perspektifinde devlet, ekonomik faaliyetleri düzenlerken aynı zamanda toplumun genel çıkarlarını gözetir ve sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemektedir (Erbakan, 1996, s. 22).

Adil Ekonomik Düzen'de devlet genel hizmetlerin sağlanması konusunda önemli bir rol üstlenmektedir. Bu hizmetler arasında su, sağlık, ulaşım, eğitim, iletişim, enerji, altyapı, yönetim, güvenlik, yargı gibi temel kamu hizmetleri yer almaktadır. Devlet, toplumun güvenliğini sağlamak, adil bir hukuk sistemi oluşturmak ve kamu düzenini korumak gibi önemli görevleri üstlenmektedir. Ayrıca, enerji temini, su kaynaklarının yönetimi, ulaşım altyapısı gibi temel altyapı hizmetlerinin sağlanması ve sürdürülmesi devletin sorumluluğundadır. Sağlık hizmetleri, eğitim hizmetleri ve ulaşım gibi toplumun refahını etkileyen alanlarda da devlet, herkesin bu hizmetlere erişebilmesini sağlamak için önlemler almalıdır. Bu şekilde, toplumun temel ihtiyaçları karşılanır ve herkesin eşit fırsatlara sahip olması hedeflenmektedir. Devletin bu hizmetleri sağlarken, kaynakların adil bir şekilde dağıtılması ve toplumsal adaletin sağlanması da önemli bir prensiptir. Adil Ekonomik Düzen, devletin bu hizmetleri etkin ve verimli bir şekilde sunarak, toplumun refahını artırmayı ve herkesin adil bir şekilde yaşamasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hizmetler, toplumun genel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sunulmaktadır. İkinci olarak devlet temel ekonomik malların düzenlemesini ve tanzimini sağlamaktadır. Adil Ekonomik Düzen, devletin temel hizmetleri sunması ve ekonomik düzenlemeleri yapması yoluyla vatandaşlara hizmet etmeyi amaçlamaktadır (Erbakan, 2021, s. 76).

Adil Ekonomik Düzen'de ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi bireyler, şirketler ve vakıflar tarafından gerçekleştirilir. Bireyler kendi girişimleriyle ekonomik faaliyetlerde bulunabilir veya şirketler kurarak bu faaliyetleri daha büyük ölçekte gerçekleştirebilirler. Aynı şekilde, vakıflar da ekonomik faaliyetlerde bulunabilir ve vatandaşlara hizmet

amacıyla işletmeler kurabilirler. Bu yaklaşım, ekonomik faaliyetlerin çeşitlilik ve rekabet içinde gerçekleştirilmesini sağlayarak ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi amaçlar. Şahıslar, şirketler ve vakıflar arasındaki rekabet, yenilikçilik ve verimlilik artışına yol açabilir ve ekonomik gelişmeyi destekleyebilir. Ayrıca, bu yaklaşım, farklı toplumsal kesimlerin ekonomik faaliyetlere katılmasını teşvik ederek sosyal adaleti de gözetir (Erbakan, 2021, s. 77).

2.3.1.2. Para

Adil Düzen'in para anlayışı, faizin kaldırılması ve paranın değerinin üretilen malın karşılığı olarak görülmesine dayanmaktadır. Paranın, gerçek değeri temsil etmesi ve karşılığı olmayan şekilde basılmaması önemlidir. Para, çeşitli varlıklara dayanabilir, örneğin arsa, tarla, tesis, fabrika, standart bir mal, altın veya döviz gibi. Adil Düzen'de, mal ve para arasında dönüşüm kolaylıkla gerçekleştirilebilmelidir. Ekonomik ve ticari faaliyetlerde herkese adil muamele yapılmalı ve fırsat eşitliği sağlanmalıdır. Fiyatlar ise arz ve talebe dayalı olarak serbest piyasa mekanizması içinde oluşmalıdır. Adil Düzen'de, para yalnız bir malın değerini temsil eder ve değişim (alışveriş) için kullanılır. Para, üretimin ardından, üretimi gerçekleştiren kişilere “ürettikleri kadar tüketme hakkı” sağlayan bir devlet belgesidir. Yani para, mal ve hizmetlerin adil bir şekilde dağıtılmasını ve bireylerin ihtiyaçlarını karşılama aracı olarak işlev görür. Özetlemek gerekirse, Adil Düzen'de para, gerçek değeri temsil eden ve mal ve hizmetlerin adil bir şekilde değişimini sağlayan bir araçtır. Fakat Adil Düzen'de ekonomik kalkınma için öncelikli olarak paranın değil, üretim faktörlerinin (kaynaklar, emek, teknoloji vb.) sağlanması önemlidir (Akgül, 2015, s. 78).

Adil Ekonomik Düzen'de “Para = Mal” prensibi benimsenir. Bu prensibe göre, insanlar toplumun yararına değerli mal üretilip bunu sunarken, karşılığında da tüketim hakkı senedini yani parayı almış olurlar. Diğer bir deyişle, vatandaşlar arz ettikleri malın değeri kadar tüketim hakkı senedine sahip olurlar. Dolayısıyla, toplumda sunulan malların toplam değeri ne kadarsa, vatandaşların cebindeki tüketim hakkı senetlerinin toplamı yani para da o kadardır. Böylece para, üretilen malın değerini temsil eder ve adil bir şekilde dağıtımını sağlar (Erbakan, 2014).

Adil Düzen faizi haksızlık ve zulüm olarak değerlendirir ve adil bir ekonomik sistemin temelini oluşturmak için faizsiz bir yaklaşım benimsemektedir.

Adil Ekonomik Düzen'e göre, para miktarı, toplumun faydasına sunulan üretilmiş malların miktarıyla eşdeğerdir. Bu nedenle, Adil Ekonomik Düzen'de karşılıksız olarak para basmak ve piyasaya sürmek mümkün değildir. Çünkü bu, üretim olmadan ve mal karşılığı olmadan para arzının artmasına ve fiyatların artmasına yol açar, bu da üreticilerin ve emekçilerin hakkını gasp etmek anlamına gelir. Adil Ekonomik Düzen'in temel prensibi, herkesin kendi ürettiği kadar tüketmesi ve başkasının hakkını yememesidir (Erbakan, 2022, s. 20-21).

Adil Ekonomik Düzen'e göre, alınıp satılabilen mallar dört grupta sınıflandırılabilir. Bu gruplar şunlardır:

1. Satışa arz edilmiş arsalar ve tesisler: Bu kategoride, üzerinde inşaat yapılabilecek araziler ve işletmelere ait yapılar yer alır. Bu malların satışa sunulan miktarı, karşılığında o miktarda para mevcuttur.
2. Standart mallar: Bu kategori, genel olarak tüketim malı olarak kullanılan standart ürünleri içerir. Bu ürünlerin satışa sunulan miktarı, karşılığında o miktarda para bulunur.
3. Altın ve döviz gibi kıymetli madenler ve değerler: Bu grupta altın, gümüş, döviz gibi değerli madenler ve finansal enstrümanlar yer alır. Bu tür değerlerin miktarı, karşılığında o miktarda para bulunur.
4. Diğer mallar: Adil Ekonomik Düzen'e göre, piyasaya para sürülmesi sadece yukarıdaki dört kategoriye ait malların karşılığında gerçekleşir. Diğer mallar için ise piyasaya karşılıksız para sürülmesi mümkün değildir.

Bu şekilde, Adil Düzen'de piyasaya sürülen para miktarı, satışa sunulan bu dört kategoriye ait malların miktarıyla sınırlıdır.

1. İstenilen anda değiştirme ilkesi: Adil Düzen'e göre, herkes arzu ettiği zamanda malını paraya veya parasını mala dönüştürebilmelidir. Yani, bireylerin ihtiyaçlarına ve tercihlerine bağlı olarak, mal ve para arasında serbestçe değişim yapabilmeleri esastır.
2. Herkese eşit muamele ilkesi: Adil Düzen'de, herkese aynı fiyatlar ve eşit muamele yapılması önemlidir. Yani, bir mal veya hizmetin fiyatı, kişinin sosyal veya ekonomik statüsüne bağlı olarak değişmemelidir. Herkes, aynı fiyatlarla alışveriş yapma hakkına sahip olmalıdır.
3. Fiyatların arz-talep kriterlerine göre belirlenmesi ilkesi: Adil Düzen'e göre, fiyatlar arz ve talep durumu takip edilerek adil ve uygun kriterlere göre belirlenmelidir. Fiyatlar,

piyasada mevcut olan mal veya hizmetin arzıyla talebi arasındaki ilişkiye dayanarak tespit edilmelidir.

Bu ilkelere göre, Adil Düzen’de herkesin eşit şartlarda değişim yapabilmesi, herkese aynı fiyatların uygulanması ve fiyatların arz-talep kriterlerine göre belirlenmesi amaçlanmaktadır (Erbakan, 2021, s. 81-82).

Adil Ekonomik Düzen’de parayı istenilen anda değiştirme ilkesine göre, vatandaş istediği vakitte malını paraya veya parasını mala dönüştürebilmelidir. Yani, bireylerin ihtiyaçlarına ve tercihlerine bağlı olarak, mal ve para arasında serbestçe değişim yapabilmeleri esastır. Herkese eşit muamele ilkesi bağlamında herkese aynı fiyatlar ve eşit muamele yapılması önemlidir. Yani, bir mal veya hizmetin fiyatı, kişinin sosyal veya ekonomik statüsüne bağlı olarak değişmemelidir. Herkes, aynı fiyatlarla alışveriş yapma hakkına sahip olmalıdır. Fiyatların arz-talep kıstasına göre belirlenmesi ilkesi çerçevesinde fiyatlar arz ve talep dengesi göz önünde bulundurularak adil ve uygun kriterlere göre belirlenmelidir. Fiyatlar, piyasada mevcut olan mal veya hizmetin arzıyla talebi arasındaki ilişkiye dayanarak tespit edilmelidir (Erbakan, 2014, s. 268-269).

2.3.1.3. Kredi

Adil Ekonomik Düzen’de herkesin ürettiği kadar tüketme hakkı vardır. Ancak, bazı durumlarda bir kişinin mevcut kaynaklarıyla sınırlı olmasına rağmen, acil ihtiyaçlarını karşılamak veya yatırım yapmak gibi nedenlerle ürettiğinden fazla tüketme hakkını kullanması gerekebilir. Bu durumda, geçici bir süre için ve belirli şartlar altında, geri ödeme taahhüdüyle bir kredi almak mümkündür. Kredi, kişinin ileride üreteceği değerlerle borcunu geri ödeyeceği bir anlaşmadır. Bu şekilde, kişi mevcut kaynaklarından daha fazla tüketme hakkını geçici olarak kullanabilir, ancak ileride üreterek veya faaliyetlerinden elde edeceği gelirle bu fazla tüketimi geri ödemek zorundadır. Adil Ekonomik Düzen’de yedi türlü kredi imkânı bulunmaktadır (Erbakan, 2022, s. 23-25).

Adil Ekonomik Düzen’e göre, fertlerin kendi tasarruflarını birleştirerek ortaklıklar kurmaları ve ekonomik faaliyetlerde bulunmaları mümkündür. Bu ortaklıkların her iki amacı da mümkündür: Fertler bir araya gelerek bir tesiste mal üretip bunu kâr elde ederek satışını yapabilirler. Fertler bir ortaklık kurarak bir tesis oluşturabilirler. Bu şekilde, bir kimse kendi ürettiği maldan yaptığı tasarruftan fazlasını belli şartlarla geçici bir süre için

tüketme imkânını kullanmış olur. Bu kullanımda faiz veya enflasyon söz konusu olmaz. Bireylerin bir araya gelerek ortaklıklar kurmaları ve adil bir şekilde kâr paylaşımı yapmaları, bireylerin ürettikleri değeri daha etkili ve adil bir şekilde kullanmalarını sağlamayı hedeflenmektedir (Akgül, 2015, s. 85-87).

Hakkı Müktesep Kredi bir bireyin mevcut tasarrufunu belirli şartlar altında kullanarak, ürettiğinden daha fazla bir tüketim hakkına sahip olmasını sağlamaktadır. Örneğin, bir kişinin tasarrufunu bankaya yatırıyor. Bu para belirli bir süre bankada kalıyor. Ardından kişi, belirli bir miktar kredi çekiyor ve bu krediyi belirli bir süre boyunca kullanıyor. Sonunda, kredi geri ödenmektedir. Kredi miktarı, bankada kalan süre ile çarpılarak belirlenmektedir. Bu kredi imkânı, ekonomiye önemli iki fayda sağlamaktadır. İlk olarak, bir kişi kendi kullanmadığı parayı başka bir kişinin kullanımına izin verirken, başka bir zamanda bu kişi de kullanmadığı parayı alıp kullanabilmektedir. Bu sayede faiz veya enflasyon oluşmamaktadır. Ayrıca, ekonomiye katkısı bulunmaktadır.

Adil Ekonomik Düzen’de Emek Kredisi tüzel ve özel kuruluşlar tarafından, işçi sayısını artırmak amacıyla kullanılır. Özel ve tüzel kuruluşlar, işçi sayısını artırmak için ek bir kredi alır ve bu krediyi işçi maaşları, eğitimleri veya diğer emek maliyetleri için kullanır. Bu şekilde, işverenler daha fazla işçi çalıştırmaya teşvik edilir. Bu kredi imkânı, işverenlerin işgücü talebini karşılamalarına ve istihdam yaratmalarına yardımcı olurken, çalışanlara da daha fazla iş olanağı sağlar. Bu sayede, Adil Ekonomik Düzen’de ekonomik büyüme ve sosyal adaletin sağlanması hedeflenmektedir.

Rehin karşılığında kredi alma imkânı özellikle kişilerin sahip oldukları değerli varlıkları (örneğin, tarım ürünleri, altın, gayrimenkul vb.) rehin vererek kredi almasına olanak tanımaktadır.

Devletin gelir teminine katkıda bulunanlar, bu katkılarına bağlı olarak belirli kriterlere uygun olarak devletten ödenmiş vergi karşılığı kredi alabilmektedir.

Uygun ve yeterli projelerle devlete başvuranlara “Yatırım Projesi Kredileri” verilir. Başvuru sahipleri, gerekli teminat ve tezkiye belgeleriyle bu kredileri alabilmektedir.

Selem Senedi Kredisi genellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler ve mevsimlik üretimler için kullanılır. Bu kredi sistemi, “para peşin, mal veresiye” prensibi üzerine kuruludur ve normal değerinden daha ucuza yapılan alışverişi içermektedir. Tüketicieye ihtiyaç duyduğu malı daha ucuza alma imkânı sağlarken, üreticiye de hazır ve faizsiz kredi

imkânı sunmaktadır. Tüketicinin ihtiyaçları karşılanırken üretimi de teşvik etmektedir (Akgül, 2015, s. 87).

2.3.1.4. Vergi

Adil Ekonomik Düzen, hakkı üstün tutan bir düzendir ve devletin vergi koymasını sınırlamaktadır. Devlet hakkı gözetecek ve sadece kendi hakkını alacaktır. Vergi, devletin üretime yaptığı katkı ve kendi hizmetlerinin karşılığını alma anlamına gelmektedir. Bu şekilde, devlet vatandaşı haksız yere ezmekten kaçınacak ve gelir dağılımını bozmadan gelişmeyi teşvik edecektir. Mevcut faizci kapitalist sistemdeki vergiler, fonlar ve kesintiler haksızdır ve lağvedilmelidir.

Adil Ekonomik Düzen’de devletin geliri, üretim sürecine katkıda bulunarak kendi hakkını almasıyla oluşmaktadır. Bir işletme örneğinde, yönetici kadro, tesis sahipleri, işçiler ve hammadde sağlayıcılarının yanı sıra devletin genel hizmetleri de üretim sürecine katılmaktadır. Bu unsurların bir araya gelmesiyle üretim gerçekleşmektedir. Üretim sonunda, her ortak belirlenen bölüşüm esasına göre payını almaktadır. Devlet, diğer ortaklar gibi üretim sürecinde masraflara katlanır ve üretimden payını almaktadır. Böylece devlet de kendi hakkını almakta ve kâr elde etmektedir (Erbakan, 2021, s. 93-97).

Adil Ekonomik Düzen’de tek tür vergi uygulanacaktır ve bu “Servet ve Üretim Vergisi” olacaktır. Gelir ve ücret üzerinden vergi alınmayacaktır. Vergi, para yerine “üretilen malın türüne göre” toplanacaktır. Vatandaşın beyanı esas alınacak, ancak beyan edilen miktar kadar sigortalı sayılacaktır. Vergi oranları anayasada belirlenecek, örneğin maden işletmelerinden beşte bir, sulanabilir tarım gelirlerinden onda bir, modern ziraattan yirmide bir, servet ve sanayi ürünlerinden kırkta bir gibi. Devlet, kâr ortaklığı yatırımlarından sadece katılım payını alacak, ek olarak vergi talep etmeyecektir (Akgül, 2015, s. 96-97).

Adil Düzen’de devletin vergi kanunu çıkarması ya da keyfi vergi talepleri olmayacaktır. Devletin geliri, yaptığı hizmetler ve sahip olduğu varlıkların karşılığında, hak ölçülerine uygun olarak kendi hakkını almasıyla oluşacaktır. Adil Düzen’e geçildiğinde mevcut haksız vergi ve fon maddeleri tamamen kaldırılacaktır. Devlet üretimden ve sahip olduğu varlıklardan sadece bir tek vergi almaktadır. Birden fazla vergi türü veya farklı

seviyelerde vergilendirme uygulanmamaktadır. Vergi sistemi basit ve tek cins vergiye dayanmaktadır. Devletin payı üretimden doğrudan alınmakta ve bu pay, üretimle aynı cins olarak devlete verilmektedir. Örneğin, bir motor üretimi yapıldığında devlet kendi payını da bu üretilen motorlar üzerinden almaktadır. Devlet, istediği zaman bu payı piyasa fiyatına göre nakde çevirebilmektedir. Bu şekilde, vergiyi nakit olarak ödemek zorunda olma zorunluluğu nedeniyle bir kişinin elindeki malı düşük fiyata satması gerekliliği ortadan kalkmaktadır (Erbakan, 2014, s. 274-282).

Devlet hiç kimsenin gelirinden vergi almaya teşebbüs etmemektedir. Bu demektir ki herkesin brüt geliri aynı zamanda net geliri olmaktadır. İşçiler, köylüler, memurlar, esnaf ve diğerleri emeklerinin karşılığı olarak elde ettikleri brüt gelirden ayrıca vergi ödemezler. Tüccarlar, girişimciler, sanayiciler, tesis sahipleri ve diğer gelir elde edenler de hizmet ve katkıları karşılığında aldıkları paylardan vergi ödemeleri söz konusu değildir. Adil Ekonomik Düzen'e göre, herhangi bir kişi ya da kurumun ekonomik faaliyetleri devletin gelir elde etmesini sağladığı ölçüde, o kişi veya kurum daha fazla "Ödenmiş Vergi Karşılığı Kredi" alma hakkına sahip olur. Bu durumda, kişi veya kurum daha fazla genel hizmetlerden yararlanma imkânına kavuşur ve ödediği vergi miktarına bağlı olarak daha yüksek bir sigorta bedeliyle korunmaktadır. Devlet, bu teşebbüslerin güvenliğini sağlar ve oluşabilecek zararları karşılar, örneğin hırsızlık, yangın veya tahribat durumlarında tazminat öder. Bu tazminat, bir kurumun devlete daha fazla gelir sağlaması durumunda daha yüksek olur (Erbakan, 2022, s. 39-41).

Bu düzende vergiler, beyana dayalı olarak tahsil edilmektedir. Vergi kontrolü, vergi anlaşmazlıkları, vergi mahkemeleri ve vergi kaçakçılığı gibi durumların olmayacağı söylenmektedir. Bir işletmenin devlete düşen payı ne kadar yüksekse, o işletmenin gayrimenkul değeri, hisse senedi bedeli veya istimlak bedeli de o kadar yüksek olacağından vergi kaçakçılığının pratikte mümkün olmayacağı, bunu yapan kişi sonunda sadece zarar değil, fayda da elde etmeyeceği öne sürülmektedir. Adil Ekonomik Düzen'de üretimden alınacak payın belirlenmesi kararname ya da kanunlarla değil anayasada belirlenmesi esas alınmaktadır (Erbakan, 2021, s. 100-107).

Yukarıda anlatılanlar bağlamında değerlendirildiğinde Adil Ekonomik Düzen'de devletin geliri fazladır ve hızla artması söz konusudur. Vergi ile alakalı mevzuatın basit ve barışçıl olduğu, ekonominin ve sosyal yapının güçlenmesini sağladığı ileri sürülmektedir.

2.3.1.5. Sosyal Güvenlik

Adil Ekonomik Düzen’de Sosyal Güvenlik ile alakalı temel kıstaslar aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür: (Erbakan, 2014, s. 283).

Her vatandaş, emeklilik ve sigorta için ayrıca para ödemediği sigortalı sayılır ve bu giderler milli gelirle orantılı olarak bütçeden karşılanmaktadır. Sigorta ve emeklilik için ek bir ödeme yapılması gerekmemektedir. İşsizlik ve emeklilik durumunda her bireyin yaş, eğitim düzeyi, hizmet süresi ve yeteneklerine göre alacağı maaş katsayılarla belirlenmektedir. İşsizlik ve emeklilik ödemeleri bütçeden karşılanır ve milli gelire orantılı olarak hesaplanmaktadır. İşsizlik ve emeklilik, bireylerin isteğine ve dilekçesine bağlıdır ve vatandaşlar istedikleri zaman bu haklardan faydalanabilmektedir. Emekli olanlar, “Devletten Emek Kredisi alma” hakkını kaybetmektedir. Bu kredi, işverenlere teşvik sağlamak ve işsizliği azaltmak amacıyla sunulmaktadır. Emeklilik maaşı, emeklilik anında mesleki derece, yaş ve eğitim düzeyine göre belirlenmektedir.

2.3.2. Sorunlar ve Çözüm Yolları

Tablo 12: Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Yolları

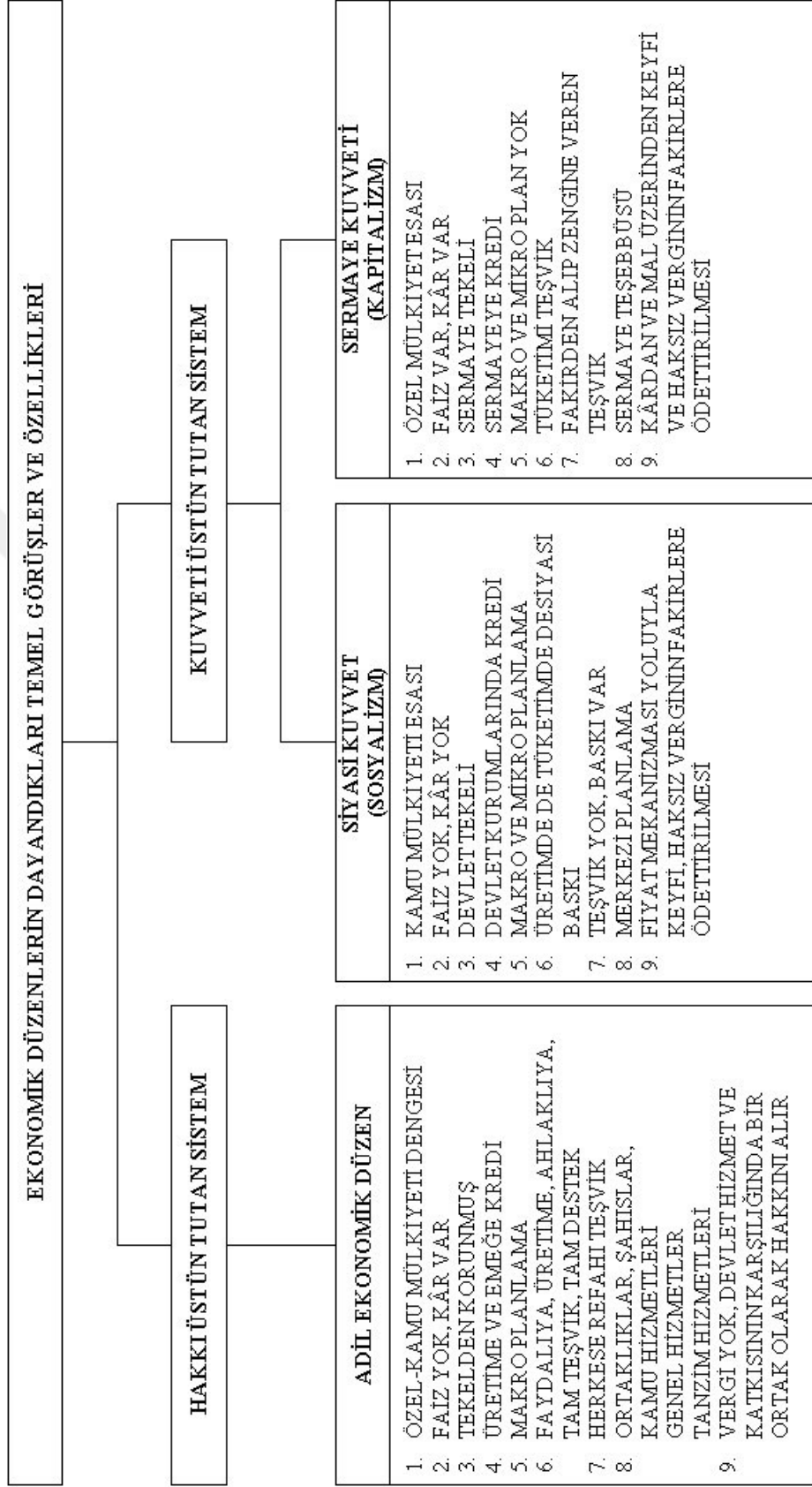
PROBLEM	NEDENİ	ÇÖZÜM
1. Enflasyon a. Fiyat Artışı b. Karşılıksız Para Arzı	1. Faiz ve Sömürü Düzeni	1. Faizsiz Kredi Sistemi (Karz-ı Hasen)
2. İşsizlik ya da Köle Statüsünde İşçilik	2. Tekel Sermayesi	2. Yatırıma Ortaklık Sistemi
3. Fakirlik a. Yoksulluk b. Dengesizlik	3. Paralı – Primli Sigorta Sistemi	3. Dayanışma (Nafaka) Sigortası Sistemi
4. Borç Esareti ve Sömürü Düzeni	4. Veresiye (Üretmeden Tüketme) Yaşama Sistemi	4. Selem (Para Peşin Mal Veresiye) Senedi Dönemi

Kaynak: Akgül, Ahmet (2015). Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya. İstanbul: Buğra Yayınları, s. 111.

Tablo 13: Faizci Ekonomik Düzenin Neden Olduğu Sorunlar ve Çözümleri

EKONOMİK DÜZEN		
PROBLEMLER	NEDENLERİ	ÇÖZÜM
IZDIRAP VE GÖZYAŞI ZİLLET VE SEFALET SİSTEMİ	EMPERYALİZMİN VE SİYONİZMİN KURUP YÜRÜTTÜĞÜ KÖLE DÜZENİ	ADİL DÜZEN DÖNEMİ
1. AÇLIK (Avrupa’da ürünler imha ediliyor. Afrika’da milyonlarca insanın açlığı) 2. FAKİRLİK (Büyükşehirler - Gecekondu Semtleri) 3. PAHALILIK 4. ENFLASYON 5. KRİZ 6. İŞSİZLİK 7. SÖMÜRÜLME İstatistikler: İşçi-Memur Vergide Pay: %55 Milli Gelirde Pay: %15 8. GELİR DAĞILIMINDA DENGESİZLİK 9. ULUSLARARASI DENGESİZLİK 10. DIŞ BORÇLAR 11. SOSYAL PATLAMA 12. HARPLER 13. GERİ KALMIŞLIK 14. RÜŞVET VE AHLAK BOZUKLUĞU	(Sosyal Güvenliği Yeterli Olmayanlar) 1. FAİZ 2. HAKSIZ VERGİ 3. KARŞILIKSIZ PARA BASILMASI 4. PARA DEĞERİNİN EMİRLE DÜŞÜRÜLMESİ 5. BUGÜNKÜ BANKA VE KREDİ SİSTEMİ 6. DÜŞÜK ÜCRETİ İŞÇİLİK	(Adil Düzene Geçiş – Maddi ve Manevi Kalkınma) 1. ADİL EKONOMİK DÜZEN 2. ADİL DEVLET 3. MİLLİ RASYONEL KALKINMA STRATEJİSİ 4. İNANÇLI KADROLAR 5. İRFANLI İNSAN 6. KÜRESEL İŞBİRLİĞİ VE YAYGIN REFAH

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2014). Erbakan Külliyyatı (Cilt 1). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MGV Yayınları, s. 292.

Şekil 7: Ekonomik Düzenlerin Temel Görüşleri ve Özellikleri

Kaynak: Erbakan, Necmettin (2014). Erbakan Külliyyatı (Cilt 1). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MGCV Yayınları, s. 293.

2.4. Adil Siyasi Düzen

Adil Siyasi Düzen'e göre, yeni siyasi düzende halkın yönetimde etkili bir şekilde yer alabilmesi için hür ve adil seçimlerin sağlanması önemlidir. Aynı zamanda devletin tayin, takip ve tasarruf gücünün korunarak, merkezi güç olan devletin ikili ve dengeli bir yapılanmaya sahip olması hedeflenmektedir. Bu sayede yerinden yönetimle merkezi yönetim arasında denge sağlanacak ve demokrasilerdeki sorunlar aşılabacaktır. Bu düzen kuvvetler ayrılığını "kuvvetlerin boğuşması ve çatışması" şeklinde değil, "kuvvetlerin uyuşması ve kendi sahasında çalışması ve dayanışması" şeklinde dengeleyecektir. Bu düzende, kanun koyma, uygulama ve yargı gibi kuvvetlerin yanı sıra dini ve ahlaki kurumlar da yer alacak ve kontrol ve denetleme yetkisi olacaktır. Devlet Başkanı, bağımsız kurumlar arasındaki dengeyi koruyacak, otoriteyi sağlayacak, devletin uyumlu çalışmasını kolaylaştıracak ve erkler arasında yetki ve görev çatışmalarında hakem rolü oynayacaktır. Ancak devlet başkanı bir kral, mutlak hükümdar veya sorumsuz sultan değildir. Onun görevi, demokratik değerlere bağlı bir şekilde sorumluluk sahibi olmaktır. Bu şekilde Adil Düzen, demokratik bir siyasi yapılanmanın yanı sıra kuvvetler ayrılığını ve dengeyi sağlayarak toplumsal huzurun ve düzenin temelini oluşturmayı amaçlamaktadır (Akgül, 2015, s. 132-133).

Adil Düzen'in siyasi yapısı, halkın katılımını sağlayarak ve devletin gücünü koruyarak yeniden düzenlenir. Devlet Başkanı, seçimi kazanan parti liderinden Başbakanı veya 1. Başkan yardımcısını atar. Hükümet programı vaatlere dayanarak yapılır. Başkan, hükümetin performansını denetler ve güvenoyu talep edebilir. Başarısız bir hükümete Meclis güvenoyu vermeyebilir ve yeni hükümet kurulabilir ya da erken seçim kararı alınabilir. Devlet Başkanı ülkeyi temsil eder ve dört meclisin başkanları da yardımcılardır. Başkanlık sistemi, güçlü demokrasi için hızlı karar alma ve etkili dış politika yapma avantajları sağlar. Ancak dış güdümlü yöneticilerin olduğu ülkelerde demokratik denetimleri kısıtlayabilir. Adil Düzen'deki başkanlık sistemi, belirli koşullar ve standartlar çerçevesinde faydalı görülmektedir.

Seçim sistemi ise halkın siyasi meclisi ve yerel yönetimleri seçmesine dayanmaktadır. Diğer meclisler ise içlerindeki gruplar tarafından seçilmektedir. Seçimler, insanların birbirlerini yakından tanıyabileceği çevrelerde gerçekleştirilmektedir. Ekonomik birim yöneticileri ise atanarak göreve gelmektedir. Adil Düzen'de farklı hukuk sistemlerinden

oluşan ortak bir anayasa uygulanabilir ve özel statüler de tanınabilir. Herkesin temel insan haklarına sahip olduğu ve kendi ahlaki, siyasi, bilimsel ve ekonomik kuruluşlara katılması gereken bir yapı oluşturulmak istenmektedir. Bu katılım ortaklık sözleşmesiyle gerçekleştirilir. Kuruluşlar, üyelerinin haklarını koruyan ve savunan yetkili bir konuma gelmektedir. Kişiler, bu kuruluşlarla maddi sorumluluk üstlenmektedir. Kuruluşlar da üyelerine güvence sağlar ve zarar durumunda tazminatı ortaklaşa karşılamaktadır. Böylece herkes becerikli, dürüst, ahlaki ve asil olmaya teşvik edilmektedir. Bu düzenle birlikte insanlar ve kuruluşlar, hizmette ve iyilikte yarışırken haksızlık ve kötülükten uzak bir toplum oluşturulması amaçlanmaktadır (Akgül, 2015, s. 133-134).

Tablo 14: Tarihteki Siyasi Gelişmeler

ADİL SİYASİ DÜZEN					
TARİHTEKİ SİYASİ GELİŞMELER					
TARİHTEN ÖNCE SOSYAL DÜZEN		TARİHTEN SONRA SOSYAL DÜZEN			
AİLE	FAMİLYA	KAPALI DÜZEN		AÇIK DÜZEN	
AİLE BİRLİĞİ	AŞİRET	EMPERYALİST DÜZEN		İDEOLOJİK DÜZEN	
AŞİRET BİRLİĞİ	KABİLE	DENGİ DÜZENİ		BARİŞ	
KABİLE BİRLİĞİ	SİTE	MEZEPOTAMYA		MISIR	
SİTELER BİRLİĞİ		İBRANİ		ESKİ YUNAN	
KRALLIK DÜZENİ		HRİSTİYANLIK		ROMA – BİZANS	
HUKUK DÜZENİ		İSLAMİYET MEDENİYETİ		BATI	
DEMOKRASİ		BARIŞ			
DİNİ DÜZEN					
EMPERYALİZM					
İÇTİHAT DÜZENİ					
BÜROKRASİ DÜZENİ					
UZLAŞMA DÜZENİ					

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.19.

Adil Siyasi Düzenin temel amacı mevcut siyasi düzenin sorunlarını ele almak ve düzeltmek için adil ve hak temelli bir yaklaşım benimsemektir. Bu düzen, huzur ve güvenlik eksikliği, hak ve özgürlüklerin korunmaması, adaletin sağlanamaması gibi sorunları çözmeyi hedeflemektedir. Adil Düzen, gücün değil hak ve adaletin üstün olduğu bir anlayışı benimsemektedir. Batı kaynaklı siyasi düzenlerin, genellikle gücü ve çıkarları ön plana çıkaran bir yaklaşımı olduğunu savunmaktadır. Buna karşılık, Adil Düzen, insan haklarını ve adaleti temel alan bir anlayışı öne sürmektedir. Düşünce ve inanç özgürlüğünün önemine vurgu yapar ve bunun anayasal düzenden önce gelmesi gerektiğini savunmaktadır. Adil Siyasi Düzen, herkesin inanç, düşünce ve fikirlerini özgürce ifade etme hakkını tanımaktadır. Anayasa, insan haklarını koruma amacı güder ve farklı inançlara sahip bireylerin barış içinde bir arada yaşayabileceği bir uzlaşma anlaşması niteliği taşımaktadır. Bu düzenin temel amacı, siyasi süreçlerin ve kurumların adaletli, şeffaf ve katılımcı bir şekilde işlemesini sağlamak, herkesin eşit haklara sahip olduğu bir toplumun oluşmasına yardımcı olmaktır. Adil Siyasi Düzen, insan haklarını ve hukukun üstünlüğünü temel alan bir yönetim anlayışını benimsemektedir (Erbakan, 1991, s. 107-109).

Anayasa, insan haklarını korurken aynı zamanda devletin zulüm yapmasını engelleyecek şekilde siyasi gücün sınırlarını belirler ve adalet esaslarına riayet etmelidir. Bu anayasa, kuvveti esas alan değil hakkı temel alan ve üstün tutan bir yaklaşımla oluşturulur ve sonuç olarak bir saadet nizamının kurulmasını teminat altına alacak ilkelere sahip olmalıdır (Arpacı, 2012, s. 290).

Adil Düzen, her ferdin, zümrenin veya zihniyetin kendisi gibi düşünmeyenlere tahakküm etmesine izin vermeyen bir yaklaşım benimsemektedir. Bu düzen, insanların farklı inançlara ve düşüncelere sahip olabileceğini kabul eder ve herkesin özgürce inancını ve düşüncesini ifade edebilmesini sağlamaktadır. Adil Düzen, temel hak ve özgürlüklerin korunmasına büyük önem vermektedir. Milli Görüş, mülkiyet ve mesken dokunulmazlığına, kanun karşısında kişi eşitliğine, ticaret, seyahat, haberleşme, toplanma ve gösteri haklarına özen göstermektedir. Bu hakların korunması, adaletin ve insan haklarının sağlanması için temel bir ilkedir. Adil Düzen, insanların eşit haklara sahip olduğu bir toplum düzenini hedeflemektedir. Herkesin inancına ve düşüncesine göre yaşayabilmesini sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemeler ve korumalar getirmektedir. Bu sayede, insanların inanç ve düşünce özgürlüklerine saygı duyulur ve herkesin kendi

değerlerine uygun bir şekilde yaşayabilmesi sağlamaktadır. Bu yaklaşımlarla Adil Düzen, insan haklarının korunduğu, adaletin sağlandığı ve her bireyin özgürce inancına ve düşüncesine göre yaşayabildiği bir toplum düzeninin oluşmasını hedeflemektedir (Erbakan, 1975, s. 31-46).

Tablo 15: Mevcut Siyasi Düzenin Sorunları, Nedenleri ve Çözümleri

	PROBLEMLER	NEDENLERİ	ÇÖZÜM
HUZUR VE GÜVENLİK	Siyasi Düzen	•Süper güçler •Yeryüzündeki taksimatın haksızlığı •Sömürü •İçişlerine haksız müdahale	•Hakka dayalı BM teşkilatı •İnsan hakları ve devlet düzenleri hakkında asgari genel esaslar •Bu esasların dışına çıkılması halinde müeyyide •Hali hazır hataların düzeltilmesi
	Sosyal Dengesizlik	•Genel düzenin karmaşıklığı	•Dengeli barış düzeni
	Anarşi – İç Güvenlik	•Düzenin adil olmayışı •Mülki ünitelerin bütünlüğü	•Dini Ahlaki Düzen (DAD) •Siyasi ve İktisadi Düzen
	Mafya – İktisadi Güvenlik	•DAD Muhtevası •Düzen adil değil •Sömürü – Sermaye – Kapitalizm	•DAD •Adil Ekonomik Düzen •Adalet Düzeni
	Savaşlar Sebepleri, Gayesi ve Şekli	•Kuvvetin üstünlüğü •Sömürü	•Hakkın üstünlüğü •Hakka bağlı BM Teşkilatı •Hakem sistemi
	Silahlanma Yarışı	•Gayri adil düzenin zorlamayla yürütülme mecburiyeti (merkezi sistem)	•Adil Düzen •Yerinden yönetime ağırlık
HAK VE HÜRRİYETLERİN MUHAFAZASI	Siyasi Düzen Eksik, Yanlış Hudutlarını Bilmiyor	•DAD'nin izole edilmesi •Mevzuatın etkin yapılması •DAD ilim ve iktisat düzenlerine müdahale	•Siyasi düzen dengesi, denetim bağımsız, mevzuatın ehil kimselerce yapılması
	Çatışma (İşçi-İşveren) (Vatandaş-Memur)	•Hak anlayışı •Düzenin adil olmayışı •Çoğunluk sistemi	•Çıkar paralelliği •Nisbi temsil ve uzlaşma sistemi
	Demokrasinin yürütülmemesi Bürokrasi	•Kapitalizmin demokrasisi •Bürokrasinin hâkim oluşu •Katılım ve seçim sisteminin bozukluğu	•Nisbi temsil •Teminatlı hizmetler •Siyasi organizasyon
	Çok Masraflı Yönetim - İsraf	•Bürokrasi •Mevzuat •Düzen yanlışlığı	•Hizmetlerde rekabet •Mevzuatın basit ve sade olması (icma ve içtihat sistemi) •Düzenin israfı önleyici olması

	İşlerin Sürüncemede Kalması		
	Mevzuat Kargaşası	•Hak anlayışı •Müdahalecilik •Mevzuat çokluğu •Düzen yanlışlığı	•İcma ve içtihat sistemi •Yerinden yönetime ağırlık •Siyasi gücün hudutlarını bilmesi
	Mevzuatın Bozulması	•Hak anlayışı •Müdahalecilik •Mevzuat çokluğu •Düzen yanlışlığı	•Mevzuatın ehil kimselere tarafından hazırlanması •Hak anlayışı •İcma ve içtihat sistemi
	Mevzuatın Yaşamın Gerisinde Kalması	•Kanun sistemi	•İcma ve içtihat sistemi
	Rüşvet	•DAD'nin yokluğu •Düzen yanlışlığı	•DAD •Adil Ekonomik Düzen
	İşkence-Soruşturma	•Tahkim sistemi	•Polis seçimi •DAD •Açık soruşturma sistemi
ADALET	Hak Anlayışı Yanlışlığı	•Hak; kuvvet, imtiyaz, çoğunluk, çıkar	•Hak; doğuştan, emek, anlaşma ve adalet
	Hak Arama Sistemi: Gecikme, Avukatlık Sistemi, Hâkimlerin Atanması Usulü, Muhakeme	•Tahkim sistemi yanlışlığı •Çıkar çatışması	•Tahkim sistemi •Avukatlık sistemi
	Cezaların Yanlışlığı	•Hak anlayışı •Hürriyeti bağlayıcı cezalar sistemi	•Hak anlayışı •Caydırıcı cezalar sistemi
	Mağdurun Korunması	•Dayanışma ve zarar giderme sisteminin olmaması	•Dayanışma sistemi

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.20.

2.4.1. Temel Esaslar

Adil Siyasi Düzen, genel devlet düzeni içinde diğer kurumlarla uyumlu olarak çalışacak ve dünyada ve ülkede aşağıdaki görevleri yerine getirecektir. Huzur ve güvenin sağlanması: Toplumun huzur ve güven içinde yaşamasını sağlamak amacıyla çeşitli tedbirler alacak ve güvenlik önlemlerini uygulayacaktır. Hak ve hürriyetlerin muhafazası: Bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve bu hakların ihlal edilmesini önlemek için gerekli mekanizmaları oluşturacaktır. Adaletin kurulması ve uygulanması: Adil yargı sistemiyle adaletin sağlanmasını ve hukukun üstünlüğünün korunmasını sağlayacaktır. Yasaların tarafsız bir şekilde uygulanması ve hukuki süreçlerin adil bir şekilde işlemesi temel prensip olacaktır. Ülkenin üniter birliğinin ve milletin dirliğinin korunması:

Ülkenin birliğini ve beraberliğini korumak, farklı gruplar arasında çatışmaların önlenmesi ve toplumun birlikte yaşama iradesini güçlendirmek Adil Siyasi Düzenin önemli hedefleri arasındadır.

Ulus, kendine ait dil, örf ve adetler, hukuk sistemi, üretim biçimi ve sanatı olan ortak bir kültür temelinde tanımlanmaktadır. Bu kültür, ulusu diğer toplumlardan ayıran ve ona ayrı bir varlık biçimi kazandıran unsurlardır. Uluslar, insanlık topluluğu içinde ayrı ayrı gruplar şeklinde ortaya çıkar ve devlet biçiminde örgütlenerek ayrı kişilikler kazanırlar. Bazen bir ulus, ayrı ayrı devletleri oluşturabilir. Ülke ise, imar edilmiş, çalışılan, yaşanan ve güvenliği sağlanan toprak parçası olarak tanımlanmaktadır. Bu, toprağın kullanılması ve üzerinde çalışılmasıyla birlikte ulusun egemenliğinin kurulduğu bir alanı ifade etmektedir. Ülke ile ulus arasında birleştirici unsur olarak egemenlik bulunmaktadır. Egemenlik, ulusun ortak isteklerinin kendi tarafından belirlendiği ve karara bağlandığı güç ve yetki anlamına gelmektedir. Bu şekilde ulus, kendi toprakları üzerinde egemenlik kurarak bağımsızlığını ve özgürlüğünü sağlamaktadır. Mülkiyet de bir birleştirici unsur olarak kabul edilmektedir. Mülkiyet, kararlara uygun üretimin gerçekleşmesi, elde edilen ürünlerin paylaşılması ve bu ürünlerin korunması anlamına gelmektedir. Devlet, Adil Düzenin bir parçası olarak, ulus vasfını elde etmiş insan grubu ve ülke özelliği kazanmış toprak üzerinde egemenlik vasıtasıyla mülk sistemini kurmaktadır. Bu düzen, mülkiyet haklarının korunması, üretimin düzenlenmesi ve adaletli paylaşımın sağlanması amacıyla oluşturulan bir sistemdir. Devlet, ulusun egemenliğini kullanarak mülk düzenini denetlemekte ve düzenlemektedir (Arpacı, 2012, s. 291).

Tablo 16: Adil Siyasi Düzen Esasları

GENEL	1.Adil siyasi düzen genel siyasi düzen içinde diğer temel düzenlerle uyum içinde görevini yapar bir düzendir. 2.Adil siyasi düzenin görevi dünyada ve ülkede; a. Huzur ve güvenliğin sağlanması b. Hak ve hürriyetlerin muhafazası c. Adaletin tesisidir. 3.Adil siyasi düzen bu görevlerini yapabilmesi için dünyada ve ülkede gereken teşkilatlanmayı yapmıştır. Kendi temel esaslarına uygun olarak çalışır. 4.Gayesi hakkı hâkim kılmaktır. 5.Hak: a. Doğuştan b. Emek c. Mukavele d. Adalet gereğidir. Hak: a. Kuvvet b. Çoğunluk c. İmtiyaz d. Çıkar nedeni olamaz.
HUZUR VE GÜVENLİĞİN SAĞLANMASI	DÜNYADA 1.Hakka dayalı BM teşkilatı 2.İhtilafların sulh yoluyla halli 3.BM Teşkilatının görevleri a. Bütün ülkelerde insan hakları b. Bütün ülkelerde temel nizamların adil olması c. Düzenlerin birbirine tecavüz etmemesi ve insan haklarına tecavüz edilmemesi d. Silahlanma yarışının kontrolü 4.Devlet idari taksimatının Adil Düzen esaslarına uygun olarak gözden geçirilmesi ÜLKEDE 1.Genel düzenin Adil Düzen esaslarına uygun olması 2.İdari teşkilatların Adil İdari Düzen esaslarına uygun olması 3.Ülkede Adil İdari Düzen esaslarına uygun olarak; bekçi, polis, jandarma teşkilatının kurulup çalışması 4.Hukuk, tahkikat, yargı ve tahkim esaslarının Adil İdari Düzen esaslarına uygun olması 5.İnsanların adil, dini, ahlaki düzen esaslarına göre yetiştirilmesi 6.Sosyal yapının Adil yapılanması (Dayanışma Sistemi)

HAK VE HÜRRİYETİN MUHAFAZASI	1.Hak anlayışı 2.Ahlaki ve dini düzenin etkisi 3.Menfaat paralelliği 4.İdari düzenin dikey ve yatay olarak dengeli olması ve siyasi organizasyonun sınırlarının bilinmesi 5.Yerinden yönetime ağırlık 6.Çoklu ve teminatlı siyasi yapı 7.Nisbi temsilin ve uzlaşmanın esas olması 8.Mevzuatın ehil kimselerce yapılması 9.Mevzuatın basit ve sade olması 10.İcma ve içtihat sistemi 11.Denetimin bağımsız olması 12.Hizmette rekabet 13.Teminatlı hizmet 14.Sosyal yapılanmanın teminatlı olması 15.Ekonomik düzenin adil olması 16.Düzenin israfı önleyici olması 17.Teminatlı (Yeminli) polis sistemi ve seçme imkânı 18.Açık ve dışarda soruşturma sistemi
ADALETİN TESİSİ	1.Adalet tam bağımsızdır. 2.Her bucak müstakil bir yargı birimidir 3.Yargıda; tahkikat, tahkim ve kaza (infaz) bağımsız hizmetlerdir. 4.Tahkikat ve tahkim tarafların seçtiği teminatlı, ehliyetli hizmetler tarafından yürütülür 5.Kamu hukuku; Bucak, ilmi şura ittifakı ile Özel hukuk kişinin mensup olduğu ilmi ekolü (mezhep) esas alınır 6.Bucaktaki tahkikat ve tahkim ehliyetleri il tahkikat ve tahkim kuruluşları, ildekileri ise devletteki tahkikat ve tahkim kuruluşları tevcih eder 7.Avukatlık ve savcılık hizmetleri hâkimliğe dönüşür 8.Suç ve ceza şahsidir. Topluluk cezalandırılmaz 9.Cezalar sistemi caydırıcılık esasına ve kesin ispata dayanır 10.Mağdurun korunması dayanışma sistemi içindedir 11.Yargı masrafları bütçeden ödenir 12.Af mağdurun hakkıdır 13.Askerî hukuk kendi özel kurallarına bağlıdır
ÇALIŞMA ESASLARI	1.İdari düzen merkezde, illerde ve bucaklarda teşkilatlanmıştır. Bölge ilçe merkezleri ve köylerde ekonomik birimler vardır. 2.Devletin il ve Bucakların bütçe gelirleri Adil Düzen esaslarına göre teşekkül eder. Bütçelerin dört düzene ve hizmet vakıflarına bölüşmesi Adil Düzen esaslarına göre yapılır. 3.İdari Düzen gereken meşru hallerde meşru yaptırım uygular.

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.20.

2.4.2. Siyasi Yapı

Temel amaçlarını gerçekleştirebilmek için Adil Siyasi Düzen hem ülke içinde hem de uluslararası düzeyde gerekli örgütlenmeleri yapacak ve işbirliği ağlarını oluşturacaktır.

Adil Siyasi Düzen'de siyasi yapının çalışma esasları aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

1. Yerinden yönetimle - Merkezi yönetim: Siyasi yapının temel prensibi yerinden yönetim ile merkezi yönetimi bir araya getirmektir. Bu sistemde, devletin merkezi otoritesi ve organize yapısı korunurken, halkın her seviyede yönetime katılımı ve uzlaşma oluşması sağlanır. Ancak ülkenin bütünlüğü ve milli birlik mutlaka korunur.

2. a. Demokratik birimler: Fert, Sokak (veya Site) - Bucak - İl - Devlet gibi birimler, demokratik birimler olarak kabul edilir ve Site, Bucak, İl ve Devlet Başkanlarının seçimle göreve gelmesi amaçlanır.

2. b. Ekonomik birimler: Aile, Köy (Semt) - İlçe - Bölge gibi birimler ise ekonomik birimler olarak değerlendirilir ve Başkanlarının Merkezi Yönetim tarafından atanması kararlaştırılır.

Bu yapılanma sayesinde, hem demokratik süreçlerin işlediği yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sağlanır, hem de ekonomik birimlerin etkin yönetimi ve koordinasyonu merkezi yönetim tarafından sağlanır. Bu şekilde, halkın hem siyasi hem ekonomik konularda katılımı ve temsil edilmesi hedeflenir.

Tablo 17: Adil Siyasi Düzen- Demokratik ve Ekonomik Birimler

DEMOKRATİK BİRİMLER	EKONOMİK BİRİMLER
KİŞİ	AİLE
İLK TOPLUM (AŞİRET)	SEMT – KÖY
BUCAK	İLÇE
İL	BÖLGE
DEVLET	DEVLET TOPLULUĞU
İNSANLAR	DÜNYA

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş., s.18.

Tablo 18: Dayanışma Ortaklıkları

SİYASİ – İDARİ KONUDA	PARTİLER, DERNEKLER, SİVİL TOPLUM ORGANİZELERİ
EKONOMİK KONULARDA	ODALAR VE SENDİKALAR, MESLEKİ ÖRGÜTLER
İLİM VE EĞİTİM KONUSUNDA	MEZHEPLER – EKOLLER – ÜNİVERSİTELER
MANEVİ – AHLAKİ KONULARDA	DİNİ HİZMET MÜESSESELERİ

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.22.

Tablo 19: Adil Siyasi Düzen – Siyasi Organizasyon

SOSYAL DEMOKRATİK BİRİMLER	SOSYO EKONOMİK BİRİMLER	ORTALAMA NÜFUS	YÖNETİM BİÇİMİ
KİŞİ		1	YERİNDEN
	AİLE	3-10	MERKEZDEN
SOKAK – SİTE (AŞİRET)		30-100	YERİNDEN
	KÖY (MAHALLE)	300-1000	MERKEZDEN
BUCAK		3000-10.000	YERİNDEN
	İLÇE	30.000-100.000	MERKEZDEN
İL		300.000-1.000.000	YERİNDEN
	BÖLGE	3.000.000-10.000.000	MERKEZDEN
DEVLET		30.000.000-100.000.000	YERİNDEN
	PAKTLAR	300.000.000-1.000.000.000	MERKEZDEN
KÜRESEL BİRLİKTELİKLER		3.000.000.000-10.000.000.000	YERİNDEN

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Bas. San. A.Ş, s.21.

2.4.3. Dayanışma Ortaklığı Sistemi

1. Dayanışma Ortaklıkları Sistemi Hususiyetleri:

Dört Temel yapı: Ekonomik, Siyasi, İlmi, Dini. Grup üyelik değil, ortaklık yani mali sorumluluk. Grup sayısı: 7-20 ya da 5-15 kişi. Her grubun ana sözleşmesi olacak, Ortak esaslar; (Konsensüs=İcma). Ortak zarar verince teminat vermeli. Zarar paylarının ortaklarca ödenmesi dayanışma esasına göre olmalı ve ortakları mağdur etmeyecek şekilde sınırlandırılmalı. Ortaklık dayanışma birimi; ortağın hukuki ihtiyaçlarına yardımcı olmalı. Her ortak istediği zaman ortaklığını değiştirebilmeli ancak mutlaka bir ortaklığa mensup olmalı

2. Serbest Ehliyetli Kamu Hizmetleri Sistemi

3. Sosyal Denge

İlmi Gruplar: Kuralların Koyucusu. Mali Gruplar: Yürütücü. Siyasi Gruplar: Bekçi. Ahlaki Gruplar: Denetleyici

4. Yerinden Yönetim - Merkezi Yönetim Sistemi

5. Hakemlik Sistemi

6. Ayrılma Sistemi ve Sürgün (Erbakan, 1993, s. 18)

2.4.4. Şura Sistemi

Adil Siyasi Düzendeki Şura Sistemi, yerel, bölgesel ve ulusal düzeyde katılımcı bir karar alma ve istişare mekanizması olarak kullanılır. Bu sistem, toplumun farklı kesimlerini temsil eden grupların bir araya gelerek ortak konuları tartıştığı ve kararlar aldığı bir yapıyı ifade eder. En küçük devlet birimi olan Bucaklarda, seçimle gelen Bucak Başkanı yanında, ilmi, ekonomik, dini-ahlaki ve siyasi grupların temsilcilerinden oluşan bir Bucak Şurası bulunur. Bu Şura, Başkan ile birlikte çalışarak kararlar alır ve uygular. İllerde ise seçimle gelmiş Valilerin yanında, ildeki dini, siyasi, ilmi ve ekonomik grupların yetkili temsilcilerinden oluşan bir İl Şurası kurulur. İl çapındaki programlar ve kararlarda Şuranın teklif ve tenkitleri dikkate alınır.

Yurt genelinde ve devlet merkezinde ise seçimle gelen Devlet Başkanının yanında, bütün siyasi parti ve derneklerin üst düzey yöneticileri, sendika ve odaların genel başkanları, farklı din, mezhep ve meşreplerin yetkilileri, ilmi şahsiyetler ve üniversite rektörlerinin temsilcilerinden oluşan bir Devlet Şurası kurulur. Bu Şura, 4 meclisli bir parlamento olarak işlev görür ve devletin genel politikalarını belirlemede önemli bir rol oynar. Şura Sistemi, çeşitli grupların temsil edildiği ve katılımcı bir karar alma sürecinin yaşandığı bir yapıdır. Bu sistem, farklı görüşlerin bir araya gelerek ortak çözümler üretmesine olanak sağlar ve toplumsal katılımı teşvik eder (Akgül, 2015, s. 138-139).

2.4.5. Adalet Sistemi

Hâkimlerin eğitim ve kabul süreçlerinde hukuki bilgi ve mesleki deneyim kadar, yüksek ahlak ve karakter, milli değerlerimize bağlılık en ön planda tutulacaktır. Milli ahlakın korunması için kanunlar yeniden düzenlenecek ve kurumlar güçlendirilecektir. Hukuk fakülteleri hem pratik hem de teorik eğitimlere önem vererek mezunların mesleki bilgi açısından daha iyi yetişmeleri için gerekli önlemleri alacaktır. Adliye daireleri,

önemlerine uygun maddi imkânlarla donatılacaktır. Davaların hızlı bir şekilde sonuçlanması için, iş hacimlerinin artışı veya azalışını dikkate alarak mahkeme veya hâkim sayısı esnek bir çalışma sistemiyle düzenlenecektir (Erbakan, 1990). Davaların uzamasını engellemek için usul kurallarında değişiklikler yapılacak, adliyeler seri haberleşme ve nakil imkânlarından yararlanabilecek, tarafların kasti geciktirmelerine veya ihmallerine karşı önlemler alınacak ve harç ve diğer masrafların tahsilat durumu daha hızlı olacaktır (Erbakan, 1975, s. 57-58).

Temyiz mahkemelerinde işlerin hızlı bir şekilde sonuçlanmasını sağlamak için iş hacmine uygun bir çalışma sistemi geliştirilecektir. Mahkemeler, inceleyecekleri konulara göre uzmanlaşacaklardır. Yüksek hâkimler kurulu daha hızlı çalışacak ve mahkemeleri daha etkili bir şekilde denetleyecektir (Erbakan, 1993). Ceza davalarında işlevi olmayan sorgu hâkimliği kaldırılacak ve hazırlık soruşturması hukukçular tarafından yerinde yapılabilmesi için savcılık takviye edilecek ve teknik imkânlarla donatılacaktır. Bu bağlamda, demokratik ülkelerde kullanılan ve halk tarafından seçilen jüri düzeni özellikle ceza davalarında uygulanacaktır. İdari yargı organları, günlük ihtiyaçlara uygun olarak yeniden düzenlenecek ve yerel idari mahkemeler kurulacaktır (Arpacı, 2017, s. 182-183).

Adil Siyasi Düzendeki adalet sistemi aşağıdaki özelliklere sahip olacaktır:

1. Adalet makamı ve sistemi tam bağımsız olarak hareket edecektir.
2. Her bucak, bağımsız bir yargı birimi olarak kabul edilecek ve yeterli sayıda hâkim atanacaktır.
3. Tahkim (hakem tayin etme), tahkikat (soruşturma) ve kaza (infaz) kurumları yargıda bağımsız hizmetler olarak yer alacaktır.
4. Tahkikat ve tahkim (soruşturma ve hakem tayini) tarafından tarafların seçtiği teminatlı ve yetenekli görevliler tarafından yürütülecek ve sonuçlandırılacaktır.
5. Kamu hukukunda, temel anayasal düzene uygun olarak bucak ilmi şurasının ittifakı, özel hukukta ise kişinin mensup olduğu mezhep ve ekol esas alınacaktır.
6. Bucaklardaki soruşturma ve hakemlik görevlerini ehil ve güvenilir kişiler yürütecek, illerde ise “devlet tahkikat ve tahkim kurulları” belirleyecektir.
7. Avukatlık ve savcılık hizmetleri yeni bir yapıya dönüşecektir.

8. Topluluk cezalandırılmaz, çünkü suç ve ceza kişilere özeldir.
9. Suç kesinlikle kanıtlanınca, verilecek cezaların caydırıcı nitelikte olması gerekmektedir.
10. “Mağdurun korunması”, dayanışma sistemi içinde gerçekleşecektir.
11. Yargı masrafları bütçeden karşılanacaktır.
12. Affetmek, mağdurun veya varislerin hakkı olup, onların yetkisindedir.
13. Askeri hukuk, kendi özel kurum ve kuralları içinde değerlendirilecektir.
14. İdari düzen, gerektiğinde meşru yaptırımlar uygulayabilecektir.

Bu özellikler, Adil Siyasi Düzenin adalet sisteminin temel prensiplerini oluşturmaktadır (Akgül, 2015, s. 144-145).

Adil Düzen’de idare ve yargı içinde yer alan ordunun yeniden örgütlenmesi, Necmettin Erbakan'a göre aşağıdaki temel nitelikleri içerecektir: (Erbakan, 1991)

1. Ordu, silahlı bulundurulmuş yeteneği yüksek en az sayıda ihtisas sahibi personel ve profesyonel kadrolardan oluşacak bir kısım ile tüm vatan topraklarına yayılmış, eli silah tutan ve gerektiğinde savaşla ilgili her türlü hizmeti yapabilecek inançlı vatandaşlardan oluşan bir ordu-millet haline dönüştürülecektir.
2. Silahlı olan ve olmayan millet-ordunun en belirgin özelliği, manevi ve maddi eğitim düzeyinin en üst seviyede tutulması olacaktır.
3. Ordu, en gelişmiş harp silahlarına ve araçlarına sahip olacak ve en üstün ordular arasında yer alacaktır. Bu amaçla, en modern harp silahları ve araçlarının ülkemizde üretilmesi esas alınacaktır.
4. Ordu, yurdu her türlü dış saldırı ve tehditlere karşı korumak ve savunmak, “Hakkı Üstün Tutan” ve “Adil Düzen”i yıkıp yerine “Sömürü ve Zulüm Nizamı” inşa etmek isteyen dış güçlere olanak vermemek amacıyla görev yapacaktır.
5. Bu amaçla, aynı gayeyi benimseyen Müslüman ülkelerle Savunma İşbirliği Teşkilatı (Müslüman NATO) kurulması için öncülük yapılacaktır.
6. Ordu, siyasi otoriteyi temsil eden milletin ve devleti temsil eden siyasi otoritenin emrine tabi olacaktır.

7. Ordu istihbaratının ve milli istihbaratın tamamen milli bir istihbarat olarak faaliyet göstermesi önemlidir. Bu istihbarat birimlerinin, CIA ve MOSSAD gibi emperyalist ve Siyonist maksatlarla kurulan istihbarat teşkilatlarının art niyetli etkilerine maruz kalmamaları en önemli hususlardan biri olacaktır.

Bu temel nitelikler, Adil Düzenin ordunun yeniden örgütlenmesi ve güçlendirilmesiyle ilgili ilkelerini yansıtmaktadır (Arpacı, 2012, s. 293-294).

2.5. Adil Ahlaki Düzen

Adil Ahlaki Düzen, toplumu oluşturan farklı inançlara ve yaşam tarzlarına sahip olan insanların kimlik kartlarında sadece bağlı oldukları “din” değil, aynı zamanda asıl üyesi oldukları tarikat, cemaat ve diğer topluluklara ait bilgiler de yer alacaktır. Hatta ateistler ve dinsizler gibi inançsız bireyler bile ayrı ekipler olarak kabul edilecek, ancak birbirlerine karşı sorumlu olacaklardır. Çünkü dinli veya dinsiz her bireyin, içinde yaşadığı topluma karşı sorumlulukları, ahlaki ve vicdani zorunlulukları bulunmaktadır. Adil Düzen, toplumun çeşitliliğini ve farklı inançları kabul ederken, her bireyin topluma katkıda bulunma ve sorumluluk alma gerekliliğini vurgulamaktadır.

Bu manevi hizmet ve mensubiyet grupları, yetkili makamlarca bünyesindeki ilgili ve bilgili ilim adamları tarafından gerçekleştirilecek bir sınav ve değerlendirme sürecinden geçecektir. Ehliyet ve liyakat belgesi almaya hak kazanan ahlaki ve tasavvufi hizmet uzmanları, toplumun manevi olgunlaşma işlevinde yetkilendirilmiş kişiler olarak kabul edilecektir. Bu hizmet grupları, resmiyet kazanacak ve disiplin altına alınacaktır. Ayrıca, bu grupların genel yetkilileri devlet şurasında, diğer temsilcileri ise il, ilçe ve bucak şuralarında danışman olarak görev alacaklardır. Bu sayede, halkın manevi ve ahlaki sorunları ilgili makamlara kolayca iletilerek çözüm yolları hızlanacaktır. Bunun yanı sıra, bu ahlaki gruplara devlet görevlerine atamalarda veya resmi ihalelerde “tezkiye beratı” adı verilen iyi hal belgeleri verme yetkisi tanınacaktır. Bu belge, söz konusu kişinin güvenilir ve ehil bir üye olduğunu ve topluma zarar verme durumunda sorumluluklarının ahlaki kurumlar tarafından üstlenildiğini göstermektedir. Böylece, kişilerin ihaleleri yarım bırakma, görev ve yetkileri kötüye kullanma gibi durumlarda meydana gelen zararlar, tezkiye beratı veren ahlaki kurumlar tarafından tazmin edilecek ve geri alınacaktır. Özel bütçelerinin yetersiz olduğu durumlarda, o ahlaki grubun diğer üyeleri, kişinin topluma verdiği zararları ortaklaşa karşılamak zorunda kalacaklardır. Böyle bir

durumda, manevi-ahlaki gruplar, hırsızlık, ahlak dışı davranışlar ve vicdansızlık gibi durumları barındırmayacak, her topluluk kendi üyelerini otokontrol altında tutmaya çalışacak ve böylece doğru ve mutlu bir toplumun oluşturulması amaçlanmaktadır (Akgül, 2015, s. 160-161).

2.5.1. Mevcut Problemler

Birçok toplumda yaşanan manevi ve ahlaki problemler oldukça ciddi bir sorun haline gelmiştir. Akgül (2019, s. 160-161) söz konusu problemlere ilişkin bazı noktalara şu şekilde sıralamaktadır:

1. Çatışma ve Uzlaşma: Geleneksel düzenlerde çatışma ve boğuşma temeli üzerine inşa edilen sistemler varken, barışma ve uzlaşma ilkeleri ikinci plana atılmış durumdadır. Bu durum, toplumda gerilimleri artırabilir ve insanların birbirleriyle sağlıklı ilişkiler kurmasını engelleyebilir.
2. Yetki ve Sorumluluk Sınırları: Devletin karmaşık yapısı içerisinde ahlaki, siyasi, ilmi ve iktisadi sistemler arasındaki yetki ve sorumluluk sınırları belirsiz veya belirtilmemiş olabilir. Bu durum, sorumluluk sahibi kurumların görevlerini etkili bir şekilde yerine getirmesini engelleyebilir ve ahlaki değerlerin uygulanmasında karmaşıklığa neden olabilir.
3. İnsan Yetiştirme: Mevcut düzenlerin, insanların manevi ve ahlaki gelişimine önem vermek yerine, kendilerine köle olacak tipler yetiştirmeye odaklandığı ifade edilmektedir. Bu durum, insanların kişilik gelişimini olumsuz etkileyebilir ve toplumun ahlaki değerlere uygun bir şekilde işlemlerini engelleyebilir.
4. İnançsızlık ve Değer Yitimi: Bazı düzenlerde, ateizm ve pozitivizm gibi düşüncelerin yaygınlaştığı ve manevi değerlerin zayıfladığı ifade edilmektedir. Bu durum, insanların manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştırabilir ve toplumda değer kaybına neden olabilir.
5. Önyargılı Bakış: Batı medeniyeti ve bilim, kilisenin haksızlıkları ve yanlışlıkları nedeniyle tüm dinlere ve dini değerlere önyargılı bir şekilde bakmaya başlamıştır. Bu durum, dini değerleri savunan insanların zorluklarla karşılaşmasına ve dini inançların itibarının zedelenmesine yol açabilir.

6. Din Adamlarının Durumu: Maalesef bazı din adamları, ilmi gelişmelere yabancı veya düşman bir tutum sergileyebilir. Bu durum, toplumun dinî konularda güvenilir kaynaklardan yeterli bilgi almasını zorlaştırabilir ve manevi rehberlik açısından eksikliklere yol açabilir.
7. Dinin Dışlanması: Bazı ülkelerde din, toplum hayatından dışlanmış ve yasaklanmış durumdadır. Bu durum, insanların manevi ihtiyaçlarının karşılanmasını zorlaştırabilir ve toplumda bir boşluk yaratabilir.
8. İbadethane Kullanımı: İbadethaneler, terk edilmiş durumda olabilir ve yerine eğlence mekânları veya fuhuş merkezleri gibi olumsuz etkinlikler yerleşebilir. Bu durum, manevi değerlerin ihmal edildiğini gösterir ve toplumun ahlaki değerlere uygun bir şekilde yönlendirilmediğini gösterir.
9. Manevi Kalkınma Planları: Materyalist rejimlerin manevi kalkınma planları hazırlamamış olması, toplumun manevi ihtiyaçlarının göz ardı edildiğini gösterir. Bu durum, insanların manevi açıdan tatmin olmasını engelleyebilir ve toplumda bir boşluk yaratabilir.
10. Din İstismarı: Devletin manevi ve ahlaki hizmetlerdeki eksikliği, din istismarcılarının ortaya çıkmasına ve toplumun daha da karmaşık hale gelmesine neden olabilir. Bu durum, toplumun güvenini zedeleyebilir ve manevi değerlerin yanlış yorumlanmasına yol açabilir.
11. Toplumsal Bağların Zayıflaması: İnsanların birbirleriyle olan ilişkileri zayıflayabilir, aile ve akrabalık bağları kopabilir ve komşuluk ilişkileri azalabilir. Bu durum, toplumun dayanışma ve sosyal bağlarının zayıflamasına neden olabilir.
12. Kötü Alışkanlıkların Yaygınlaşması: İnsanlar manevi boşluklarını içki, kumar, uyuşturucu ve fuhuş gibi zararlı yollarla doldurabilir. Bu durum, toplumda sağlıksız bir yaşam tarzının yaygınlaşmasına ve sosyal sorunların artmasına neden olabilir.
13. Sorunların Sonuçları: Yukarıda bahsedilen sorunlar sonucunda intiharlar, ahlaki bunalımlar, bâtıl inançlar ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar gibi çeşitli olumsuz sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu durum, toplumun genel refahını ve insanların yaşam kalitesini olumsuz etkileyebilir.

Tablo 20: Sosyal Bir Müessese Olarak Dinin Tarihteki Gelişmesi

ADİL AHLAKİ DÜZEN					
SOSYAL BİR MÜESSESE OLARAK DİNİN TARİHTEKİ GELİŞMESİ					
YÖNETİCİ DİNLER	YÖNLENDİRİCİ DİNLER (AÇIK DİNLER)				TANZİM EDİCİ DİN
KAVMİ DİNLER	İLİM DİNİ	ŞERİAT DİNİ	İKTİSADİ DİN	AHLAKİ DİN	İSLAMİYET
	HZ. İBRAHİM (AS)	HZ. MUSA (AS)	HZ. DAVUD (AS)	HZ. İSA (AS)	HZ. MUHAMMED (AS)
KAPALI DİNLER	SUHUF	TEVRAT	ZEBUR	İNCİL	KURAN

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.28.

Tablo 21: Adil Ahlaki Düzen: Problemler – Nedenleri – Çözüm

	PROBLEMLER TEZAHÜRLERİ	NEDENLERİ	ÇÖZÜM
GENEL DÜZEN	Genel Düzen Çatışma Düzeni	- DAD muhtevası – iyi insan, yetişmiş insan - Nefse esaret - Ahlak – terbiye yok	- DAD muhtevası - DAD ilmi – ahlaki – dini terbiye düzeni - Genel düzenin dengeli olması ve hakka dayanması
	Genel Düzen Karmakarışık ve Yanlış	- DAD bunu tanzim etmemiş - Düzeni yürütenler ahlaki terbiye görmemiş - Temel hak anlayışı yanlış	Genel düzenin hakka dayanması dengeli ve mütekâmil olması
	Genel Düzen Saadet Getirmiyor, Düzendeki Kaçanlar	- DAD Muhtevası - İnsanların ahlaki terbiye görmemeleri - Temel hak anlayışının yanlış anlaşılmasından dolayı zulme dayanması	- Genel düzen - DAD muhtevası - DAD 3 görevi yapması
AHLAKİ DÜZEN	DAD Siyasi, İktisadi, İlmi Düzenle Çatışıyor. - Ateizm, Pozitivizm Felsefesi - İlim Önyargılı - Din İlmi Yasaklanıyor	- Muhtevanın ahlak ve ilme uygun olması - İlmin hududuna girmemesi - Kilise insan hakkı ve hürriyet tanımıyor - Dini düzen sömürü düzen haline getirilmesi	- Muhtevanın akla ve ilme uyması - Terbiye sistemi - Genel sistemin hakka dayanması ve mütekâmil sistem olması

DAD İzole edilmiş - Sosyalist Ülkelerde Tamamen, Diğer Ülkelerde Gittikçe İzole Oluyor - İbadethaneler Boş - Eğlence Yerleri Dolu	- DAD akla, ilme ve hayata uygun olması - Nefis terbiyesi görmeyen kimselerin çıkar ve ahlaki yönden dini ortadan kaldırmak istenmesi - Genel düzenin dengeli olması	- Muhteva - DAD terbiye sistemi - DAD saadet getirmesi - Saadet için zaruri olması
Devlet – DAD Münasebetinin Bozukluğu - Finanse Etmeli, Karşılıyor - Manevi Kalkınma planı Yapmalı, Karşılıyor - Teşvik Etmeli, Yönlendirmeli, Karşılıyor - Kontrol Etmeli, Tebliğ Yolu İle Tedbir Almalı - Bozulmayı Temel Esaslara Uygun Olarak Önlemeli Karşılıyor	- Genel düzenin karmakarışık ve yanlış olması - Genel düzenin dini izole edip zamanla yok etmek istemesi	Genel düzenin devlete gereken görevleri vermiş olması
DAD Genel Düzen Denetim ve Tezkiye Görevi Yapmalı	- DAD muhtevası - DAD sömürüye dönüşüp itimadı kaybetmesi - DAD izole edilip yok edilmek istenmesi	- Genel düzen görev veriyor - DAD itibada şayan - DAD muhtevası
DAD Hizmet Fonksiyonunu Kaybetmiş Sömürü Düzeni Olmaya Dönüşüyor	- DAD Muhtevası - Genel Düzen Yanlışlığı (Finansman) - Nefis terbiyesi görmemek	- DAD muhtevası - Genel düzen devlete finansman ve denetim görevi veriyor

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.30.

2.5.2. Temel Esaslar

Adil Düzendeki manevi-ahlaki yapılanmanın genel prensipleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Bağımsızlık ve Sorumluluk: Manevi-Ahlaki Düzen, diğer düzenlerle uyum içinde çalışacak ancak bağımsız olacak ve etkisi kadar sorumluluğu da üstlenecektir.
2. İyi, doğru ve güzeli gösterme
3. Sevgi ve İnançla Etkileme: Zorlama yerine sevgi ve inançla etkileme
4. Farklılıklara Saygı ve Barış: Adil Ahlaki Düzen, farklı dinler, mezhepler ve cemaatlerin bir arada barış içinde yaşamasını ve karşılıklı saygı, sevgi ve hoşgörüyü yaygınlaştırması hedeflenmektedir.

5. Din ve Vicdan Hürriyetinin Korunması: Adil Ahlaki Düzen, din ve vicdan hürriyetinin korunmasına, gerçek bir laiklik ve demokrasinin uygulanmasına ve bu konuda saldırıya uğrayanların savunulmasına önem vermektedir.

6. Aktif Görevler: Adil Ahlaki Düzen, Murakabe (müfettişlik), tezkiye (mensuplarına iyi hal belgesi verme), bilirkişilik, tahkikat (tarafsız ve adil soruşturma), sağlığın korunması, sosyal güvenlik ve dayanışmanın sağlanması, genel ahlakın korunması gibi alanlarda yetkili ve sorumlu olarak görev yapacaktır.

Bu prensipler, Adil Ahlaki Düzenin toplumun manevi ve ahlaki yapısını güçlendirme, farklılıkları kucaklama ve insanların daha adil bir toplumda yaşamasını sağlama amacını yansıtmaktadır (Akgül, 2015, s. 162).

Dini ve ahlaki kurumların gerçekleştirmeyi planladığı hedefler şu şekildedir:

1. Hakka Bağlılık ve Saygı: Dini ve ahlaki kurumlar, her konuda hakkı üstün tutma ilkesini benimseyen ve hakka bağlılık ve saygı gösteren insanları yetiştirmeyi hedeflemektedir.
2. Zulme Karşı Mücadele: Her türlü zulme karşı meşru yöntemlerle mücadele etme ruhunu ve cihat gayretini içinde olan insanları destekler ve teşvik etmektedir.
3. Maneviyat ve Ahlaki Değerlere Sahiplik: Menfaatçi ve materyalist düşüncelerden uzak durarak, maneviyatçı ve ahlaki değerlere sahip olmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde seviyeli bir yaşam sürdüren bireylerin yetişmesine katkıda bulunmaktadır.
4. Ahlaki İrfan ve Uzak Durma: İçki, uyuşturucu, kumar ve fuhuş gibi kötü alışkanlıklardan uzak durmayı, yalan, iftira, fesatçılık ve fırsatçılık gibi ahlaki değerlere aykırı davranışlardan kaçınmayı teşvik etmektedir.
5. Dini Bilgi ve Yetkinlik: Dini ve ahlaki kurumlar, insanların dini bilgi ve becerilerini geliştirmelerini sağlar ve tutarlı bir şekilde öğrenmelerini desteklemektedir.
6. Gönül Huzuru ve Gerçek Mutluluk: Bu kurumlar, insanların gönül huzurunu ve gerçek mutluluğu yakalamalarını hedeflemektedir. Manevi değerlerle beslenen insanlar arasında barış, hoşgörü, sevgi ve kardeşlik duygularının yaygınlaşmasını desteklemektedir.

Bu hedefler, dini ve ahlaki kurumların toplumda ahlaki bir bilinç oluşturmaya, insanların maneviyatını güçlendirmeyi ve daha adil ve insancıl bir toplumun inşasına katkıda bulunmayı amaçladığını göstermektedir (Akgül, 2015, s. 163-165).

Tablo 22: Adil Ahlaki Düzen Esasları

GENEL ESASLAR	1.Diğer düzenlerle uyumlu olmak 2.İyi ve güzeli göstermek ve istemek 3.Zorlama olmamak, sevdirmek ve inandırma yöntemi kullanmak 4.Değişik din, mezhep ve cemaatleri barış içinde bir arada yaşatmak 5.İnanç hürriyetinin korunması 6.Genel düzenin, aktif ve unsuru olması ve yani, genel nizamda murakabe, tezkiye, bilirkişilik, tahkikat, sağlığın korunması, sosyal güvenlik ve dayanışma, ahlakın korunması konularında görev yapması 7.Teminatlı tezkiye 8.Vatandaşın dini eğitim ve öğretimin karşılanması 9.Vatandaşların dinlerini öğrenmesi ve dini ihtiyaçlarının karşılanması
DİNİ DÜZEN FERTLERİNE VERECEK	1.Hakkı üstün tutma 2.Cihat gayreti, mücahitlik 3.Maneviyatçılık 4.Materyalist değil 5.Ahlaki gelişmişlik 6.Kötü ahlakın önlenmesi (Uyuşturucu – İçki) 7.Dini bilgiler öğrenme imkânı 8.Ferdi, kötü alışkanlıklardan kurtarma 9.İç huzuru verme 10.Ferde iyilik yapma cemiyete faydalı olma ruhu kazandırma
TOPLUMDAKİ GÖREVİ	1.Vatandaşlara dini ve ahlaki bilgiler verme 2.Vatandaşların dini ve ahlaki eğitimini sağlama 3.Vatandaşların dini ihtiyaç ve sorunlarına cevap verme 4.Denetleme (Murakabe) 5.Tezkiye 6.Tahkikat 7.Ekspertiz 8.Bilirkişilik 9.Ahlaki koruma 10.Sağlığı koruma 11.Sosyal güvenlik ve yardımlaşma hizmetleri
TEŞKİLAT MÜESSESE	1.Dini hizmet kuruluşları 2.Dini öğretim kuruluşları 3.Ekspertiz kuruluşlar 4.Tahkikat kuruluşları 5.Sağlık kuruluşları 6.Sosyal dayanışma kuruluşları 7.Ahlaki dayanışma kuruluşları 8.Tebliğ kuruluşları 9.Hakkı üstün tutma kuruluşları 10.Hayra davet ve hayır kuruluşları

TEŞKİLAT ÖZELLİKLERİ	1.Özerklik (Diğer düzenlerin müdahale etmemesi) 2.Diğer düzenlerin özüne müdahale etmeme 3.Dini düzende tahakküm, müdahale ve tesirin olmaması 4.Kurumların bozulmaması için kontrol 5.Başarıya göre teşvik •Cemaat Sayısı •Tezkiyelerin isabeti •Mensupların suç oranlarının düşüklüğü 6.Kademeler •Bucak •İl •Devlet 7.Ehliyetlerin bir üst kademe tarafından verilmesi
ÇALIŞMA ESASLARI	1.Zorlama yok, tebliğ var •Hikmet •Güzel söz 2.Davet 3.Öğretim ve ahlaki eğitim 4.İlim ve araştırmanın teşviki 5.Faydalı, doğru, adil ve güzelin hâkim olması için çalışma şevki verme 6.Kesintisi ve herkese sürekli eğitim 7.Tezkiyelerin standartlara göre yapılması
DİNİ DÜZENİN MUHTEVA ESASLARI	1.Akli 2.Muhteva: İnsanları iyilik yapmaya, ahlaki davranmaya ve iyiliği hâkim kılmayı sevk edici olması 3.Üstünlük ölçüsü •İhlas •İttika •İhsan •Güzel Ahlak 4.Dünya saadetine esaslarının vazedilmesi 5.Ahlaki ölçülerin tam ve kâmil olarak ortaya konması

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.31.

2.5.3. Kurumlar ve İşlevleri

Adil Ahlaki Düzenin Başlıca Teşkilatları Şunlardır: (Akgül, 2015, s. 167).

1. Dini hizmet kuruluşları: Toplumda dini hizmetlerin sunulduğu, ibadet ve ritüellerin yerine getirildiği kuruluşlardır.
2. Dini eğitim ve öğretim kuruluşları: Dini bilgi ve değerlerin aktarıldığı, dini eğitim ve öğretimin yapıldığı kurumlardır
3. Ekspertiz (malların kalite kontrolü) kuruluşları: Malların kalite kontrolünü sağlayan ve tüketicilerin güvenli ve kaliteli ürünler kullanmasını amaçlayan kuruluşlardır
4. Tahkikat (soruşturma) kuruluşları: İlgili olayları, şikâyetleri veya ihlalleri araştıran ve soruşturma yürüten kurumlardır

5. Sağlık hizmetleri kuruluşları: Sağlık hizmetlerinin sunulduğu, hastaların tedavi edildiği ve sağlık durumlarının takip edildiği kuruluşlardır.

6. Sosyal dayanışma ve yardımlaşma kuruluşları: İhtiyaç sahiplerine yardım etmek, toplumsal dayanışmayı güçlendirmek ve sosyal adaleti sağlamak amacıyla faaliyet gösteren kuruluşlardır.

7. Ahlaki dayanışma, tebliğ, terbiye ve davet kuruluşları: Ahlaki değerlerin yaygınlaştırılması, topluma ahlaki terbiye verilmesi, davet faaliyetleri yürütülmesi gibi görevleri olan kuruluşlardır.

8. Emr-i bi'l ma'ruf nehy-i ani'l münker teşkilatları: İyiliği teşvik etmek, kötülüklerin önlenmesi için çalışmak, ahlaki değerleri koruma ve yayma amacı taşıyan kuruluşlardır.

9. Hakka davet ve hayra hizmet kuruluşları ve hayır vakıfları: İnsanları doğru yola çağırarak, topluma faydalı hizmetler sunmak, hayırseverlik faaliyetleri yürütmek amacıyla kurulan kuruluşlardır.

Bu teşkilatlar, Adil Ahlaki Düzenin temel prensiplerini gerçekleştirmek, toplumun ahlaki ve manevi yapısını güçlendirmek, insanlara rehberlik etmek ve toplumun refahını artırmak için faaliyet gösterirler.

Ahlaki kurumların toplumsal görevleri ve işlevleri şu şekildedir (Akgül, 2015, s. 163):

1. Fert-Cemiyet-Devlet İrtibatı: Ahlaki kurumlar, fertler arasındaki ilişkileri düzenlemek ve toplumun bütününde adalet, sevgi, hoşgörü ve dayanışmayı sağlamak için çalışmaktadır. Ayrıca devletle vatandaşlar arasında da bir köprü görevi görerek, toplumsal intizamı sağlamaktadır.

2. Dini Sorunların Çözümü: Ahlaki kurumlar, vatandaşların dini sorunlarını çözmek ve dini sıkıntılarını gidermek için hizmet vermektedir. Dinî konularda rehberlik yaparak soruları cevaplandırır ve insanların manevi gelişimine katkıda bulunmaktadır.

3. Denetleme Görevi: Ahlaki kurumlar, denetleme ve müfettişlik görevini yerine getirmektedir. Bu görevi bağımsız bir şekilde yaparak, dini ve ahlaki kurumları denetler ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Bu sayede, kurumlar arasında dengeli bir ilişki ve güven ortamı oluşturmaktadır.

4. Tezkiye: Ahlaki kurumlar, farklı dini cemaatler ve manevi merkezler arasında bir tür manevi şirket ortaklığı oluşturmayı hedeflemektedir. Bu ortaklık, mensuplara ticari, siyasi ve sosyal ilişkilerinde güven sağlamaktadır. Aynı zamanda, mensuplarının dürüstlüklerini ve ahlaki değerlere bağlılıklarını teyit ederek, teminat sağlar ve zararların tazmini ve telafisi konusunda sorumluluk üstlenmektedir.

5. Tahkikat ve Ekspertiz: Ahlaki kurumların görevleri arasında tahkikat (soruşturma) yapmak, uzman incelemesi hizmetleri sunmak, malların kalite kontrolünü sağlamak ve ihtilafların çözümüne katkıda bulunmak yer almaktadır. Ayrıca, sağlığın korunması, sosyal güvenlik ve dayanışmanın sağlanması konularında da aktif rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda, ilgili makamlara geçerli ve güvenilir raporlar hazırlayarak, toplumun sağlık, güvenlik ve refahını koruma ve geliştirme amacını taşırlar. Bu hizmetlerle ahlaki kurumlar, toplumun bütününde adil, güvenilir ve sağlıklı bir ortamın oluşmasına katkıda bulunurlar.

Bu görevler, ahlaki kurumların toplumda adaleti, dürüstlüğü, dayanışmayı ve manevi değerleri koruma ve yaygınlaştırma misyonunu yerine getirmeyi amaçladığını göstermektedir (Akgül, 2015, s. 163-167).

Dini ve ahlaki sistem, çalışma esasları ve ahlaki amaçları şu şekildedir (Akgül, 2015, s. 171):

1. İlmi Ahlak Kazandırmak: İnsanlara sabır ve saygıyla dinleme, ilmi ve insani tartışma kurallarını öğrenme, kişisel karar verme yeteneğini geliştirme, hakka ve haklıya savunma gayreti gösterme şuuru kazandırma.
2. Mesleki Ahlak Aşılama: İş dünyasında sözünde durma, kimseyi aldatmama, hile ve haksızlık yapmama, çalışkan ve üretken olma, imkân, eleman ve zaman israfından kaçınma duyarlılığı aşılama.
3. Siyasi Ahlak Şuurunu Yaygınlaştırmak: Toplumda siyasi ahlakın yaygınlaşmasını sağlamak için kurallara ve kanunlara uyma, amirlere ve yetkililere itaat etme, hakem kararlarına rıza gösterme anlayışını yaygınlaştırma.
4. Sosyal ve Toplumsal Sorumluluk Ahlakını Olgunlaştırmak: İnsanlara savunma gayreti, hak ve adaleti koruma ahlakını kazandırmak, topluma ve cemaate katılma ve dayanışma

ahlakını geliştirme, ölçülü yaşama ve dayanışma ahlakını aşılama, sağlıklı ve ölçülü yaşama ahlakını kazandırma, seyahat ve turizm ahlakını yaygınlaştırma

Bu çalışma esasları ve ahlaki amaçlar, dini ve ahlaki kurumlar tarafından toplumun ahlaki değerlerini güçlendirmek, insanların doğru ve etik davranışlar sergilemelerini teşvik etmek ve toplumun refahını artırmak amacıyla uygulanmaktadır.

2.6. Adil İlmi Düzen

Adil Düzenin eğitim ve öğretim kurumlarını ve kurallarını belirleyen “İlmi Düzen ve Eğitim Sistemi”, genel düzenle uyum içinde olacak, ancak bağımsız hareket edecektir. Bu sistem, doğruyu araştırma ve gösterme, gerçek ilim adamları yetiştirme amacını taşımaktadır. Ülkede karşılaşılan sorunları tespit edecek, çözüm ve çareler üretecek bir yapılanma hedeflenmektedir (Erbakan).

Adil Düzende ilmin insanlığın ortak malı olduğu bilinciyle hareket edilmektedir. Bu nedenle “İlmi verilerin gizlenmemesi” ve yapılan deney ve araştırma sonuçlarının herkesin faydalanabileceği şekilde paylaşılması için bir “Patent Vakfı” kurulması önerilmektedir. Bu vakıf, bilimsel verilerin kamuya açık olmasını sağlamak ve bilimin her insanın hakkı olduğunu vurgulamak amacıyla faaliyet gösterecektir. Bilimin nimetlerinden her insanın eşit şekilde yararlanması hedeflenmektedir. Bir diğer öneri ise uluslararası geçerliliği olan bir “Ortak İlim Dili”nin geliştirilmesidir. Bu, bilimsel çalışmaların ve iletişimin daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlayacak ve bilginin küresel ölçekte daha kolay paylaşılmasına olanak tanıyacaktır. Bunlara ek olarak uluslararası bir “Bilgi Bankası”nın oluşturulması hedeflenmektedir. Bu bilgi bankası, geniş bir veri tabanına sahip olacak ve insanlığın ortak ilim mirasının korunmasına ve erişilebilir olmasına yardımcı olacaktır. İlim adamları ve araştırmacılar, dolgun ücretler, yüksek itibar, gerekli yetkiler ve dokunulmazlıklarla desteklenecek ve bilimsel çalışmalarını özgürce sürdürebileceklerdir. Ayrıca, eğitim ve öğretimin sürekliliği sağlanacak ve her bireyin hayat boyu öğrenme imkânları ve becerilerini geliştirme fırsatları sunulacaktır. Bu öneriler ilmin toplumun ve insanlığın gelişimi için hayati bir rol oynadığına vurgu yapmakta ve ilim ile bilgiye erişimin demokratik bir şekilde yayılmasını hedeflemektedir (Akgül, 2015, s. 173-174).

Tablo 23: Adil Düzene Göre İlmın Tarih Boyunca Gelişmesi

ADİL İLMİ DÜZEN				
SOSYAL BİR MÜESSESE OLARAK İLMİN TARİH BOYUNCA GELİŞMESİ				
GÖRENEK DÖNEMİ	TEDRİS DÖNEMİ	TARTIŞMA DÖNEMİ	DENEY DÖNEMİ	SİSTEMATİK DÖNEM
EHLİYET YOK	İCAZET	EKOLLER	DİPLOMA	TEMİNATLI EHLİYET
TOPLAYICILIK	ÇOBANLIK	ÇİFTÇİLİK	İŞÇİLİK	ORTAKLIK

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.24.

Tablo 24: Adil İlmi Düzene Göre Mevcut Problemler – Nedenleri – Çözüm

	PROBLEMLER	NEDENLERİ	ÇÖZÜM
1	İLİM ADAMI YETİŞTİRME • Sermaye Tesir Ediyor • Siyasi Güç Tesir Ediyor	İlim Adamı Sıfatları • Dürüstlük • Akıllı Selim, Kabiliyet • Gerçeği aramayı ibadet saymak Materyalizm ilmi düzenin sermaye ve siyasi gücün kontrolü düzende teminat yok düzen bozukları tercih ediyor	• Dini düzen muhtevası • Düzen dürüst insanları tercih ediyor • Özerklik • Teminat • Seçim
2	ÖZERKLİK • Tedris Döneminde Yaşanması • Tek Tip	• Tek Tip Öğretim • Ekonomik ve idarenin müdahalesi • Bütçe	• Dini düzen muhtevası • Ekolleşme • Halkın desteği ve tasvibi • Bütçe indi ve keyfi değil, kriterlere bağlı
3	MAĞDURUN KORUNMASI • Ermenistan'da Binalar Çöktü • Komünizm Çöktü • Avukat, Doktor, Mühendis, Üniversitenin Sebep Olduğu Zararlar • Muhasebe Sisteminin Sebep Olduğu Fazla Vergiler	• Teminat yok • Sömürücülük • Sermayeye dayalı • Özel okul • Dayanışma sistemi yok • Sigortalar art maksatlı	• Dini düzen muhtevası • Dayanışma sistemi • Teminatlı ehliyet • Adalet sistemi

4	DAĞINIK VE İSRAF - Mefhum Kargaşası - Araştırma Mevzuları Keyfi ve İndi - Hayattan Kopuk - Mezunlar İlgisini Kesiyor	- İlim dili geliştirilmemiş - Organizasyon yok	- Dini düzen muhtevası - İlim dili - İlim bankası - Araştırmaların koordinesi - Sistematik araştırmalar dönemine geçiş - Öğretim düzeni (dil ve matematik)
5	İLMİN GİZLENMESİ - Patentler - Firmalar Gizliyor	- Materyalizm - Sömürü - Düzenin çıkar çatışmasına dayalı olması	- Dini düzen muhteva - Düzenin barış düzeni olması, çıkar paralelliği - Buluşların vakıfla değer sistemi
6	DİĞER SOSYAL DÜZENLERLE SOSYAL ÇATIŞMA - Decartes'ın Sözü - Kilisenin Tarihi	- Dini düzenin akla uygun olmaması - Dini, siyasi, ekonomik, düzenin ilme tahakkümü İlmin kendi hudutlarını aşmaya kalkışması	- Dini düzen muhteva - Siyasi düzen uzlaşma düzeni olması - Kuvvetlerin dengede olması - Açık ve taraflı eğitim sistemi - Dolayısıyla ilmin hudutlarını bilmesi
7	Kaynakları Yok - Yapılanların Mahiyeti - İlimde Yeni Çıgırlar Açılmaması - İlim Adamlarının İtirafı	- Önyargı (Herodot'u kabul ediyor, Tevrat'ı kabul etmiyor) - Aklı esas alacak (Hâlbuki ilmin çoğunluğu naklidir) - Akıl da yanılabilir, bütün insanların aklı birleşirse (icma) dayanak güçlü olur (iman için icma, amel için içtihat) - Mefhum üretimine inanılır - Kaynak noksan	- Dini düzen muhteva - İlmin dili - Etimoloji (manaların zamanla değişmesi) Hususiyetler - En yakın, değişmeden gelme, dili biliyor, yorumu var - Mefhum üretme imkânı

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş., s.25.

2.6.1. Temel Esaslar

Tablo 25: Adil İlmi Düzen Esasları

İLMİ DÜZENİN GENEL ESASLARI		1.GENEL DÜZENLE UYGUM İÇERİSİNDE 2.ESAS GÖREVİ DOĞRUYU GÖSTERMEK 3.ZORLAMA YOK, İKNA VAR 4.DİĞER DÜZENLERDEN (SİYASİ, İKTİSADİ DİNİ) MÜDAHALELERDEN KORUNMUŞ (ÖZERK) 5.MAĞDURU KORUMALI (TEMİNATLI) EHLİYET 6.İLMİ DAĞINIKLIK VE İSRAF ÖNLENMELİ 7.İLMİN GİZLENMESİ (PATENT VAKFI) 8.İLMİ KAYNAKLARIN GELİŞTİRİLMESİ SAĞLANMALI 9.İLİM DİLİ GELİŞTİRİLMELİ 10.ULUSLARARASI BİLGİ BANKASI TEŞKİL EDİLMELİ 11.İLMİ ÇALIŞMALARIN TEŞVİK EDİLMESİ
İLMİ DÜZENİN TEMEL ESASLARI	ANA ÖZELLİKLERİ	1.İLİM ADAMININ ÖZELLİKLERİ •Şüphe •Bilmediğini kabul etmesi •Tartışması •Doğruyu, bildiğini savunması 2.İLİM ADAMLARININ DERECELENDİRİLMESİ 3.HERKESE ÖĞRETİM 4.TEŞVİK ESASLARI •Ücret •İtibar •Yetki •Dokunulmazlık 5.SÜREKLİ ÖĞRETİM
	TOPLUMDAKİ GÖREVİ	1.İLİM TEKNOLOJİYİ GELİŞTİRMEK (AR-GE) 2.İLMİ HERKESE ULAŞTIRMAK 3.İHTİYACA VE SORULARA CEVAP VERMEK 4.DİL VE BASIN HİZMETLERİ 5.YASAM (Kural Koyma) 6.TAHKİM ESASLARI 7.TESCİL ESASLARI 8.PLANLAMA
	TEŞKİLATLARI	1.TOPLUMDAKİ GÖREVİ YERİNE GETİRECEK KURUMLAR (8 adet) 2.ÜLKE ÇAPINDA TEŞKİLATLANMA •Bucak •İl •Devlet 3.DİPLOMA TEŞKİLATI 4.EHLİYET TEŞKİLATI 5.TEMİNAT TEŞKİLATI 6.DEVAMLİ ÖĞRETİM TEŞKİLATI 7.HERKESE ÖĞRETİM TEŞKİLATI

	TEŞKİLATIN ÖZELLİKLERİ	1.AÇIK VE TARAFLI ÖĞRETİM 2.TAHAKKÜM MÜDAHALE VE TESİR ETMENİN OLMAMASI 3.KURUMLARIN BOZULMAMASI İÇİN KONTROL 4.ÜCRET SİSTEMİ (TERCİHLE TEŞVİK 5.DİPLOMA, EHLİYET İMTİHAN SİSTEMİ 6.MESLEKİ DERECELERİN TESBİT EDİLMESİ SİSTEMİ 7.ÖĞRETİMDE TEMEL ESAS SİSTEMİ •Dil •Matematik 8.TEK TİP OLMAYAN ÖĞRETİM SİSTEMİ (EKOLLER) 9.HALKIN TERCİHİ İLE TEŞVİK VE DENETİM
	ÇALIŞMA ESASLARI	1.MECLİSLER •Bucak •İl •Devlet 2.MÜTEVELLİK HEYETLER 3.MÜTEVELLİ HEYET BAŞKANLARININ TAYİNİ SİSTEMİ 4.GELİRLER •Bütçe Payı ve Hizmet Payları •Altyapı Payları •Hayırlar •Gelirlikler 5.EKOLLERİN VAKIFLARDAN GÜÇLERİNE GÖRE YARARLANMALARI
İLMİ DÜZENİN MUHTEVA ESASLARI		1.İLM 2.İLMİN KAYNAKLARI •Akli •Nakli 3.İLMİN GÖREVİ (Doğru – Yanlış) 4.İLMİN SINIRLARI ----- NE YAPILMALI = DİN NASIL = İLM UYGULAMA = EKONOMİ DÜZENİN KORUNMASI = İDARE VE SİYASET

Kaynak: Erbakan, Necmettin (1993). Adil Düzen. Ankara: Milsan Basım San. A.Ş, s.26.

2.6.2. Görevleri

Adil İlmî Düzenin sekiz temel görevi bulunmaktadır:

1. İlim ve teknolojinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması: Araştırma ve geliştirme çalışmalarının yapılması, ilim ve teknolojinin ilerlemesi için çaba harcanması amaçlanmaktadır.
2. İlimin herkese ulaştırılması: İlim, herkesin ortak malı ve ihtiyacı olduğu düşüncesiyle, ilim bilgisinin topluma yayılması ve erişilebilir olması hedeflenmektedir.

3. İhtiyaçlara ve sorulara cevap bulma: İnsanların ihtiyaçlarını ve sorularını karşılamak için çözümler üretilmesi ve gereksinimlere yanıt verilmesi amaçlanmaktadır

4. Dilin olgunlaşmasını sağlama ve basın-yayın hizmetlerinin uygunlaşmasını destekleme: Dilin geliştirilmesi ve medya hizmetlerinin kalitesinin artırılması için çalışmalar yapılmaktadır.

5. Yasama ve kural koyma: Adil ekonomi, siyaset, adalet, eğitim ve ahlaki konularla ilgili en uygun kanunların oluşturulması ve mevzuatın düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

6. Tahkim esaslarının belirlenmesi: Çeşitli durumlar ve koşullar altında hangi hükümlerin verileceği, hangi cezaların uygulanacağı gibi konularda ilim adamlarının sorumluluk üstlenmesi amaçlanmaktadır.

7. Tescil esaslarının belirlenmesi: İki taraf arasında yapılan sözleşmelerdeki hakların korunması için tescil esaslarının belirlenmesi ve düzenlenmesi hedeflenmektedir.

8. Genel kalkınma planlarının hazırlanması: Toplumun genel kalkınması için stratejik planlar yapılması ve bu konuda ilim adamlarının çalışmalarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Bu görevler, ilim adamlarının toplumun gelişimi ve refahı için önemli bir rol üstlendiği ve ilim ve bilgi temelinde adaletli bir düzenin inşa edilmesini amaçladığı Adil İlmi Düzenin temel prensiplerini yansıtmaktadır.

Adil İlmi Düzenin yürütülmesi için aşağıdaki teşkilatların kurulması önerilmektedir:

1. İlmi Görevleri Yerine Getiren Teşkilatlar: Yukarıda verilen sekiz tane görevi ayrı ayrı yerine getirecek teşkilatların kurulması amaçlanmaktadır.

2. Teşkilatlanma Hiyerarşisi: Teşkilatlar, siyasi birimler olan bucak, il ve devlet düzeyinde teşkilatlanacaktır. Bu şekilde, yerel düzeydeki ihtiyaçlara daha iyi cevap verebilecek ve daha etkin bir şekilde çalışabileceklerdir.

3. Diploma Komisyonu: Ülke genelindeki diplomaların tanzim edilmesi ve standartların belirlenmesi için bir diploma komisyonu kurulmalıdır. Bu komisyon, eğitim kurumlarından alınan diplomaların geçerliliğini sağlayacak ve ulusal düzeyde bir standardı temsil edecektir.

4. Ehliyet Kurumu: Ehliyetlerin tanzim edilmesi ve uygunluk standartlarının belirlenmesi için ayrı bir kurum oluşturulmalıdır. Bu kurum, sürücü ehliyetleri gibi çeşitli alanlardaki ehliyetlerin düzenlenmesini ve denetlenmesini sağlayacaktır.

5. Teminat Teşkilatı: Teminatların tanzim edilmesi ve tazminatların ödenmesi için ayrı bir teşkilat kurulmalıdır. Bu teşkilat, sigorta ve teminat alanında faaliyet gösterecek ve vatandaşların güvence altına alınmasını sağlayacaktır.

6. Devamlı Öğretim Teşkilatı: Herkese eğitim sağlama, öğretimi düzenleme ve denetleme görevini üstlenecek bir teşkilat oluşturulmalıdır. Bu teşkilat, hayat boyu öğrenme imkânlarını sunacak ve eğitim sisteminin sürekli gelişmesini sağlayacaktır.

Bu teşkilatlar, Adil İlmi Düzenin görevlerini yerine getirmek ve ilim adamlarının çalışmalarını koordine etmek için kurulacak ve ilim ve eğitim alanlarında etkili bir yapılanmayı temsil edecektir.

2.6.3. Eğitim

Adil Düzen'in öngördüğü "Teminatlı Öğretim ve Ehliyet Sistemi" oldukça ilginç bir yaklaşımdır. Bu sistemde, her meslek sahibinin kendi alanında sürekli olarak yenilenmesi ve yeterli hale getirilmesi önemli bir prensiptir. Bu sayede, mesleklerdeki bilgi ve beceri düzeyinin sürekli olarak güncellenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, yanlış veya yetersiz bilgi, proje veya reçeteden kaynaklanan mağduriyetlerin yaşandığı durumlarda, görevli ve yetkili kişi ile bu kişilere diploma ve ehliyet veren üniversite veya meslek lisesi gibi eğitim kurumlarının sorumluluğu devreye girecektir. Bu sorumluluk doğrultusunda, mağduriyet yaşayan vatandaşların zararları, söz konusu kurumların bütçeleri tarafından tazmin edilecek ve karşılanacaktır. Bu yaklaşımın temel amacı, eğitimle ilgili hizmetlerin teminat altına alınması ve mesleklerdeki bilgi ve beceri düzeyinin sürekli olarak geliştirilmesidir. Bu şekilde, insanların güvende hissedebileceği bir öğretim ve ehliyet sistemi oluşturulması hedeflenmektedir. Ancak bu sistemin detayları, uygulanabilirlik ve mekanizmaları hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır (Akgül, 2015, s. 174).

Adil Düzene göre, eğitim sisteminde sadece "Diploma" almak yeterli olmayacak, aynı zamanda yetkili kurumlardan "Ehliyet Belgesi" almak da gereklilik olacaktır. Bu yaklaşım, sadece teorik bilgiye dayalı bir diploma yerine, belirli bir görevi yerine

getirebilmek için pratik yeteneklerin de değerlendirildiği bir sistem öngörmektedir. Adil Düzende, farklı metotlar ve müfredatlar ile çalışan çeşitli eğitim kurumlarına ve okullara da fırsat tanınacaktır. Bu sayede, tek tip dayatmacı ve basmakalıp programlardan ziyade, öğrencilerin yeteneklerini ve ilgi alanlarını daha iyi geliştirebilecekleri özel metotlar ve müfredatlar uygulanabilecektir. Ancak, bu çeşitliliği yönetmek ve yolsuzlukları önlemek amacıyla, tüm diplomaların devlet tarafından verileceği ve resmi imtihanlar sonucunda kazanılacağı vurgulanmaktadır. Bu, adam kayırma, hilekârlık ve iltimas gibi yolsuzluk ve haksızlıkları engellemek için önemli bir adım olarak görülmektedir. Ayrıca, belirli işlerde ve görevlerde çalışmak için sadece diploma yeterli olmayacak, ilgili ve yetkili kurumlarca verilen “Ehliyet Belgesi” de gereklilik olacaktır. Ehliyet Belgeleri, çalışanların belirli zaman aralıklarıyla yenilenen “verim ve gelişim” değerlendirmeleri sonucunda alınacaktır. Bu şekilde, mesleklerde sürekli gelişim ve performans değerlendirmesi teşvik edilecektir (Akgül, 2015, s. 174-175).

Adil İlmi Düzene sisteminde “Ehliyet Dereceleri ve Disiplini” adlı bir sistem öngörülmektedir. Bu sistemde, farklı ehliyet dereceleriyle ilgili ayrıntılı bir tasnif ve tatbikat yapılması planlanmaktadır:

1. Üstün ehliyet sahipleri: Kendi sahasında otorite kabul edilen, ekol kurucusu ve o ilim dalında şahsi görüşlere sahip olan kimselerdir. Bu derecede olanlar profesör ve üst seviyelerdeki kişilerdir.
2. Yüksek ehliyet sahipleri: Belli bir ekole bağlı olmalarına rağmen bazı konularda kendi içtihatlarını yapabilen ve görüş beyan edebilen kimselerdir. Bu derecedeki kişiler daha çok uygulama uzmanlarıdır ve doçent seviyesinde yer alırlar.
3. Orta ehliyet sahipleri: Sadece belirli ilim dallarında kurulmuş sistemleri anlayıp uygulayabilen kimselerdir. Bu dereceye sahip olanlar yeni ve farklı görüş ve teoriler ortaya koyamazlar, sadece var olan sistemleri uygularlar. Bu seviye doktora seviyesinde yer alır.
4. İlk ehliyet sahipleri: Kendi başlarına iş yapabilen ve iş verebilen kimselerdir. Ancak, orta ehliyet sahiplerinin sorumluluğu ve denetimi altında çalışmaları gerekmektedir. Yani bir orta ehliyetlinin danışma ortaklığına üye olmaları gerekir. Bu seviyedeki kişiler üniversite seviyesindedir.

5. Temel ehliyet sahipleri: Kendi başlarına bir işe başlayamazlar, ancak kendilerine gösterilen ve programlanmış işleri yapabilirler. Bu seviye lise seviyesinde yer alır.

6. Başlangıç ehliyetliler: Başkasının gözetim ve kontrolü altında çalışabilen kimselerdir. Bu seviye ise ortaokul seviyesindedir.

Bu ehliyet dereceleri ve mesleki becerilere dayalı olarak, kişilerin üretimdeki payları veya hizmetlerdeki ücretleri ayarlanacak ve emeklilik ve kredi hakları da bu derecelere dayanacaktır. Bu sistem sayesinde ilim ölçülebilir hale gelecek ve bilimin pazarı ve piyasası kurulabilecektir (Akgül, 2015, s. 176-177).

2.7. Genel Değerlendirme

Adil Düzen yaklaşımının ekonomik, siyasi, ahlaki ve ilmi düzenlerine ilişkin yukarıda anlatılanlar maddeler halinde aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

2.7.1. Adil Siyasi Düzen

Adil Düzen yaklaşımına göre siyasi yapı, belirli prensipler ve ilkeler etrafında şekillenmektedir:

1. Adil Düzen projeleri ve Milli Görüş medeniyeti, gücün haklı sayıldığı zalim bir düşünce yerine, hakkın güçlü kılındığı insani ve adil bir anlayışa dayanmaktadır.
2. Toplumdaki sosyal değişim ve gelişmeler, savaş, işgal ve zorbalık gibi yöntemler yerine uzlaşma ve anlaşmalarla sağlanacaktır.
3. Siyasi partilerle sınırlı olmayan bir sosyal denge kurulacak ve toplumu oluşturan sosyal, ekonomik, ilmi ve ahlaki kurumlar bu denge içerisinde yer alacaktır.
4. Siyasi birimler yerinden, ekonomik birimler ise merkezden yönetilecektir. Ancak, hepsi genel anayasanın temel ilkelerine bağlı kalacaklardır.
5. Toplumsal sözleşmeler, ortak ihtiyaç, inanç ve amaçlar etrafında konsensüsle oluşturulacaktır.
6. Ekonomik, siyasi, ahlaki ve ilmi kurumların alt birimleri olan gruplara üyelik statüsü verilecek ve ortaklar arasında dayanışma esası kurulacaktır. Her grup üyesi hem teminat verecek hem de zarardan dolayı tazminat yükümlülüğü altında olacaktır.

7. Kamu hizmetleri, atanmış memurların yanı sıra serbest ehliyetli görevliler tarafından da yürütülecektir. Bu şekilde memurlar devleti anlayışı ve bürokrasi diktatörlüğü ortadan kaldırılacaktır.

8. Tahkikat sistemi yerine daha insani olan itham sistemi uygulanacak ve kişilerin şikâyetçi olduğu kişi ve kurumlarla ilgili doldurulan yeminli ve sorumlu bilgi formu yeterli kabul edilecektir. Savcılığa başvurulması gerekmeyecektir.

9. Yönetimde çift başlılık ve kargaşalık yerine başkanlık sistemi uygulanacaktır. Bucak, il ve devlet başkanları, ilgili birimlerin temsilcilerinden oluşan danışma meclislerinin liderleri olarak görev yapacaktır. Belediye başkanları ise bucak ve illerde bulunmayacaktır.

10. Vatandaşların sosyal birimlere katılım mecburiyeti olacak, ancak istedikleri an bunları değiştirme hakkına sahip olacaklardır.

11. Yeni uygarlık ve uygulamada genel yurttaşlığın yanı sıra, her vilayet ve bucak için ayrıca yerleşim hakkı statüsü ve mensubiyeti olacak. Kişiler istedikleri yerleşim birimini seçme hakkına sahip olacaklardır. Yerleşim birimlerine, oradaki nüfus yoğunluğunun arzusu ve konsensüsü ile özel ve yöresel kanun ve kurallar koyma yetkisi verilecektir. Kuralları benimsemeyenlere ve fesatçılıkta direnenlere göç etme kolaylığı sağlanacaktır. Uyumsuz ve huzursuz kimseler sürgün edilebilecek, ıslah olmayan kişiler ise topluluk hukuki himayesinden çıkarılacaklardır.

Bu ilkeler ve düzenlemeler, Adil Düzen'in siyasi yapıyı şekillendirme amacıyla ortaya koyduğu yaklaşımlardır.

2.7.2. Adil Ekonomik Düzen

Adil Düzenin ekonomik yapıya dair prensipleri şu şekildedir:

1. Adil Düzen, menfaat çatışması yerine menfaat ortaklığına dayanır. Bu, bireyler ve toplumun genel çıkarlarını gözetmekte ve çıkar çatışmalarını en aza indirmeyi hedeflemektedir.

2. Herkese tam bir fırsat ve imkân eşitliği sağlanmaktadır. Adil Düzen, her bireyin yeteneklerine, çabalarına ve katkılarına göre değerlendirilmesini amaçlamaktadır.

3. “Nimet-külfet dengesi” ve “hizmet ücret eşitliği” ilkesine dayanmaktadır. Üretilen hizmetlerin karşılığı olarak adil bir cretlendirme yapılır ve nimetlerin adaletli bir şekilde dağıtılması hedeflenmektedir.
4. Mikro (fert ve şirket) düzeyinde tam bir serbestlik ve makro (lke) düzeyinde ise planlama ve rehberlik esas alınmaktadır. Bireyler ve şirketler, faaliyetlerinde özgürce hareket ederken, devlet düzeyinde planlama ve koordinasyon sağlanmaktadır.
5. Kamu sektörü ile özel sektör arasında kesin bir ayırım yapılmaktadır. Her iki sektörün de farklı ve faydalı alanlarda yatırım yapması ve üretim yapması teşvik edilmektedir. Bu, yetki istismarını önlemeyi amaçlamaktadır.
6. Karşılıksız para basılmasını önlemek için “retilen malı temsil eden senet” sistemi uygulanmaktadır. Bu sayede paranın reel değeri korunur ve enflasyon riski azaltılmaktadır.
7. İktisadi bölüşümde hasılanın önceden yapılan anlaşmalara göre paylaşılmasına dayanan “ortaklık” sistemi benimsenmektedir. Üretim ve gelir paylaşımında adil bir dağılım sağlanmaktadır.
8. Devlet vergiyi genel hizmet karşılığı ve altyapı hizmetleri nedeniyle katılım payı olarak almaktadır. Bunun dışında tek tip bir vergi düzeni benimsenir ve vergi miktarları kanunlarla belirlenmektedir.
9. Kredi, emek faktörüne ve hayırlı ve yararlı üretime öncelik tanınarak devlet tekeline alınmaktadır. Kredi, alışanlara ve üretim yapmaya teşvik edilen sektörlere verilmektedir.
10. Veresiye yerine sipariş, borçlanma yerine peşin ödeme ve faiz yerine n ödemeden dolayı indirim uygulaması benimsenmektedir. Bu sayede faiz ve sömürü düzeni ortadan kaldırılmaktadır.
11. Adil Düzende yatırım sahipleri halk olacak şekilde ortaklık ekonomisi benimsenmektedir. Piyasaya büyük sermayeli olmayanların da girebilmesiyle gerçek bir serbest piyasa ortaya çıkmaktadır. Kredi, doğrudan çalışanlara verildiği için tekelleşme engellenmektedir.
12. Ortaklık ekonomisinde sabit giderler (faiz, peşin vergi, reklam giderleri vb.) olmadığından işletmeler düşük kapasitelerle dahi çalışma ve üretim yapabilmektedir. Marjinal maliyetle ortalama maliyet aynı olacağından verimlilik artmaktadır.

13. Devlet, altyapı ve genel hizmetleri karşılığı yapılacak yatırımlara ortak olarak müdahaleci ve engelleyici bir rol üstlenmektedir. Bu durum rüşvet ve mafyacılığı azaltmaktadır.

14. Kredi mal karşılığı verildiği için enflasyon riski azalmakta ve kredilerin çalışanlara verilmesi nedeniyle gelir dağılımında dengesizlikler ortadan kalkmaktadır.

15. Adil Düzenle iştirak esas olduğu için iç ve dış borçlar sorunu ortadan kalkmakta ve az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki uçurumlar kapanmaktadır.

2.7.3. Adil Ahlaki Düzen

Adil Düzenin dini-ahlaki yapıya dair prensipleri şu şekildedir:

1. Dinler, genel sıfatlar yerine tabii veya tarihi süreçlerde oluşan çeşitli meşrepler ve ahlaki meslekler statüsünde teşkilatlanmaktadır. Bu yaklaşım, insanları daha iyi tanımak ve hizmet bütünlüğü sağlamak amacıyla tercih edilmektedir.

2. Dini kurum ve gruplara teftiş ve denetleme yetkisi verilir ve mensuplarına tezkiye (iyi hal) belgesi verme gibi önemli fonksiyonlar yüklenmektedir. Bu sayede dini kurumlar toplum düzeninde etkili ve yetkili bir konuma yükselmekte, ancak bu durumda sorumluluk ve mükellefiyetlerini yerine getirmeleri beklenmektedir.

3. Din, siyaset ve ekonomik birimlerin baskısından tamamen kurtarılır ve ilim ile din arasında zıtlık ve çatışma yerine köprü ve iş birliği sağlanmaktadır. Bu, dinin bilgi ve akıl ile uyum içinde olmasını sağlayarak toplumsal gelişmeye katkıda bulunmayı hedeflenmektedir.

Bu prensipler doğrultusunda Adil Düzen, dini kurumların insanları daha iyi tanımak ve hizmet etmek amacıyla tabii ve ahlaki meslekler statüsünde teşkilatlanmasını desteklemektedir. Ayrıca, dini kurumlar önemli birer fonksiyonu yerine getirerek toplum düzeninde etkili bir rol oynarlar. Din, siyaset ve ekonomi arasında sağlam bir iş birliği ve uyumun sağlanması da Adil Düzenin hedefleri arasındadır.

2.7.4. Adil İlmî Düzen

Adil Düzenin ilmi yapıya ilişkin prensipleri şu şekildedir:

1. İlim ve eğitim bireysel çalışmalardan çıkarılıp sistematik hale getirilmektedir. İlk olarak, dil ve matematik gibi temel ilimler başta olmak üzere önde gelen ilimlerin öğrenilmesi programlanmaktadır. Daha sonra uzmanlaşma süreci, mesleki alanlara ve kuruluşlara bırakılmaktadır.

2. Bütün ilimlerin ortak bir dil oluşturması sağlanmaktadır. Farklı sahalarda çalışan ilim insanları arasında anlaşma ve yardımlaşma sağlanmaktadır.

3. Faydasız ve fantezi ilim ve eğitim yerine, insanlığın ihtiyaçlarını karşılamak ve sorunları çözmek amaçlanmaktadır.

4. İlmi kuruluşlar gruplaşma ve ekolleşme sistemine göre teşkilatlanmaktadır. Halkın bu ilmi gruplara her kademedeki katılımı ve faydalanması sağlanmaktadır.

5. İlmi kariyer ve kabiliyetin ölçümünde diploma yerine ehliyet esas alınmaktadır. Ehliyetlerin dereceleri belirlenmektedir.

6. Ehliyet sahipleri, ilim ve eğitim kuruluşları tarafından teminat ve güvence altına alınmaktadır. Bilgi eksikliği veya ihmallerinden kaynaklanan zararlar ortaklaşa tazmin edilmektedir.

7. İlim insanının özerkliği ve düşüncelerinin serbestliği sağlanmaktadır. Yasama yetkisi ilim kurumlarına verilmektedir. Sağlıkla ilgili kanunlar tıp ve çevre sağlık otoriteleri tarafından, bayındırlıkla ilgili kanunlar inşaat ve çevre profesörleri tarafından, insan haklarıyla ilgili kanunlar hukuk yetkilileri tarafından, ahlakla ilgili kanunlar ise din ve ilahiyat bilginleri, sosyoloji ve psikoloji rehberleri tarafından ortaya konulmaktadır.

8. Tek tip eğitim sistemi yerine farklı okul ve ekollerden diploma alan bireyler, merkezi sınav sistemine tabi tutulmaktadır. Böylece eğitimde rekabet ve ehliyet öne çıkmaktadır.

Adil Düzene göre, ilim ve eğitim sistemi sistemli, faydalı, özgür ve ehliyet temelli bir yapıya sahip olmalıdır. Ayrıca, bilimsel özgürlük, tartışma ve farklı düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi önemlidir. Rekabet ve ehliyet, eğitim sisteminin temel unsurlarından biridir.

Adil Düzen yaklaşımında, toplumu oluşturan kurumlar arasına dördüncü bir kuvvet olarak “denetleme” erki eklenmektedir. Kuvvetler ayrılığı ilkesi güç dayanışması ve güven ortaklığına dönüştürülerek, adalet prensibine uygun olarak yeni fonksiyonlar bu kurumlara yüklenmektedir. Bu denetleme kuvveti, mevcut yasama, yürütme ve yargı

organlarının faaliyetlerini denetleyerek adaletin sağlanmasını ve kurumsal dengeyi güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede, kurumlar arasındaki işbirliği ve güven artırılırken, güçlerin kötüye kullanılması engellenmeye çalışılmaktadır.

Adil Düzende kuvvetler dengesinin işleyiş ilkeleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Demokratiklik ilkesi: Her kuvvetin oluşumu halkın katılımını sağlayacak şekilde gerçekleşecektir. Halkın doğrudan veya temsilcileri aracılığıyla kuvvetlere katılımı ve etkisi önemlidir.
2. Gruplaşma ilkesi: Her kuvvet kendi içinde çoklu gruplara ayrılarak teşkilatlanacaktır. Siyasi partiler, bilimsel ekoller, dini cemaatler ve mesleki odalar ve dernekler gibi farklı gruplar, farklı perspektifler ve çıkarları temsil edecek şekilde bulunacaktır.
3. Grubunu değiştirebilme ilkesi: Her birey, istediği takdirde siyasi parti, ahlaki hizmet birlikteliği, sendika ve ilmi ekol gibi gruplarını değiştirme hakkına sahip olacaktır. Bireylerin tercihlerini değiştirebilme esnekliği ve özgürlüğü sağlanacaktır.
4. Nispi temsil ilkesi: Yönetimde ve karar alma süreçlerinde nispi temsil esaslarına göre hareket edilecektir. Toplumsal uzlaşma ve milli koalisyonlar yoluyla ulusal kararlar alınacaktır. Çoğunluk sistemine dayalı değil, referandum gibi maşeri kararlarla toplumsal uzlaşma hedeflenmektedir.
5. Tahkim sistemi ilkesi: Yürütmede başkanların, yargıda ise hakemlerin kararları asıl olacaktır. İcra ve yargı organlarının kararlarına dayalı olarak uygulama yapılacak ve bu kararlar etkili olacaktır. Tahkim sistemiyle adil kararlar ve çözümler sağlanması amaçlanmaktadır.

BÖLÜM 3: NECMETTİN ERBAKAN'IN DIŞ POLİTİKA ANLAYIŞI

Necmettin Erbakan'ın dış politika yaklaşımı, bütüncül ve çelişkilerden uzak bir çözümleme yöntemi üzerine kurulmuştur. Ancak Erbakan'ın dış politika algısı kendi içinde değerlendirildiğinde, en belirgin niteliğinin batılı değerlerin haricinde bir düzen istikametinde davranması göze çarpmaktadır. Güney-Kuzey, Batı-Doğu, çok gelişmiş–az gelişmiş, kalkınmakta olan–kalkınmış gibi tipik tasniflerin tamamen dışında bir algılama biçimi sergilemiştir. Erbakan'ın dünya görüşünü belirleyen temel unsur Hak-Batıl mücadelesidir. Erbakan, dış politika konusunda İslami değerleri ve ilkeleri esas alan bir yaklaşım benimsemiştir. Bu doğrultuda, batılı ülkelerin hegemonyasına karşı çıkar ve Müslüman ülkelerin kendi güçlerini birleştirmesi gerektiğini savunmaktadır (Özcan, 1998, s. 268-271).

Erbakan'ın dış politika yaklaşımı, Müslüman ülkelerin kendi aralarında dayanışma içinde olmalarını, ekonomik ve siyasi işbirliğini güçlendirmelerini ve bağımsızlıklarını korumalarını vurgulamaktadır. Ayrıca, İslam dünyasının içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak için alternatif bir dünya düzeni önermektedir. Bu düzenin temeli, İslam'ın ilkelerine dayalı bir adalet sistemi, ekonomik kalkınma ve sosyal refahı ön plana çıkaran bir ekonomi modelidir (Erbakan, 1980). Erbakan'ın dış politika yaklaşımı, batılı ülkelerin egemenlikleri altındaki Müslüman ülkelerin sömürüldüğünü ve buna karşı çıkılması gerektiğini savunmaktadır. Bu nedenle, bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren ülkelerle ilişkileri güçlendirmek ve bu ülkelerin haklarını savunmak önemli bir hedef olarak öne çıkmaktadır. Sonuç olarak, Necmettin Erbakan'ın dış politika yaklaşımı, batılı paradigmadan farklı bir sistem doğrultusunda hareket etmesi ve Hak-Batıl mücadelesini merkeze alan bir bakış açısı benimsemesi üzerine kurulmuştur. İslam'ın değerlerini temel alan bir dış politika anlayışıyla Müslüman ülkelerin bağımsızlık ve kalkınma hedeflerini desteklemektedir (Işıl Arpacı, 2017, s. 117).

Erbakan, İslam'ı temel alan bir perspektifle dünya olaylarını analiz ederken, Hak ve Batıl arasındaki mücadeleyi önemli bir çerçeve olarak ele almıştır. Erbakan'ın anlayışına göre, Hak kavramı, Allah'ın insanlara eşit şekilde verdiği temel hakları, emekten doğan hakları, karşılıklı rızaya dayalı olarak yapılan sözleşmelerden doğan hakları ve adalet gereği doğan hakları içermektedir. İslam'ın bu hakları üstün tutan bir din olduğunu ve insanların haklarının korunmasını istediğini savunmaktadır. Buna karşılık, Batıl kavramının

kuvveti, çoğunluğu, imtiyazı ve çıkarı hak nedeni olarak gördüğünü ifade etmektedir. Siyonizm/ırkçı emperyalizm, Erbakan'a göre Batılı temsil eden bir anlayıştır. Siyonizm, Müslümanlığı engel olarak görmekte ve sömürü düzenini devam ettirmek adına faizci kapitalist sistem ve demokrasiyi kullanmaktadır (Erbakan, 1991, s. 181).

Erbakan'a göre Siyonizm'in en öne çıkan aracı olan faizci kapitalist sistem, ABD üzerinden dünya ekonomisini denetim altına almıştır. Siyonizm, ekonomik olarak kontrolü ele geçirerek kendisine karşı çıkan yönetimleri yıkmayı ve egemenliğini kurmayı hedeflemektedir (Erbakan, 2003). Erbakan, Siyonizm'i bir timsah benzetisi ile tanımlar, ABD'yi üst çene, AB'yi alt çene, İsrail'i kuyruk ve bazı Müslüman ülkelerin yöneticilerini, gazetecilerini, iş adamlarını ve bankacılarını da gövde olarak nitelendirmektedir (Erbakan, 2010).

Erbakan'a göre, Siyonizm/ırkçı emperyalizm, Irak Savaşı sonrasında ülkeleri doğrudan işgal etmek yerine demokratik oyununu kullanmaya başlamıştır (Erbakan). Demokratik, Erbakan'ın ifadesiyle, halkın aldatılması ve manipülasyonu ile istenilen sonuçları elde etmek anlamına gelmektedir (Erbakan, 1991). Siyonizm, medya oyunları, kamuoyu yoklamaları ve diğer vasıtaları devreye sokarak halkı istediği idarecileri seçmeye ikna etmekte ve seçildikten sonra da onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Bu şekilde dünyaya hükmetmeyi amaçlamaktadır (Milli Gazete, 2010). Erbakan'ın bu görüşleri, günümüzdeki demokrasiyi sadece bir yönetim biçimi olarak değil, Siyonizm'in manipülasyon ve kontrol etme aracı olarak gördüğünü yansıtmaktadır. (Erbakan, 2010).

Bu nedenle Necmettin Erbakan için uluslararası sistemin hem ekonomik hem de siyasi yapısı bir düş kurgusundan ibarettir. Erbakan'a göre mevcut düzende UNICEF, UNDP, IMF, DB, BM gibi kuruluşlar, ırkçı emperyalizmin oluşturduğu kuruluşlardır ve tekelleşmiş sermayeye hizmet etmektedir. Bu düş kurgusu sadece ülkelerin sömürülmesiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda doğrudan iç işlerine müdahale etme yeteneği de göstermektedir. Dolayısıyla Erbakan'a göre siyaset, uluslararası yapıdan ulusal ölçeğe geçiş gösteren bir bütünlük içindedir ve Erbakan'ın iç politikaya ilişkin siyasi yaklaşımı ve tavrı, var olan uluslararası yapıyı idrak biçiminin bir sonucudur.

Bu bakış açısıyla Türkiye merkezinde düşünüldüğünde, Erbakan tarafından Siyonizm ve Batı'nın ona hizmet ettiği düşünülen ilişkiler, ortak çıkar temelinde değerlendirilip, eşit düzeyde ilişkiler kurulamadığında görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla, Batı

dünyasıyla eşit statüde ilişkilerin kurulamadığı her türlü siyasi eylem veya oluşum tamamen reddedilmekte ve Cumhuriyet dönemi dış politikaları eleştirilmekte, yerine Osmanlı mirası gibi İslam'ın belirleyici faktör olduğu bir yaklaşım öne çıkmaktadır (Erbakan, 1980). Erbakan, bu mirastan aldığı enerjiyle Türkiye'ye İslam Birliği'ni yeniden oluşturma amacı yüklemekte ve ancak bu şekilde İslam ülkelerinin Siyonizm'in sömürsünden kurtulabileceğini düşünmektedir. Aslında Erbakan'ın en önemli siyasi sloganlarından biri olan “Yaşanabilir Bir Türkiye, Yeniden Büyük Türkiye, Yeni Bir Dünya” bu düşüncesinin bir ürünüdür ve dış politika yaklaşımını belirleyen temel bir unsur şeklinde meydana gelmiştir. Buna göre, manen ve madden gelişimini tamamlamış bağımsız Türkiye, diğer Müslüman ve ezilen ülkeleri bir araya getirecek ve mevcut uluslararası yapıda adaletsiz olduğuna inandığı bir güç bloğu oluşturacaktır (Işıl Arpacı, 2017, s. 118-119).

Necmettin Erbakan, Batılı sistemlerin dini ve kültürel değerleri aşındırdığı, ahlaki ve manevi kavramları boşalttığı ve tek tip insan modeli oluşturmayı hedeflediği bir düzene karşılık olarak yerli ve milli bir alternatif sistemi önermiştir. Erbakan, kapitalizme doğrudan karşı dururken, Batı'nın siyasi, ekonomik ve kültürel sömürsüne karşı durabilmek için toplumda yer bulabilecek ve Batı medeniyetine karşı ayakta durabilecek bir sistem oluşturma çabası içerisinde olmuştur. Ancak İslami hareketlerin önemli bir sorunu, Batı medeniyetinin modernite, laiklik ve sekülerizm gibi kavramları eleştirmelerine ve bazen reddetmelerine rağmen, bu kavramların yerine toplumda kabul görebilecek ve Batı medeniyetine karşı durabilecek bir sistemi oluşturamamalarıdır. Erbakan ise moderniteyle çelişmeyen, ancak eleştirmekten de kaçınmayan bir yaklaşımla, ağır sanayi ve D-8 hamleleri gibi planlarıyla Müslüman kimliği modernleşmeyle bağdaştırmayı hedeflemiştir. Kendisine oy veren kesimi siyasetin içine çekerek aktif siyasette görev almalarını teşvik etmiş ve İslami çevrelere siyasal bir kültür kazandırmaya çalışmıştır. Erbakan'ın siyasi konumlanması, İslam dinini siyasi zaferlerin aracı yapmak yerine, asrın şartlarını İslam'a uygun hale getirmeyi amaçladığı için farklılık arz etmektedir. Bu sayede Türkiye'de, sistem dışına itilen çevreleri tekrar merkeze getirerek siyasi hareketine ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Erbakan'ın bu tercihiyle, Türkiye'de çevreden merkeze doğru farklı ve hızlı bir hareketlenme ve dönüşüm yaşanmıştır (Yıldız, 2017).

3.1. Dış Politika Vizyonu

Necmettin Erbakan, siyaset sahnesine girmeden önce Türkiye ve Ortadoğu'da sömürgeci devletlerin sürekli olarak denge politikaları ürettiklerini ve bölgedeki çıkarlarını koruma gayretinde olduklarını fark etmiştir. Erbakan, Batı'nın gerçekçi politikalarını gözlemleyerek, sömürgeci devletlerin statükocu yaklaşımlarının etkisini azaltmak ve tam anlamıyla bağımsız bir ülke olabilmek için siyasete atılmanın zorunlu olduğuna inanmıştır. Uluslararası düzeyde kurulan siyasi, askeri ve ekonomik organizasyonların Batı egemenliği için kaçınılmaz bir işbirliği dayatması yaptığına karşın milli alternatifler üretmek gerektiğine inanan Erbakan, Batı'nın gerçekçi politikalarına karşı “Şahsiyetli Dış Politika” modelini benimseyerek Türkiye'nin uluslararası alanda milli ve manevi değerlerini korumayı hedeflemiştir. Erbakan'ın siyasi bakış açısının temelini bu anlayış oluşturmaktadır. Özet olarak, Erbakan, Batı'nın Türkiye'ye yönelik belirlediği pozisyonları, egemen paradigmayı ve Batı'nın İslam Dünyası üzerindeki sosyal deney laboratuvarı rolünü reddetmiş ve yerine milli ve manevi değerlere dayanan tam bağımsız bir ülke oluşturmayı hedefleyen bir siyasi vizyon benimsemiştir (Yıldız, 2017, s. 360).

Erbakan, dış politikada ve iç politikada ortaya çıkan sorunların, güçlü bir Türkiye'nin ABD ve Avrupa dışında ekonomik, siyasi, askeri ve kültürel işbirlikleriyle oluşturulacak farklı alternatif ittifaklar ile çözüleceğini savunmuştur. İslam Birliği'nin kurulması gerektiği söylemiş ve çözüm yollarından birisi olarak öne sürmüştür (Erbakan, 1976). Erbakan, Batılı devletlerin kendi çıkarlarını korumak için oluşturdukları ittifakların Hristiyan Birliği olduğunu ifade etmiş ve Türkiye'nin AB'ye girişine karşı çıkmıştır (Yıldız, 2017, s. 361).

Erbakan'a göre dış politika, sadece güçlü bir Türkiye'nin oluşumuna katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda insanlığın barışı ve kurtuluşu için de hizmet etmelidir (Erbakan, 1991). Erbakan, bu amaca yönelik olarak dış politika hedeflerini dört temel ilke üzerine kurmuştur: Şahsiyetli Dış Politika, Hakların Korunması, Uydu Değil Lider Türkiye ve İşbirliği (Erbakan, 2014, s. 415).

Necmettin Erbakan, Batıl sistemlerin düzenlerine karşı çıkmakta ve hak merkezli yeni bir adil düzenin kurulması gerektiğini savunmaktadır. Özellikle ABD, AB veya diğer Batılı devletlere yaklaşmanın uzun vadede Türkiye'yi sömürgeci devletlerin tutsağı haline getireceğine inanmaktadır. AB üyeliğinin titizlikle incelenmesi gerektiğini

savunmaktadır. Şahsiyetli Dış Politika ifadesiyle Türkiye'nin dış politikada maddi ve manevi değerlerine sahip çıkması, bağımsızlığını gölgelemeyen ve uluslararası eşitlik ilkesine dayalı politikalar izlemesi gerektiğini savunmaktadır. Türkiye'nin izlediği Batılılaşma politikaları, ülkenin maddi ve manevi değerlerinden mahrum kalması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Bu nedenle AB'ye katılmak, bu değerlerden vazgeçmek anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ancak Erbakan'ın Batı karşıtlığı sadece boş bir retorikten ziyade, dünya genelinde adil bir düzenin kurulması amacıyla çekirdek kadrosu İslam ülkelerinden oluşan ekonomik bir sistem inşa etme arzusunu içermektedir. (Erbakan, 2014, s. 415-434).

Erbakan'a göre sömürgeci devletler tarafından kullanılan sevgi, dayanışma, barış, kardeşlik vb. ifadeler, çıkar odaklı politikalar nedeniyle sözde kalmakta ve milyarlarca insan açlık, hastalık, yoksulluk ve iç savaşlar gibi acılara maruz kalmaktadır. Erbakan, bu acımasız sistemi eleştirirken dünyada barışı sağlayacak, tüm insanlığa saadet getirecek bir sistemin nasıl olması gerektiğini de ifade etmektedir. Erbakan'a göre dünyada barışı ve saadeti sağlayacak sistemin temel özellikleri şunlardır (Erbakan, 2014, s. 171-220): Maneviyatçı bir sistem, diyaloga dayalı bir sistem, evrensel insan hakları ve özgürlükleri koruyan bir sistem, eşitlik ilkesini esas alan bir sistem ve uluslararası işbirliğini isteyen bir sistem. Türkiye'nin siyasi ve ekonomik bağımsızlığını ve uluslararası eşitliği savunan Erbakan ayrıca temel hak ve özgürlüklerin korunması, ahlak ve maneviyata bağlılık gibi değerleri de önemsemektedir. Sömürgeciliği, ırkçılığı ve materyalizmi ise reddetmektedir. Erbakan, Türkiye'nin kendi değerlerini koruyan ve bağımsız bir dış politika izlemesi gerektiğini vurgulamıştır (Yıldız, 2017, s. 263).

3.2. Milli Görüş Partileri'nin Dış Politika Programları

3.2.1. Milli Nizam Partisi

100 maddelik Milli Nizam Partisi programında dış politika 3 madde halinde aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

“Dış Politika (Milli Nizam Partisi, 1969, s. 34):

98. Tarihi karakterimize ve milletimizin topyekûn maksat ve iradesine uygun, uzun vadeli, milli, müstakil, şahsiyetli ve müstakar bir dış politika tatbikine karlıyız. Dış politikada temel prensibimiz hakkın ve adaletin müdafaası olacaktır.

Beynelmilel alanda haksızlıkları önlemek için mücadele ederek bu mevzuda tarihte parlak misaller vermiş olan milletimizin, Birleşmiş Milletler Anayasasının prensipleri vazedilmeden çok önce bu prensipleri daha mükemmel şekilde yaşadığı ve yaşattığı bir gerçektir. Partimizin dış politikası mana ve istikametini bu gerçekten alacaktır.

99. Beynelmilel mukavelelere, samimi olarak riayet eden milletimizin bu seviyeli tutumunu devam ettireceğiz. Bir yandan barışçı görünerek diğer yandan emperyalist emellerle barışı istismar ve suistimal eden gayri samimi politikalara müsamaha etmeyeceğiz.

100. Jeopolitik durumumuz itibariyle tarihi ve kültürel hürriyetlerini garantiye bağlayan prensiplerle teminat altına alınmış bulunan haklarının müdafaası için gereken teşebbüslerde bulunacağız.

Hariciye vekâleti teşkilatının ihtiyacı olan elemanların ifa edecekleri vazifelerin hususiyetlerine göre yetiştirilmelerine yarayacak fakültelerin açılması ve kürsülerin ihdas edilmesi lüzumuna inanıyoruz.”

MNP'nin dış politika konusundaki temel prensibi, hak ve adaletin savunulmasıdır. Bu prensip, Erbakan'ın düşünce dünyasının temel kavramı olan “hak-batıl” mücadelesinin parti programına yansımaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. MNP'nin Türk dış politikasına yönelik önerileri, milletin tarihsel yapısına ve buyruğuna uygun olma şartıyla, uzun dönemli, şahsiyetli, bağımsız, milli ve köklü bir dış politikanın uygulanması şeklinde beş noktada toplanmaktadır.

Parti programının dış politika ile ilgili dikkat çeken unsurlarından biri, Erbakan'ın söylemleriyle uyumlu olarak Cumhuriyet öncesi döneme vurgu yapması ve övünmesidir. Bu çerçevede program, Birleşmiş Milletler Anayasası'nda belirlenen prensiplerin, milletimiz tarafından uzun süre önce ve daha harika bir şekilde uygulandığını ifade etmekte ve MNP'nin dış politikada bu ölçütlere göre hareket edeceğini belirtmektedir. Programda ayrıca uluslararası anlaşmalara uyulacağı vurgulanmaktadır. Ancak, uluslararası anlaşmalara uyma konusunda istisna olarak, barışçıl görünen ancak aslında emperyalist hedefler ile barış ortamını istemeyen, samimi olmayan politikalara izin verilmeyeceği belirtilmektedir.

Programda dikkat çekici bir diğer unsur, dışişlerinin ihtiyaç duyduğu nitelikli personelin gelişmesi ve yetişmesi için her türlü yapının kurulması taahhüdüdür. Bu, Erbakan'ın daha

sonraki yıllarda sıklıkla dile getireceği inançlı kadrolar ifadesinin ilk göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

3.2.1.1. Milli ve Müstakil Dış Politika

Milli Nizam Partisi programında dış politika programı karakterimize ve milletimizin bütüncül amaçlarına uygun olarak uzun vadeli, milli, bağımsız, saygın ve istikrarlı bir dış politika uygulamasını şeklinde açıklanmaktadır. MNP'nin dış politikadaki temel prensibi hak ve adaletin savunulması olarak ifade edilmektedir. Uluslararası anlaşmalara uyacağını öne süren MNP, barışçıl bir görünüm altında emperyalist emellerle barışı istismar ve suiistimal eden samimiyetsiz politikalara hoşgörü göstermeyeceğini açıklamaktadır. Türkiye'nin jeopolitik konumu gereği, tarihi ve kültürel özgürlüklerini garanti altına alan prensiplerle haklarının korunması için gerekli çabaları göstereceğini belirtilmiştir. Ayrıca Dışişleri Bakanlığının ihtiyaç duyduğu personelin, görevlerinin niteliklerine uygun olarak yetiştirilmesi için fakültelerin kurulması ve kabiliyetli insanların yetiştirilmesi desteklenmektedir (Milli Nizam Partisi, 1969, s. 34).

MNP'nin dış politika programında millilik kavramı, milletin maddi ve manevi değerleriyle uyumlu olan ve milletin egemenlik sınırları içinde yürütülen politikaları ifade etmektedir. MNP ortak pazar girişine karşı çıkmakta ve bu durumun milli egemenlik prensiplerine aykırı olduğu belirterek ekonomi ve milli sanayiye zarar vereceği vurgulanmaktadır.

3.2.1.2. Şahsiyetli Dış Politika

Necmettin Erbakan, kararlı ve şahsiyetli bir dış politikada yaklaşımını vurgulamıştır. Erbakan'ın Milli görüş ve adil düzen temelinde şekillenen dış politika anlayışı Siyonizm karşıtı bir perspektif sunarken aynı zamanda emperyalizme de muhaliftir. Erbakan, tarihi ve kültürel bağları olan komşu ülkelerle daha güçlü siyasi ilişkiler kurulmasını teşvik etmiş ve Müslüman topluluklar ile dış Türklerin haklarının muhafazasına yönelik vurgular yaparak politikalar geliştirmiştir. Erbakan, Türk Dış Politikasında ulus devletin ideolojisi olan Türk milliyetçiliğini Osmanlı-İslami mirasa dayalı bir şekilde ele almayı ve İslami kimlik tasavvuruna uygun bir şekilde yeniden konumlandırmayı hedeflemiştir. Bu yaklaşım Türkiye'nin yakın çevresiyle ilişkilerinde karşılık bulmuştur (Tekin, 2017, s. 242).

3.2.1.3. Ortak Pazar

Erbakan Milli Nizam Partisi'nin başına geçmesinden itibaren İslam ülkeleriyle işbirliğine önem vermiş ve Müslüman ülkeler arasında bir Ortak Pazar kurulması gerektiğini savunmaktadır (Erbakan, 2014, s. 398-402). Aynı şekilde, Avrupa'da kurulan Hıristiyan temelli Ortak Pazarın sömürgeci bir zihniyeti taşıdığına ve Türkiye'nin bu pazarın bir parçası olmasına olumlu bakmamıştır. Erbakan, Avrupa Ortak Pazarının faizci bir yapıya dayandığını ve insanları yoksullaştırmaya yönelik olduğunu vurgulayarak Türkiye'nin bu pazardan uzak durması gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur. Erbakan, Hıristiyan Ortak Pazarı yerine İslam temelli bir Ortak Pazarın kurulması gerektiğini ve bunun bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiş ve bu ortak pazarın adil bir düzene ve hakka dayalı olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca Necmettin Erbakan, Türkiye'nin bu pazara girmesine kesinlikle izin vermeyeceğini de açıklamıştır (Erbakan, 2014, s. 430-434).

3.2.2. Milli Selamet Partisi

133 maddelik Milli Selamet Partisi programında dış politika 5 madde halinde aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Milli Selamet Partisi, 1972, s. 11-12):

“Dış işleri:

39. Ülkemizi beynelmilel alanda temsil edecek kadroların yetiştirilmesinde gereken ihtimam ve itinanın gösterilmesi ve vazife alacakların milli politikamızı bütün incelikleriyle bilecek şekilde eğitilmeleri ve hizmet edecekleri ülkelerin hususiyetleri hakkında önceden bilgi sahibi olmalarının temini lüzumuna kaniyiz.

40. Dışişleri Bakanlığına memleketimizi ve milletimizi dünya milletlerine tanıtmak vazifesini hakkıyla ifa edebilmesi için daha geniş imkânlar verilmesi gerektiğine inanıyoruz.

41. Milletler arası münasebetlerde tutumumuz tarihi karakter ve haysiyetimizin ifadesi olan hak ve adalet ve ahitlere ve karşılıklı eşit muamele prensipleri olacaktır.

42. Milletimizin milletler arası âlemde itibarını daha da artırmak için aramızda tarihi ve kültürel bağlar bulunan komşularımızla daha sıkı siyasi münasebetler kurulmasını zaruri görüyoruz.

43. Dış Türklerin haklarının korunması için milletler arası kurul ve çevrelerde aktif bir politika tatbik etmek kararındayız.”

1971 yılında MNP'nin laikliğe aykırı nedenlerden dolayı kapatılması sonrasında 1972 yılında kurulan MSP'nin dış politika programı daha ılımlı bir hal almıştır. Şahsiyetli, bağımsız, milli dış politika söylemleri parti programında kullanılmamıştır. Ancak seçim beyannamesinde kullanılmıştır (Milli Selamet Partisi, 1977, s. 76-87). Programın bir diğer vurgusu ise Dış Türklerin haklarının korunması üzerinedir.

3.2.3. Refah Partisi

28 maddelik Refah Partisi programında dış politika 1 madde içinde 5 başlık altında aşağıdaki gibi açıklanmıştır (Refah Partisi, 1985, s. 55-56):

“Dış Politika:

28. Milletimizin tarihi itibar ve şahsiyetiyle mütenasip bir dış politika uygulamak şiarımız olacaktır.

Bütün ülkelerle ve bilhassa komşularımızla iyi münasebetler tesis ve idame ettirmek kararındayız.

Tarihi ve kültürel bağlarla bağlı olduğumuz ülkelerle münasebetlerimiz daha fazla geliştirilmesi mümkün olduğuna, bundan her bakımdan karşılıklı maddi ve manevi yararlar doğacağına kaniyiz.

Dış ülkelerde bulunan kardeşlerimizin haklarını korumağa, haksız muamelelere maruz kalmaları karşısında daha müessir tedbir ve teşebbüslere tevessül etmeye kararlıyız.

Elçiliklerimizde ve temsilciliklerimizde görev alan elçi ve sair memurların tedhişçilerin tecavüzlerinden korunmaları için ciddi teşebbüs ve tedbirleri ihtiva eden yeni bir politika geliştirmek gayemizdir.”

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrasında kapatılan MSP'nin ardından kurulan RP'nin dış politika programının genel ifadeler içerdiği söylenebilir. RP programının dış politika konusundaki temel ilkesi, milletin tarihi itibarına ve kişiliğine uygun bir dış politika uygulamaktır.

RP programında bütün ülkelerle ve özellikle komşularımızla şeklinde genel ve daha ılımlı bir ifade kullanılmıştır. Ancak ideolojik vurgu olarak, kültürel ve tarihi ağlarla bağlı olduğumuz ülkelerle ilişkilerin derinleşmesinin karşılıklı manevi ve maddi fayda sağlayacağına olan inancın altını çizmektedir.

Dış Türkler konusu RP programında da yer almış ancak dış ülkelerde bulunan kardeşlerimiz ifadesi ile tanımlanmıştır. Bu farklılık, RP'nin daha ılımlı bir yaklaşım sergilediği şeklinde ifade edilebileceği gibi, İslami bağlamda aşırı milliyetçiliğin reddi olarak ideolojik bir işaret olarak da analiz edilebilir (Işıl Arpacı, 2017, s. 121).

MNP ve MSP programlarında dışişleri personelinin eğitimi öne çıkarken, RP programında korunmaları konusunda bir madde vardır.

3.2.4. Fazilet Partisi

FP kalkınma programında dış politika 8 başlık altında anlatılmıştır (Fazilet Partisi, 1998):

“Türkiye’nin dış politikası geçmişten geleceğe uzanan bir perspektif içinde tasarlanmalıdır. Ülkemiz tarihten aldığı miras ve dünyada şu anki dengeleri de göz önünde bulundurarak yeni ve acil bir dünya düzeni için aktif bir dış politika izlemelidir.

Ülkemizin tarihi, jeopolitik ve jeoekonomik konumu, onun bir takım merkezlere bağlı basit bir uydu ülkesi olamayacağının açık delilleridir. Türkiye bu potansiyeline uygun bir dış politika izlemelidir. Bu amaç doğrultusunda, iyi tanımlanmış ve birbirleriyle uyumlu alt - bölge politikaları oluşturulmalıdır.

Ülkemizin Batı ile özellikle Avrupa Birliği ve ABD ile olan ilişkileri önemlidir. Bu ülkelerle olan mevcut münasebetler, güvensizlik içinde yürütülmekten kurtarılmalı, karşılıklı güven ve anlayışa dayalı bir politika izlenmelidir.

Türkiye'nin milli çıkarlarımıza en uygun şekilde, dünyadaki diğer ekonomik ve siyasi güç merkezlerini ihmal etmemesi gerektiği kanaatindeyiz.

Uzakdoğu'daki gelişmeler dikkatle takip edilmeli ve bu bölge ile olan ilişkilerini geliştirmelidir. İslam ülkeleri ve özellikle Türki Cumhuriyetlerle olan kardeşlik bağları güçlendirilmeli; kültürel, ekonomik ve siyasi ilişkilerimizin geliştirilmesine gereken önem verilmelidir.

Ülkemiz, KEİB. ECO. İSEDAK. D-8 gibi ekonomik işbirliği platformlarında aktif ve samimi bir rol oynamalıdır. Bu tip platformların dışında. Akdeniz Bölgesi. Balkanlar, Kafkasya ve Orta - Doğu Bölgesi gibi ülkemizin doğal üyesi olduğu coğrafyalarda benzeri teşebbüslere önderlik etmelidir.

Türkiye, BM içindeki pasif rolünü bırakmalı, aktif hale gelmelidir.

Komşularımızla olan ilişkilerimize özel önem verilmeli, bu ilişkilerimiz duygusal temelden çıkarılıp milli menfaatler göz önünde bulundurularak, rasyonel bir baza oturtulmalıdır. Bu ülkelerle münasebetlerimiz, Gümrük Bitliği ve NATO gibi aynı örgütlerin üyeleri olmamıza rağmen karşılıklı sürtüşme ve güvensizlik içinde yürütülmektedir. Aradaki ekonomik gelişmişlik farkı, insan haklarındaki normların ülkemizdeki eksiklikleri ve kültürel farklılık bunların temel sebebi olarak görülmektedir. Bu bakımdan karşılıklı olarak menfaatlere da yalı ve eşitlik ilkesi içinde bu ülkelerle ilişkilerimiz geliştirilmelidir.”

Fazilet Partisi'nin dış politika programı önceki Milli Görüş partilerinden daha net ve yenilikçi bir şekilde ortaya konulmuştur. Programda ideolojik bilgilere atıf yapılırken duygusal ifadeler fazla kullanılmamıştır.

Tarihsel mirasa vurgu yapılmış ve dengeler gözetilerek yeni ve adil bir düzen oluşturulması üzerinde durulmuştur. Necmettin Erbakan'ın yeni bir dünya söylemine de yer verilmiştir.

Tarihsel bir atıfla beraber Türkiye'nin jeopolitik ve jeo-ekonomik konumunu da dikkate alarak bir dış politika izlenmesi gerektiğini savunmuştur. Bu çerçevede bölgedeki işbirliklerini yönlendirmesi ve konumunu güçlendirmesi üzerinde durulmuştur.

Fazilet Partisi programında önemli noktalardan birisi de AB ve ABD ilişkilerine vurgu yapmasıdır. Bu ilişkilerin karşılıklı güven içinde yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Uzakdoğu, İslam ülkeleri ve Türki Cumhuriyetler ile ilişkilerin de güçlendirilmesi söylenmektedir. Ayrıca D-8, ECO, ISEDAK, KEİB gibi işbirliği platformlarına dikkat çekilmektedir.

FP programı dış ilişkilerin duygusal söylemlerden uzaklaştırılıp milli çıkarlar doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır.

3.2.5. Saadet Partisi

SP dış politika yaklaşımı acil onarım ve atılım programı kitapçığında 5 sayfada açıklanmıştır (Saadet Partisi, 2002, s. 42-46). Dış politikanın yeniden düzenlenmesini ifade eden programda gelir adaletsizliği, uluslararası ilişkiler, küreselleşme, jeopolitik strateji, AB üyeliği, Filistin meselesi, ABD ile ilişkiler, terör sorunu, Kıbrıs konusu ve D-8 gibi birçok konuya değinilmiştir. Dış politikanın temel esasları 5 madde olarak açıklanmış ve yeni dış politikanın bu düşünceler üzerinde kurulacağı ifade edilmiştir:

1. Savaş değil, barış
2. Çatışma değil diyalog
3. Çifte standart değil, adalet
4. Büyüklük taslama, üstünlük değil eşitlik
5. Baskı ve tahakküm değil, insan hakları, özgürlük ve demokrasi

Saadet Partisi, FP'nin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasından sonra kurulmuştur. Saadet Partisi'nin dış politika programı tamamen ideolojik düşüncelerle şekillendirilmiş ve doğrudan Necmettin Erbakan'ın dış politika yaklaşımıyla uyumludur.

Saadet Partisi'nin dış politika programı, insanların mutluluğunu amaçlayan bir perspektiften hareket ettiğini ve bu amaca ulaşmak için hak temelli adil bir uluslararası düzenin kurulması gerektiğini vurgulamaktadır. Programda, Türkiye'nin bu düzenin kurulmasında öncülük etmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Ayrıca, programda şu andaki uluslararası sistemin “ırkçı emperyalizmin” ürünü olarak görüldüğü ve bunun yerine hakka dayalı bir arayışın önemine vurgu yapıldığı belirtilmektedir. Programda sık sık faizci kapitalist sistem, sömürü düzeni, şahsiyetli dış politika, “Uydu Değil, Lider Ülke” gibi sloganlar yer almaktadır.

Saadet Partisi dış politikayı bölgesel ve Türkiye'ye yönelik tehditler olmak üzere iki kategoride ele almıştır. Bölgesel tehditler olarak; Büyük Ortadoğu Projesi, Balkanlardaki istikrarsızlık, Çeçenistan sorunu, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali, Afrika'nın yeniden sömürgeleştirilmesine yönelik senaryoların sahneye konması, ırkçı emperyalizmin Ortadoğu'yu yeniden biçimlendirmeye çalışması, Ege ve Kıbrıs sorununun çözilememiş olması, AB'nin Türkiye'nin maddi ve manevi bütünlüğünü bozacak nitelikteki talepleri, ABD ve müttefiklerinin Genişletilmiş Ortadoğu Projesi adı altında, İslam dünyasına karşı sürdürdükleri kanlı işgal politikaları, İsrail'in sürdürdüğü saldırganlık, soykırım ve genişleme politikası, Irak'tan sonra, yapay gerekçelerle, İran'a ve diğer bölge ülkelerine karşı uygulanmaya çalışılan saldırgan politikalar, Kırım'ın statüsü, Terör, Afganistan'ın işgali başlıkları sıralanmıştır.

Türkiye'ye yönelik tehditler başlığında Batı ile entegrasyon, Kıbrıs'ta sağlanan haklardan vazgeçilmesi, Ermeni soykırım iddiaları, Yeni azınlık tanımlamaları, Ege'de Yunanistan'la olan karasularının 12 mile çıkartılması ve FIR hattı ihtilafları, Karadeniz

bölgesinde bir Rum Pontus devleti söylemi, Fener Rum Patriğine ‘Ekümenik Statü’ tanınması, “Medeniyetler Arası Diyalog”, “Dinler Arası Diyalog” söylemleri, Tarım, Sanayi, Ticaret, Bankacılık, haberleşme sektörleri bütünüyle ırkçı-emperyalist sermayeye terk edilmesi, Dicle ve Fırat havzalarının uluslararası bir yönetime teslim edilmesi konuları ele alınmıştır (Işıl Arpacı, 2017, s. 123).

Dış politika programında, sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirildiği ve belirli ilkelerin esas alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ilkeler arasında maneviyatçılığa dönme, çatışma yerine diyalogun tercih edilmesi, adaletin çifte standart yerine geçmesi, eşitlik ve adil paylaşımın ön plana çıkması, insan hakları ve demokrasinin yaygınlaşması gibi unsurlar yer almaktadır.

Programda, bu ilkeler doğrultusunda uluslararası sistemin yeniden kurulması için Türkiye'nin öncülük etmesi gerektiği belirtilmektedir. Bununla birlikte, program Türkiye'nin AB üyeliğinden vazgeçilmesi gerektiğini ve yerine karşılıklı ikili ilişkiler içinde eşit koşullarda bulunulması gerektiğini ifade etmektedir. AB üyeliğinin Türkiye'nin bağımsızlığını tehlikeye attığı ve ırkçı emperyalizmin hedeflerinin gerçekleşmesi için bir adım olduğu şeklinde bir değerlendirme yapılmaktadır. Türkiye'nin kendi bağımsızlığını koruması ve uluslararası ilişkilerde adaleti sağlaması gerektiğini vurgulanmaktadır. ABD ile ilişkilerin eşitlik, adalet, diyalog ve barış penceresinde devam ettirilmesi ifade edilmiştir. Bununla birlikte, ABD'nin Afganistan ve Irak gibi ülkelerdeki işgallerini sonlandırması, baskıcı rejimleri desteklemeyi bırakması ve Büyük Ortadoğu Projesinden vazgeçmesi gibi talepler programda yer almaktadır. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeliği konusunda olumlu bakış açısına yer verilmiştir. D-8 için ayrı bir değerlendirme yapılmıştır. Türkî cumhuriyetlerle işbirliğinin artırılması savunulurken ve komşularla her alanda ileri ilişkiler konusuna da değinilmiştir.

Tablo 26: Milli Görüş Partilerinin Dış Politika Programlarının Karşılaştırması

ANA TEMALAR	MNP	MSP	RP	FP	SAADET
Temel İlkeler	Uzun Vadeli, Milli, Bağımsız, Şahsiyetli ve Yerleşik Dış Politika	Hak, Adalet ve Uluslararası Ahitlere Bağlılık	Milletin İtibar ve Şerefine Uygunluk	Milli Çıkarlara Uygun Şekilde Dünyadaki Diğer Ekonomik ve Siyasi Güç Merkezlerinin İhmal Edilmemesi	Şahsiyetli Dış Politika, Uydu Değil Lider Ülke
Milli Görüşe İlişkin Temel Kavramlar	Hakkın ve adaletin savunulması, emperyalizm, geçmişe vurgu	Hakkın Ve Adaletin Savunulması, Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Geçmişe Vurgu	Hak-Batıl Mücadelesi, Siyonizm, Irkçı Emperyalizm, Geçmişe Vurgu
Avrupa Birliği	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	Üyelikten Vazgeçilmesi, Eşitliğe Dayalı İkili İlişkiler
Amerika Birleşik Devletleri	-	-	-	Karşılıklı Güven ve Anlayışa Dayalı İlişkiler	İlişkilerin Barış, Diyalog, Adalet Ve Eşitlik Çerçevesinde Sürdürülmesi
İslam Dünyası	-	-	-	-	-
Türki Cumhuriyetler	-	-	-	Mevcut İlişkilerin Güçlendirilmesi	İşbirliği Olanaklarının Artırılması
Komşularla İlişkiler	-	Tarihi ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	Tüm Komşular, Özellikle Tarihi ve Kültürel Bağ Olanlarla İlişkilerin Geliştirilmesi	İlişkilerin Karşılıklı Menfaatlere Dayalı ve Eşitlik İlkesi Çerçevesinde Geliştirilmesi	Dış Güçlerin Etkileriyle, Milli Menfaatlerimize Aykırı Olarak, Yapay Gerginlikler Yerine Her Alanda İleri Derecede İlişkiler Geliştirilmesinin

Dış Türkler	-	Haklarının Korunması İçin Aktif Politikaların Yürütülmesi	Haklarının Korunması, Haksız Muamele Durumunda Müdahale Edilmesi	-	-
Uluslararası Kuruluşlar	-	-	-	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8	KEİB, ECO, İSEDAK, D-8, İİT, BM
Dışişlerinin Yapılandırılması	Personel Eğitimi	Personel Eğitimi	Personelin Korunması	-	-

Kaynak: Işıl Arpacı, A. B. (2017). Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 115-126, s. 125-126.

3.3. Kıbrıs Barış Harekâtı

14 Ekim 1973 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin sonucu hiçbir partinin tek başına hükümet kurmasına yetmediği için koalisyon görüşmelerine perde açmıştır. Uzun süren görüşmeler neticesinde 24 Ocak 1974 tarihinde CHP ve MSP arasında koalisyon protokolü imzalanmıştır (Neziroğlu & Yılmaz, 2015, s. 580-591). 13 başlık ve 109 maddeden oluşan protokolde ulusal güvenlik ve dış politika başlığı altında sekiz maddeye yer verilmiştir (Neziroğlu & Yılmaz, 2015, s. 590-591):

“Ulusal Güvenlik ve Dış Politika;

101. Dış politikada temel görüşümüz barışçı, devletler hukuku kurallarına saygılı, Türkiye’nin bağımsızlığını gözetken ve kışkırtıcı olmayan bir politika izlemektir.

102. Atatürk’ün “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi gereğince Türkiye, bloklar ve büyük devletlerarasındaki yumuşamaya katkıda bulunmak için elinden geleni yapacaktır. Ancak bu sırada kendi güvenliğinin tehlikeye düşürülmesine karşı son derece dikkatli olacaktır.

103. İçinde bulunduğumuz ortak güvenlik sistemine ve mevcut ittifaklarımıza bağlı kalınacaktır.

104. Ancak milli güvenliğimiz ve savunmamız için yalnızca ortak güvenlik sistemleriyle yetinilmeyecek, kendi milli savunma politikamız, stratejimiz ve olanaklarımız da geliştirilecektir. Bu arada ordumuzun vurucu gücü arttırılacaktır.

105. Ortak güvenlik sistemi dışında bütün ülkelerle dostane ilişkiler sürdürülecek, özellikle komşu ve yakın ülkelerle de sıkı dostluk ilişkileri kurulacak ve yürütülecektir.

106. Topraklarımızdaki ortak savunma üs ve tesislerinin, savaş araç ve gereçlerinin Türk devletinin denetimi altında bulunmasını gerekli görüyoruz.

107. Anayasamızın 60. maddesinin verdiği imkân değerlendirilerek askerlik veya yedek subaylık çağı gelmiş bulunanlardan modern bir ordunun ihtiyaç fazlası sayılabilecek olanlar, yurt kalkınmasına yararlı başka kamu hizmetlerinde çalıştırılacaktır.

108. Kıbrıs sorunu için Türkiye'nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs'ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.”

Görüldüğü üzere CHP-MSP hükümeti programında Kıbrıs ile alakalı bir madde yer almıştır. Gerçi 108. maddenin CHP'nin 1973 seçimlerinde kullandığı bildirgede de aynı şekilde geçmektedir (Cumuriyet Halk Partisi, 1973, s. 221).

Kıbrıs'ta darbe girişiminin haberinin alınmasının ardından Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, partisi Milli Nizam Partisi'nin Genel İdare Kurulu'nu acilen toplamıştır. Toplantıda, durumu değerlendiren Erbakan ve partinin yetkilileri, “Kesinlikle müdahale edilmeli” kararı almışlardır. Bu karar, Kıbrıs'taki darbe girişimine karşı Türkiye'nin müdahale etme gerekliliğini vurgulamaktadır. Necmettin Erbakan'ın liderliğindeki parti, olaylara karşı aktif bir tutum takınmış ve gerekli önlemlerin alınması için kararlılık göstermiştir (Erbakan, 2016, s. 158-160).

Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs'ta darbe girişiminin haberinin alınmasının ardından önce Genelkurmay Başkanlığı'na gitmiş ve kuvvet komutanlarıyla bir toplantı yapmıştır. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk de bulunduğu Bakanlar Kurulu toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan zaman geçirilmeden askeri müdahale yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Başbakan Ecevit ise askeri harekâttan önce diplomasi seçeneğinin değerlendirilmesini istemiştir (Erbakan, 1993). Ecevit, barışçıl yöntemlerin denendiği ve diplomasinin etkili bir şekilde kullanıldığı takdirde çatışma ve kan dökülmesi olmadan bir çözüm bulunabileceğine inanmaktadır. Bu şekilde tarihi bir fırsatın kan dökülmeden ve acı vermeden değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Ecevit, askeri harekâtın son çare olarak kullanılması gerektiğine inanmaktadır ve diplomatik çabaların askeri müdahaleden

ayrılması gerektiğini ifade etmektedir (Sağlam, 1974, s. 33-36). Bakanlar Kurulu toplantısında yapılan konuşmalardan da anlaşılacağı üzere Erbakan askeri harekât seçeneğinin derhal kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Başbakan Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan'ın ısrarı üzerine bir ara çözüm önermiştir. Ecevit'in önerisi, Kıbrıs'ın diğer bir garantör devleti olan İngiltere'ye gitmesi ve durumu görüşmesidir. Ecevit Türk askerinin İngiltere ile birlikte adanın güvenliğini sağlayabileceği fikrini paylaşmıştır. Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ise İngiltere'ye gitmenin zaman kaybı olduğunu düşünmektedir. Ancak 16 Ağustos 1960 tarihli Garantörlük Anlaşması, öncelikle garantör devletlerle konunun müzakere edilmesini ve sonuç alınamadığı durumda tek başına müdahale hakkını tanımaktadır. Ecevit, İngiltere'ye gitmenin zararlı olmayacağını, hatta Batılı devletler arasında Türkiye'nin çıkartma yapamayacağı yönünde bir kanının oluşmasına yol açacağını ve İngiltere'nin Türkiye'nin teklifini reddetmesi durumunda çıkartma hareketinin gizlenmesine katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir. Erbakan bu fikri olumlu karşılamıştır (Emre, 2015, s. 119-123). Sonuç olarak, Ecevit'in önerisiyle İngiltere'ye gitme ve görüşme planı ortaya çıkmıştır.

Daha sonrasında düzenlenen MGK toplantısında Genelkurmay Başkanı Orgeneral Semih Sancar'ın Hükümet yetkililerine yönelik “Biz hazırız, ancak acaba siz hazır mısınız?” şeklinde bir soru sorması dikkat çekicidir. Bu soru, askeri kanadın hazır olduğunu ve harekete geçmeye istekli olduğunu ifade etmektedir. Ardından Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Kemal Kayacan da önemli bir soru sormuştur. Kayacan, “Beyler, ben kayıkla dahi olsa çıkarım. Önemli olan işin bu tarafı değil. Siz siyasi olarak Türkiye'nin haklılığını anlatabilecek ve bizi destekleyebilecek misiniz?” şeklindeki sözleriyle, askeri harekâtın önemli olan tarafının siyasi destek olduğunu vurgulamıştır. Bu, askeri gücün yanında siyasi iradenin de harekete geçmesinin gerekliliğini vurgulayan bir ifadedir (Birand, 1980, s. 35-46).

Bu iki soru, askeri ve siyasi kanadın uyum içinde hareket etmesinin önemine dikkat çekmektedir. Askeri gücün hazır olduğu ve gerektiğinde harekete geçebileceği ifade edilirken, siyasi liderlerin de Türkiye'nin haklılığını savunabilecek ve askeri güce destek verebilecek bir duruş sergilemeleri gerektiği vurgulanmıştır. Bu sorular, toplantıdaki

katılımcıların sorumluluklarını ve görevlerini anlamalarını sağlamak amacıyla sorulmuş ve askeri-siyasi işbirliği ve koordinasyonun önemini vurgulamıştır.

Görüş farklılıklarına rağmen Bakanlar Kurulu Başbakan Bülent Ecevit'e İngiltere ile diplomatik görüşmeler yapması için tam yetki vermiştir. İngiltere görüşme talebini kabul edince Ecevit Başbakan Harold Wilson ile görüşmek için 17 Temmuz'da İngiltere'ye gitme kararı almıştır. Başbakan Ecevit 15:30 'da Esenboğa Havalimanından yolcu edilmiştir. Başbakan Vekili Erbakan sonrasında kuvvet komutanları ile toplantı yapmıştır.

Kuvvet komutanlarının Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'a yönelik dile getirdiği endişeler önemli bir noktaya işaret etmektedir. Komutanlar, geçmişte yaşanan hayal kırıklıklarını dile getirerek, kesin emirlerin verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Önceden gemilere yüklenerek başlatılan askeri harekâtların, ABD Başkanı Johnson'un mektubu üzerine geri dönme emri almasıyla sonuçlandığı ifade edilmiştir. Bu durum, askeri gücün geri manevra yapmak zorunda kalmasına ve ciddi bir güven kaybına yol açmıştır. Benzer şekilde, ikinci bir kez daha gemilere yüklenerek askerlerin Kıbrıs'a gitmesi emri verilmesine rağmen, askerlerin geri dönüp kendi topraklarına çıkmak zorunda kaldığı belirtilmiştir. Komutanlar, bu deneyimlerin sonucunda askeri gücün inandırıcılığının sarsıldığını ve bu tür emirlerin verilmesi durumunda askeri harekâtın gerçekleşeceğine dair inancı sağlamakta güçlük çeceklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle, kesin ve kararlı emirlerin verilmesi gerektiğini vurgulayarak Necmettin Erbakan'dan talimat vermesini istemişlerdir (Dinç, 2022, s. 132-133).

Bu görüşme, askeri komutanların güvenlik ve harekât stratejilerinin etkin bir şekilde uygulanması için net emirlerin ve siyasi iradenin gerekliliğini vurgulamaktadır. Ayrıca, askeri gücünün kararlılığını sürdürebilmesi için siyasi liderlerin emirlerine güven duyulması ve geri adım atılmaması gerektiği önemle vurgulanmıştır.

17 Temmuz'un geç saatlerinde Başbakan Ecevit ile İngiltere Başbakanı Wilson arasındaki görüşme gerçekleşmiştir. Ecevit, İngiltere'nin Türkiye ile birlikte Kıbrıs'a müdahale etmesini talep etmiş ve müdahale mümkün olmazsa, Türk askerlerinin Ada'daki İngiliz üslerinden yararlanmasına izin verilmesini istemiştir. Ancak Wilson, bu talepleri kabul etmeyerek müdahalenin en son çare olarak düşünülmesi gerektiğini ve bir çözüm bulunması için acele edilmemesi gerektiğini belirtmiştir. İngiltere'nin Ecevit'in taleplerini kabul etmediği ve görüşmenin oyalayıcı bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

Başbakan Vekili Erbakan'ın parti genel başkanları ve grup başkanlarıyla beş saatten fazla süren gece toplantısı yapmıştır. Kıbrıs'taki gelişmeler hakkında bilgi paylaşımı ve değerlendirme amacıyla yapılan toplantının samimi bir ortamda gerçekleştiğini ve parti liderlerini güncel gelişmeler hakkında bilgilendirildiği ifade edilmiştir.

Millet Meclisi'nin 18 Temmuz'da saat 15.00'te yapılan birleşik oturumu, Hükûmetin isteği üzerine Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün çağrısıyla gerçekleşmiştir. Oturumun başlamasıyla birlikte Başbakan Vekili Necmettin Erbakan, oturumun kapalı yapılması talebini içeren hükûmet teskeresini sunmuş ve Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 1974, s. 4-5). Devlet Bakanı Süleyman Arif Emre çıkarma kararını kabine üyeleri olarak çoktan verdiklerini ancak bundan Meclis dâhil hiç kimseye bahsetmediklerini aktarmaktadır (Emre, 2015, s. 128-130).

İki günün ardından Başbakan Bülent Ecevit 19 Temmuz tarihinde geri dönmüştür. Ecevit'in ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Joseph John Sisco ile yapılan görüşmelerden de sonuç alınamamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Kıbrıs'a askeri harekât kararı alınmıştır. 20 Temmuz Cumartesi saat 05:05'te harekât resmen başlamıştır. ABD ve Avrupa ülkeleri hemen ateşkes istemişler ve yoğun baskı yapmaya başlamışlardır. Başbakan Ecevit ateşkes kararı alınmasını isterken Erbakan bu kararın karşısında durmuştur. Ecevit BM Güvenlik Konseyi'nin kararına uymak durumunda olduklarını belirtmiş ancak Erbakan İsrail'in de birçok karara uymadığını bu nedenle Türkiye'nin de uymamasının bir sorun oluşturmayacağını ifade etmiştir (Emre, 2015, s. 139-142). 21 Temmuz günü Türk kuvvetleri Kıbrıs'ta ilerlemeye başlamıştır (Birand, 1980, s. 166).

Bu süreçte yoğun telefon görüşmeleri devam etmiştir. ABD Dışışleri Bakanı Henry Kissinger 22 Temmuz Saat 17:00'da ateşkesin yapılmasını istemiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Sancar Paşa'nın da Erbakan'a karşı taraftan yapılacak bir ihlal durumunda G5 hattına kadar ilerleneceğine yönelik asker sözü vermesiyle Erbakan'da ateşkesi şartlı kabul etmiş ve hükümet BM Güvenlik Konseyinin 353 sayılı ateşkes kararını kabul etmiştir (Dinç, 2022, s. 137).

Başbakan Ecevit'in harekâta sıcak bakmamasına rağmen MSP'li politikacılar, harekâtın devam etmesini istemişlerdir. Bu durum, harekâtın hedef ve sınırlarının farklı şekillerde tartışıldığını göstermektedir (Çalmuk, 2000, s. 33). Ecevit, harekâtın adanın bir bölümünü denetim altında tutarak Türklerin özgürlüğe kavuşmasını ve Türkiye'nin güvenliğini

sağlamayı amaçlayan bir şekilde sınırlandırılmasını savunmuştur. Bu görüş, Birleşmiş Milletler (BM) kararlarıyla da uyumlu olmuştur (Duman, 1999, s. 99). Ancak, MSP Meclis grubu, hükümetin Kıbrıs politikasının MSP'nin görüşlerini almadan ve Bakanlar Kurulu kararlarına dayanmadan yürütüldüğünü savunarak ortak sorumluluğun dışına çıktığını belirtmiştir. MSP, Türk Silahlı Kuvvetlerince kontrol altında tutulan bölgeden toprak verilmemesi ve Türk idaresinin korunması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Kıbrıs politikasının TBMM tarafından belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Lelik, 1974, s. 98-102).

Bu kararlar, MSP'nin Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde etkili bir rol oynadığını göstermektedir. MSP'nin kararları, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kontrolündeki bölgelerin korunması ve Türk idaresinin güçlendirilmesi yönünde politikaların devam etmesini amaçlamaktadır (Arpacı, 2012, s. 341-342). Sonuç olarak, Kıbrıs Barış Harekâtı sürecinde koalisyon hükümetinin ortağı olan MSP'nin ve lideri Necmettin Erbakan'ın etkili politikaları ve kararları, Türk Dış Politikası açısından önemli bir rol oynamıştır. Bu harekâta siyasi irade-bürokrasi uyumu ve MSP'nin tutumu, Türkiye'nin Kıbrıs Türklüğünün varlığını ve özgürlüğünü koruma çabalarında önemli bir faktör olmuştur.

3.4. D-8

Türk dış politikasının Soğuk Savaş sonrasındaki dönemlerinden biri olan Refahyol Hükümeti dönemi, en çok tartışılan ve merak uyandıran yönelimlere sahip olduğu bir dönemdir. Refah Partisi lideri ve Başbakan Necmettin Erbakan'ın siyasi kariyerindeki özel bir çizgi olması sebebiyle, Erbakan'ın İslam Dünyasının önde gelen ülkelerine yaptığı geziler hem ülke içinde hem de uluslararası alanda ilgi uyandırmıştır. Özellikle iktidarının başlangıcında Başbakan Erbakan'ın “Büyük Doğu Seferi” olarak adlandırılan İran'dan başlayıp Güney Doğu Asya'ya kadar süren bir gezisi, Türk dış politikasını yakından takip edenler arasında merak yaratmıştır (Taştekin, 2006, s. 226-227).

Bunun nedeni, Türkiye'nin Batı'ya yönelik dış politikasını terk edip etmeyeceği konusundaki belirsizliktir. Başbakan Erbakan'ın muhalefet yıllarında sıkça kullandığı “İslam Ortak Pazarı” ve “İslam NATO'su” gibi ifadeler, iktidar döneminde duyulan şüphelerin en önemli kaynağı olmuştur. Başbakan Erbakan, gezilerinin amacını Türkiye'nin Batılı ülkelerle İslam ülkeleri arasında bir köprü olarak hizmet etmek ve Batılı ülkelerin İslam ülkelerini daha yakından tanımalarını sağlamak olarak açıklasa da

dış politika yaklaşımının uygulanmasından endişe duyanların şüphelerini gidermekte başarılı olamamıştır (Erbakan, 2006). Hatta Başbakan Erbakan, D-8 Örgütü'nün kurulmasından sonra, G-7 ülkeleri ile bir araya gelerek yeni dünyanın temelleri hakkında birlikte karar vereceklerini ifade ettiği başka bir açıklamada, oluşturulacak örgütün önemini vurgulamıştır (Özyanık, 2005, s. 51).

Başbakan Necmettin Erbakan liderliğinde ve Türkiye'nin öncülüğünde gerçekleştirilen girişimle, Bangladeş, Endonezya, İran, Malezya, Mısır, Nijerya ve Pakistan'ın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da “Kalkınma İşbirliği” adıyla ilk toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantıda, örgütün kuruluş nedenlerine odaklanılmış ve üye ülkelerin dünya ekonomisine entegre olmaları, ekonomik işbirliği ve ticareti artırmaları, ekonomik örgütlenmenin sağlayacağı imkânlardan faydalanmaları, karşılıklı işbirliği ve dayanışmayı geliştirmeleri gibi amaçlarla örgütün kurulmasına karar verilmiştir. İstanbul'daki bu buluşmanın ardından, birkaç teknik hazırlık toplantısı gerçekleştirilmiş ve resmi kuruluş toplantısı aşamasına gelinmiştir 15 Haziran 1997 tarihinde yapılan zirve ile D-8 örgütü resmi olarak kurulmuştur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2023).

D-8 Örgütü'nün temel amaçları, İstanbul Zirvesi sonuç bildirisinde açıklanmıştır. Örgütün amacı, kalkınmakta olan ülkelerin dünya ekonomisine katılımlarını geliştirmek, ticari alanda yeni fırsatlar yaratmak, işbirliğini geliştirmek, uluslararası karar alma süreçlerine katılımı sağlamak ve daha iyi bir yaşam standardına sahip olmalarını sağlamaktır. Bildiri, uluslararası alanda hızlanan küreselleşme ve bölgesel örgütlenme hareketlerinin kalkınmakta olan ülkelere yeni fırsatlar ve tehditler sunduğunu belirtmektedir. Örgüt, barış içinde bir dünya için diyalog, işbirliği, eşitlik, adalet ve demokrasi gibi köklü değerlerin önemine inanmaktadır. Bildiride, kalkınmakta olan ülkeler arasında yakın ve etkili işbirliği ve görüş alışverişinin temel olduğu vurgulanmış ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın ilke ve amaçlarının örgüt üyeleri tarafından da önemsendiği belirtilmiştir. Bu nedenle, Kalkınma İşbirliği Örgütü'nün oluşturulduğu ve adının D-8 olarak belirlendiği ifade edilmiştir. İstanbul Bildirisi ayrıca, üye devletlerin diğer bölgesel veya uluslararası örgütlere üyeliklerinin D-8 üyeliği için bir engel teşkil etmediğini vurgulamıştır. D-8 üye devletlerinin diğer örgütlere üyeliklerinde herhangi bir kısıtlama olmadığına özellikle dikkat çekilmiştir (D-8, 2023)

D-8 organizasyonu 6 adet temel amaç benimsemiştir:

1. Çatışma yerine barış: Üye ülkeler arasında çatışma yerine barışçıl çözümler ve diyalog ön planda tutulur.
2. Sürtüşme yerine diyalog: Sorunların çözümünde sürtüşme yerine diyalog ve görüş alışverişi önceliklidir.
3. Sömürü yerine işbirliği: Üye ülkeler arasında işbirliği ve ortak projeler yoluyla sömürüye dayalı ilişkilerin yerine adil ve karşılıklı faydaya dayalı işbirliği hedeflenir.
4. Çifte standart yerine adalet: Adaletli ve eşitlikçi bir yaklaşım benimsenerek çifte standart uygulamalarının önüne geçilir.
5. Ayrımcılık yerine eşitlik: Üye ülkeler arasında ayrımcılık yerine eşitlik ve adil paylaşım esas alınır.
6. Baskı yerine demokrasi: Demokratik ilkeler ve insan haklarına saygı temel alınarak baskı yerine demokratik yönetim ve katılımcılık desteklenir.

İstanbul Bildirisi'ne göre, D-8'nin işbirliği ve projeler geliştirmek için belirlediği on alan şunlardır: Ticaret, Endüstri, Haberleşme ve bilgi, Finans, bankacılık ve özelleştirme, Kırsal kalkınma, Bilim ve teknoloji, Fakirliğin azaltılması ve insan kaynaklarının gelişimi, Tarım, Enerji, Çevre, Sağlık, Turizm, Kültür ve spor.

Uygulanmasına karar verilen projeler ise şu şekildedir: Uluslararası pazarlama ve ticaret şirketi kurulması. Fakirliği azaltmaya yönelik ekip çalışması yapılması. D-8 üye ülkeleri arasında endüstriyel ve teknolojik bilgi bankası ağı oluşturulması. Ortak girişimleri içeren bir İslam bankacılığı sistemi oluşturulması. Kıyı ve iç suların kültür balıkçılığı için işbirliği yapılması. Bir tarım uçağının tasarlanması, geliştirilmesi, üretilmesi ve pazarlanması.

Ayrıca, üye ülkelerin üstleneceği alanlar da belirlenmiştir: Türkiye: Sanayi ve sağlık. Mısır: Ticaret. Bangladeş: Kırsal kalkınma. Endonezya: İnsan kaynaklarının geliştirilmesi. İran: Telekomünikasyon ve teknoloji. Malezya: Finans, bankacılık ve özelleştirme. Nijerya ve Pakistan: Enerji.

D-8'in Türk dış politikasındaki yerini ve oluşum sürecini değerlendirdiğimizde, Necmettin Erbakan liderliğindeki dış politika görüşünün bir yansıması olarak kabul edilebilir. D-8'in Türkiye'nin Batı'ya yönelik dış politika çizgisinden ayrılarak İslam dünyasının liderliğine yönelmesini başlatan bir sürecin başlangıcı olarak yorumlanması

da mümkündür. Aynı dönemde ABD ve Avrupa Birliği ile ilişkilerin gerilimli bir süreçte olması, Türkiye'nin yeni alternatifler arayışına girmesini veya Türkiye'nin dış politika seçeneklerinin olduğunu Batı'ya gösterme çabası olarak da yorumlanabilir. Bu yoruma yol açan en önemli nedenlerden biri, Türkiye'deki dış politika bürokrasisinin modernleşmenin önemli temsilcilerinden biri olmasıdır. Dış politika bürokrasisi, Türkiye'nin dış politika çizgisinden taviz vermeyen bir tutum sergilese de, Erbakan hükümeti döneminde D-8 gibi bir oluşuma uygulama fırsatı tanımıştır, bu da eleştirilere rağmen gerçekleşmiştir. Bugün Türk dış politikasında D-8, İslam ülkeleri arasında işbirliğini artırmayı amaçlayan bir forum olarak devam etmektedir. Örgüt, üye ülkeler arasında işbirliği zeminini oluşturma amacını taşımakla birlikte, Türkiye'nin öne çıkmasıyla birlikte İslam ülkelerinde Batılı anlamda siyasal dönüşümün önemini vurgulayan bir platform haline gelmiştir (Taştekin, 2006, s. 240).

D-8'in kurulduğu dönemde medyada geniş yer almasına rağmen, günümüzde unutulmaya yüz tutmuş durumdadır. D-8'in unutulmasında birçok eksiklik, dezavantaj ve üye ülkelerin içinde yaşanan siyasi istikrarsızlıklar etkili olmuştur. D-8'in kırılmasında en önemli etkenlerden biri, Türkiye'de Necmettin Erbakan'ın iktidardan düşmesi ve siyasetten yasaklanması olmuştur. Ayrıca Malezya Başbakan Yardımcısı Enver İbrahim'in suçlamalarla cezaevine konulması, Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'in askeri darbeye devrilmesi ve Endonezya Başbakanı Suharto'nun iç muhalefet ve uluslararası baskılar sonucunda görevden ayrılması gibi siyasi istikrarsızlıklar D-8'in işlevsizleşmesinde rol oynamıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye ve Malezya'nın yaşadığı ciddi ekonomik ve mali krizler de D-8'in etkinliğini azaltmıştır. Bu krizler, ülkelerin sosyal ve ekonomik olarak olumsuz etkilenmesine ve D-8'in işbirliği alanlarında zayıflamasına neden olmuştur (Arpacı, 2017, s. 317-318).

Sonuç olarak, D-8'in unutulmaya yüz tutması ve işlevsiz hale gelmesindeki temel faktörler, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik krizler ve üye ülkeler arasındaki eksikliklerdir. Bu faktörler, D-8'in hedeflerine ulaşmasını engellemiş ve ilgi ve öneminin azalmasına yol açmıştır.

3.5. Geziler ve Libya Polemiği

RP yönetimindeki koalisyon hükümeti, Türk Dış Politikasında İslam dünyasıyla ilişkileri öncelikli hale getirmiş ve bu bağlamda önemli düzenlemeler yapmıştır. Başbakan

Necmettin Erbakan ve dış politika kurmayları, iktidarda oldukları ilk altı ay boyunca sadece Müslüman ülkelere ya da Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu ülkelere ziyaretlerde bulunmuştur. Bu girişim iki boyutta gerçekleşmiştir. İlk olarak, iki taraflı boyutta, seçilmiş İslam ülkeleriyle ilişkilerin iyileştirilmesine önemli bir çaba harcanmıştır. Türkiye, İslam dünyasıyla olan ilişkilerini güçlendirmek ve işbirliğini artırmak amacıyla çeşitli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. Bu çabalar, Türkiye'nin İslam ülkeleriyle olan ilişkilerini daha da derinleştirmek ve ortak çıkarları korumak amacıyla yapılan anlaşmalar, ziyaretler ve işbirliği projeleri şeklinde tezahür etmiştir. İkinci olarak, çok taraflı boyutta, Türkiye'nin liderliğinde gelişmekte olan Müslüman ülkeler bloğu olarak D-8 (Gelişen Sekiz Ülke) oluşturulmuş ve üye ülkeler arasındaki ekonomik, ticari ve teknolojik işbirliğinin artırılması amaçlanmıştır. D-8, Türkiye'nin İslam dünyasıyla olan ilişkilerini daha stratejik bir şekilde yönetmesini ve bölgesel işbirliğini geliştirmesini sağlamıştır (Robins, 1997, s. 87-90).

Necmettin Erbakan, 1996 yılında gerçekleştirdiği Asya gezisinde İran, Pakistan, Singapur, Malezya ve Endonezya gibi ülkeleri ziyaret etmiştir. Bu gezide, ekonomik işbirliği ve çeşitli anlaşmaların yapılması önemli bir yer tutmuştur (Kazan, 2002, s. 264). Özellikle İran ziyaretinde, 23 milyon dolarlık gaz anlaşması gibi ekonomik çıkarlar ön planda olmuştur. Bu anlaşma, Türkiye'nin artan enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmıştır. Ancak Batı basını, İran ile dostane ilişkiler kurulmasının ABD'nin hoşnutsuzluğuna neden olabileceği üzerinde odaklanmış ve ekonomik devlet çıkarları pek vurgulanmamıştır (Erbakan, 1992). Erbakan'ın diğer ziyaret ettiği ülkelerde ise çeşitli işbirliği konuları gündeme gelmiştir. Pakistan, Türk motorlarının kullanımında gümrük masraflarının kaldırılması ve TÛMOSAN'ın motor satışı gibi konularda anlaşmalar yapılmıştır. Singapur ile F-16 pilotlarının Türkiye'de eğitimi ve Trabzon ile İskenderun limanlarının geliştirilmesi gibi işbirliği alanları üzerinde durulmuştur. Endonezya ise N-2130 tipi uçakların yapımında iki ülke arasında işbirliği yapılması konusunda anlaşmalar yapılmıştır (Arpacı, 2017, s. 315-316). Bu gezilerde Necmettin Erbakan ve Türkiye, ekonomik işbirliği ve devlet çıkarları odaklı bir politika izlemiştir. Özellikle enerji ihtiyacının karşılanması ve endüstriyel işbirliği gibi konular önemli bir yer tutmuştur. Ancak Batı basını, ilişkilerin ideolojik boyutlarını vurgulamış ve ABD'nin tepkisine odaklanmıştır (Robins, 1997, s. 89-92).

Necmettin Erbakan'ın Afrika gezisi, Libya'daki müteahhitlerin alacaklarının tahsil edilmesi amacıyla düzenlenmiştir. Gezi, 2 Ekim 1996 tarihinde başlamış ve Mısır, Libya ve Nijerya'yı kapsamıştır (Kazan, 2002, s. 261-263). Ancak Libya'nın gezinin bir parçası olması, bazı sorunlara neden olmuştur. Mısır ziyaretinde Necmettin Erbakan'ın Müslüman Kardeşler hakkında yaptığı destek verici açıklamalar nedeniyle Türk bayrağının göndere çekilmemesi krize yol açmıştır. Ancak asıl büyük kriz Libya'da yaşanmıştır. Libya lideri Kaddafi'nin, "Türkler, Kürtlere eziyet etmekten vazgeçmeli. Bu bölgede güneşin altında Kürt milleti de yerini almalıdır" açıklamaları ve Türkiye'nin dış politikasından hoşnutsuz olduğuna dair sözleri, yeni bir krize sebep olmuştur. Kaddafi'nin suçlamalarına Erbakan açık bir biçimde şu şekilde karşılık vermiştir (Erbakan):

"Türkiye demokratik bir devlettir. Bir büyük imparatorluğun mirasçısıyız. Her ırktan vatandaşımız var: Ama 65 milyon tek milletiz. Kanunlarımızla, anayasamızla, herkes eşittir. Türkiye'de ırkçılık ve cinsiyet meselesi yoktur: Kürt meselesi yoktur, terör meselesi vardır. Batı, Türkiye'yi bölmek istiyor. Nasıl Libya'nın güneyinde suni bir Çat meselesi varsa, Türkiye'de de terör meselesi yarattılar."

Necmettin Erbakan'ın Kaddafi ile görüşmesi, Kaddafi'nin PKK'yı terör örgütü olarak kabul etmeye yanaşmaması nedeniyle sonuçsuz kalmıştır. Bu durum kamuoyunda sert eleştirilere neden olmuş ve hükümete yönelik gensoru talepleri ortaya çıkmıştır. Ancak ticari görüşmeler açısından bakıldığında, ziyaret MÜSİAD tarafından son derece başarılı olarak değerlendirilmiştir (MÜSİAD, 1996, s. 26-28). Erbakan'ın nazik bir üslupla Kaddafi'ye detaylı yanıtlar vermesi ve siyasi bir skandal yaratmaktan ziyade sorunları çözmeye çalışması, ticari ilişkilerin zarar görmemesi açısından doğru bir davranış olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde, ticari görüşmelerin olumsuz etkilenmesinin önüne geçilmiştir (Arpacı, 2012, s. 401). Ancak, görüşmelerden çekilme kararı ve PKK'nın terör örgütü olarak kabul edilmemesi konusundaki tutum, iç siyasette tartışmalara ve eleştirilere neden olmuştur (Küçükboz, 2016, s. 475). Bu olaylar, Erbakan'ın dış politika yaklaşımının ve ticari ilişkilerin siyasi ve ideolojik faktörlerle nasıl etkilenebileceğini gösteren bir örnektir.

SONUÇ

Bu araştırmada Necmettin Erbakan'ın hayatı ele alınmış ve elde edilen verilerin analizi sonucunda şu önemli tespitlere ulaşılmıştır: Necmettin Erbakan'ın eğitim ve çalışma hayatında tecrübe ettiği olayların onun düşünsel yapısını etkilediğini ve daha sonra oluşturacağı Adil Düzen programının temellerinin bu yıllara kadar gerilediği saptanmıştır. Milli Görüş hareketini kuran ve fikri temellerini atan Erbakan, siyasi hayatında bu çizgide beş parti kurmuş, ancak dört partisi kapatılmış ve beşincisinin genel başkanırken vefat etmiştir. Siyasi hayatı boyunca sürekli yasaklarla mücadele etmek zorunda kalmış olmasına rağmen, bu süreçlerin onun düşünsel yapısını daha da derinleştirdiği ve zenginleştirdiği gözlemlenmiştir.

Erbakan, ideolojisi olan Milli Görüş'ü demokratik sistemin içine entegre etmeyi başarmış ve bu yönüyle diğer liderlerden ayrılmıştır. Siyasete 1969 yılında adım attığı tarihten vefatına kadar, yani 2011 yılına kadar, söylem ve eylem düzeyinde tutarlı bir çizgi izlediği, yaptığı konuşmalardan ve uygulamalardan açıkça anlaşılmıştır. Erbakan'ın değişmeyen bu tutarlılığı, onun siyasi yaşamındaki kararlılığını ve inancını vurgulamaktadır.

Necmettin Erbakan'ın bir diğer özelliği ise kullanmış olduğu dildir. Türk siyasetine yeni kavramlar kazandırmıştır. Demokrasi değil demokrat, gardiyan değil garson devlet, maddi ve manevi kalkınma, ırkçı emperyalizm, Yeniden Büyük Türkiye gibi kullandığı birçok kavram bulunmaktadır. Erbakan'ın kendisine ait bir takvimi olması ve mevcut şartları dikkate almaması onun sert bir dille eleştirilmesine neden olmuştur. Nitekim Erbakan'ın araştırmanın ikinci bölümünde ortaya konan ekonomik ağırlıklı Adil Düzen programında zamanın ötesinde ve mevcut şartların dışında söylemlerde bulunduğu ve hedefler koyduğu gözlemlenmiştir. Erbakan sosyalizm ve kapitalizm sistemlerini eleştirerek onların yerine İslami değerleri referans alan Adil Düzen yaklaşımını ekonomik, siyasal, ahlaki ve bilimsel düzeylerde açıklamıştır. Adil Düzen yaklaşımının sadece Müslümanlar için değil tüm insanlık için adalet getireceğini ifade etmiş yeni bir dünyanın kurulması gerektiğine yönelik söylemlerde bulunmuştur.

Batı uygarlığının ve Batı'nın sürekli siyasi ve kültürel bağlamda üst bir otorite olarak gösterilmesi sürecinde mevcut sistemlere karşı Adil Düzen kavramının ortaya çıkması önem kazanmaktadır. Geriye doğru bir tarama yapıldığında Adil Düzen gibi sistematik

bir program olmadığı ve böyle bir çalışma ortaya koyan başka bir siyasi liderin olmadığı söylenebilir. Erbakan'ın kavramsal çerçeveden hareket edip Adil Düzen kavramını kullanması ve bu ifadenin içini doldurması dikkat çekicidir. Dünya ülkelerine ya da daha özelde İslam ülkelerine bakıldığında bu tarz bir önermeye içeriği ve detayları bağlamında çok rastlanılmamaktadır.

Adil Düzen yaklaşımının bir ülke ya da bölge için değil tüm dünya için öngörüldüğü öne çıkarılmış ve Türkiye'nin bu noktada lider ve merkez olması gerektiği vurgulanmıştır. Erbakan bu hedef doğrultusunda dış politika anlayışını şekillendirmiş ve uygulamalarını da bu amacını gerçekleştirmek üzere planlamıştır. Araştırmanın üçüncü bölümünde Erbakan'ın dış politika anlayışı üzerinde durulmuştur. Genel itibarıyla sürekli eleştirilerin hedefinde olan Erbakan dış politika anlayışı, tercihleri ve uygulamaları konusunda da tenkitlerin konusu olmuştur. Kıbrıs Meselesi, D-8 örgütü ve İslam ülkelerine düzenlemiş olduğu geziler bu tenkitlerin başında gelmektedir.

Sonuç olarak; araştırmanın konusunu oluşturan Adil Düzen programının İslami değerleri kaynak alan detaylı ve kapsamlı bir sistem olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik düzen üzerinde diğerlerine kıyasla fazla durulması, bazı konularda açıklamaların yetersiz kalması, gelişen ve değişen şartlara göre kendini güncellemesi gerektiği sonucu çıkarılmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı, bölgesel güç Türkiye, Yeniden Büyük Türkiye, emir alan değil veren Türkiye, güçlü Türkiye gibi söylemler kapsamında değerlendirildiğinde Necmettin Erbakan'ın dış politika anlayışının milli, devletçi, kendi ifadesiyle şahsiyetli olduğu ifade edilebilir. Ancak başta İslam ülkelerine yapmış olduğu ziyaretler olmak üzere ağır eleştirilerin hedefi olduğunun da altını çizmek gerekmektedir. Söylemlerinin hepsini uygulama imkânı bulamamıştır. Söylem ve eylem bağlamında değerlendirildiğinde Erbakan'ın dış politika çizgisinin bazı noktalarda değiştiğini ancak genel manada tutarlı olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgül, A. (2015). *Adil Düzen ve Yeni Bir Dünya*. İstanbul: Buğra Yayınları.
- Akgül, A. (2019). *Dünya'nın Değişimi ve Erbakan Devrimi*. İstanbul: Buğra Yayınevi.
- Akın, K. (2000). *Milli Nizam'dan 28 Şubat'a Olay Adam Erbakan*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Akşin, S. (2019). *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- AnadoluAjansı. (2010, 11 26). *Erbakan seçim startını verdi*. www.ntv.com.tr:https://www.ntv.com.tr/turkiye/erbakan-secim-startini-verdi,YvK_jlHomEK-FNsVskiwuA adresinden alındı
- Arpacı, I. (2012). Türk Siyasal Yaşamına Etkileri Bakımından İslamcılık ve Necmettin Erbakan. *Doktora Tezi*. Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Arpacı, I. (2017). *Türk Siyasetinde Erbakan*. İstanbul: Kopernik Kitap.
- Aşgın, H. İ. (2018). Doktora Tezi. *Din ve Siyaset İlişkisi Bağlamında Milli Görüş Hareketi*. Çorum: Hitit Üniversitesi.
- Birand, M. A. (1980). *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Birand, M. A. (2012). *Son Darbe 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Cumhurbaşkanlığı. (2008, 08 20). *Cezanın Kaldırılması Kararı*. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/08/20080820-4.htm> adresinden alındı. E.T. 01/02/2023
- Cumhuriyet Halk Partisi. (1973). *Ak Günlere - 1973 Seçim Bildirgesi*. Ankara.
- Çalmuk, F. (2000). *Selamün Aleyküm Komutanım*. İstanbul: Kim Yayınları.
- Çalmuk, F. (2017). *Das İst Erbakan "Reis Beyin Oğlu"* (Cilt 1. Cilt). İstanbul: Hoton Yayınları.
- Çınar, Ö. (2016). *Türk Siyasi Hayatında Milli Nizam Partisi*. İstanbul: Kitap Dostu Yayınları.
- D-8. (2023, 01 01). *ISTANBUL DECLARATION 1997*. D-8 İnternet Sitesi: <https://developing8.org/image/DocumentandResouce/9297091.pdf> adresinden alındı. E.T. 14/01/2023
- Dinç, F. T. (2022). Necmettin Erbakan ve Kıbrıs Barış Harekatı. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 122-154.
- Duman, D. (1999). *Demokrasi Sürecinde Türkiye'de İslamcılık*. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.

- Ediz, İ. (2017). Reel Politik ve Oryantalizm Sarmalında Batı'nın Türkiye Algısı. *Türk Dış Politikası Yıllığı 2016*, 117-149.
- Emre, S. A. (2015). *Siyasette 35 Yıl* (Cilt II). Ankara: MG V Yayınları.
- Erandaç, B. (2021, 08 31). *Türk siyaseti bir çınarını kaybetti*. Takvim Gazetesi: https://www.takvim.com.tr/yazarlar/erandac/2011/02/28/turk_siyaseti_bir_cinari_ni_kaybetti adresinden alındı. E.T. 22/02/2023
- Erbakan, N. (1975). *Milli Görüş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Erbakan, N. (1976). *Milli Hedeflerimiz ve Ağır Sanayi*. www.necmettinerbakan.net: https://youtu.be/xiq_qmZXE24 adresinden alındı. E.T. 01/04/2023
- Erbakan, N. (1980). *Dış Politika ve Ekonomi*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/oPRwFR0VKiM> adresinden alındı. E.T. 05/12/2022
- Erbakan, N. (1980, 04 26). *TBMM Dış Politika Konuşması*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/FJnCzWpZPHw> adresinden alındı. E.T. 08/01/2023
- Erbakan, N. (1980). *Türkiye ve İslam Alemleri Konferansı - Riyad*. www.necmettinerbakan.net: https://youtu.be/_G-LZGy7ibQ adresinden alındı. E.T. 10/01/202
- Erbakan, N. (1989, 12 23). *Adil Düzen Konferansı - Ark Sineması, Pendik*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/KK1gPzbKXq4> adresinden alındı. E.T. 14/02/2023
- Erbakan, N. (1989, 04 29). *RP Demokrasi Paneli*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/tcjRcuEo4Lo> adresinden alındı. E.T. 06/01/2023
- Erbakan, N. (1990, 02 15). *Adil Düzen Konferansı - Trabzon*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/Io7ASBiSnI0> adresinden alındı. E.T. 19/03/2023
- Erbakan, N. (1990). *Anayasa Kurultayı*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/huFBCEpPm34> adresinden alındı. E.T. 26/01/2023
- Erbakan, N. (1991). *Adil Düzen - Manisa Konuşması*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/sUQneB3fL3E> adresinden alındı. E.T. 16/04/2023
- Erbakan, N. (1991). *İşte Hayatınız | Prof. Dr. Necmettin Erbakan*. 01.01.2023 tarihinde erişim sağlanmıştır.: <https://youtu.be/pIgDPE5jzVE> adresinden alındı. E.T. 05/03/2023
- Erbakan, N. (1991). *TBMM Dış Politika Konuşması*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/adKgb3LURYQ> adresinden alındı. E.T. 14/01/2023
- Erbakan, N. (1991). *Türkiye'nin Temel Meseleleri*. (H. H. Ceylan, Dü.) Ankara: Rehber Yayıncılık.

- Erbakan, N. (1992, 12 20). *Adil Düzen Konferansları - Kazakistan*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/nbh5xWpyGFA> adresinden alındı. E.T.08/11/2023
- Erbakan, N. (1992). *Alman Profesörler ve Adil Düzen Dersleri*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/wA5YRpsr-jg> adresinden alındı. E.T.22/12/2022
- Erbakan, N. (1992, 12 22). *Azerbaycan ve Türkmenistan Gezisi*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/kh2iHc5493g> adresinden alındı. E.T.10/01/2023
- Erbakan, N. (1993). *Adil Düzen*. Ankara: Milsan Basım Sanayi A.Ş.
- Erbakan, N. (1993, 03 09). *TBMM Basın Toplantısı - Anayasa Nasıl Olmalı*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/2pPk60s1SYo> adresinden alındı. E.T.17/02/2023
- Erbakan, N. (1993, 06 10). *TBMM Kıbrıs Görüşmeleri*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/8YBrF9LSyKc> adresinden alındı. E.T. 23/02/2023
- Erbakan, N. (1996). *Adil Ekonoik Düzen*. Ankara: -.
- Erbakan, N. (2001, 04 27). *Yeni Bin Yıl Konferansları - Ekonomi Konferansı*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/XK-CL2oHz9E> adresinden alındı. E.T.03/03/2023
- Erbakan, N. (2003, 06 25). *Necmettin Erbakan Basın Toplantısı*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/LklrDAGe-JY> adresinden alındı. E.T.04/03/2023
- Erbakan, N. (2006). *D-8 Programı*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/c5KNSq6vzOs> adresinden alındı. E.T.05/03/2023
- Erbakan, N. (2007, 06 28). *Esam Türkiye Konferansları 1 - İşbirlikçiler ve AKP'nin Ekonomik Yıkımı*. www.youtube.com: <https://youtu.be/L7nPVLcLqEg> adresinden alındı. E.T. 01/02/2023
- Erbakan, N. (2010, 12 29). *Anadolu Soruyor - TRT Anadolu*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/prRM-yvTLyc> adresinden alındı. E.T.29/03/2023
- Erbakan, N. (2010, 06 15). *D-8 13. Kuruluş Yıldönümü Kutlaması*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/542PFZbSI5M> adresinden alındı. E.T.19/03/2023
- Erbakan, N. (2010, 12 20). *Erbakan Habertürk Özel*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/tUs1ifZiHbY> adresinden alındı. E.T.18/02/2023

- Erbakan, N. (2010, 11 30). *Milli Görüş İktidarı: Niçin ve Nasıl?* www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/6zoNpPqw5Nk> adresinden alındı. E.T. 14/03/2023
- Erbakan, N. (2010, 07 17). *Saadet Partisi Olağan Üstü Kongre Konuşması*. Youtube: https://youtu.be/vz5z8og_B5A adresinden alındı. E.T. 15/01/2023
- Erbakan, N. (2014). *Erbakan Kulliyatı III* (Cilt III). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014). *Erbakan Kulliyatı IV* (Cilt IV). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014). *Erbakan Kulliyatı V* (Cilt V). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014). *Erbakan Kulliyatı I* (Cilt I). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2014). *Erbakan Kulliyatı II* (Cilt II). (T. Çetinkaya, Dü.) Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2016). *Davam*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2021). *Yeni Bir Dünya ve Adil Düzen*. İstanbul: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (2022). *Adil Ekonomik Düzen Faizsiz Bir Dünya*. Ankara: MG V Yayınları.
- Erbakan, N. (tarih yok). *Adil Ekonomik Düzen - Konya*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/Jj9SHf4FRSY> adresinden alındı. E.T. 13/01/2023
- Erbakan, N. (tarih yok). *Adil Ekonomik Düzen - Ortadoğu Teknik Üniversitesi*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/vxrHexiar6M> adresinden alındı. E.T. 06/03/2023
- Erbakan, N. (tarih yok). *Adil İlmi Düzen - ESAM Sohbetleri*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/3qwrUAhnflA> adresinden alındı. E.T. 07/03/2023
- Erbakan, N. (tarih yok). *Demokrasi ve Laiklik*. (G. Cıvaoğlu, Röportaj Yapan)
- Erbakan, N. (tarih yok). *Emperyalizmin ve Siyonizm Konuşması - Wuppertal, Almanya*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/cUrKc8c001E> adresinden alındı. E.T. 25/04/2023
- Erbakan, N. (tarih yok). *Libya Gezisi Hakkında Açıklama*. www.necmettinerbakan.net: <https://youtu.be/Vtuz5d2AWwc> adresinden alındı. 24/04/2023
- Ergin, M. (2006). *Dünden Bugüne Necmettin Erbakan*. İstanbul: Akis.

- Fazilet Partisi. (1998). *Fazilet Partisi Demorasi İnsan Hak ve Özgürlükleri, Barış, Adalet ve Öncü Bir Türkiye İçin Kalkınma Programı*. Ankara.
- Hasırcı, M. (2006). *Bitmeyen Mücadele Erbakan*. İstanbul: Yeni Dünya Yayıncılık.
- Işıl Arpacı, A. B. (2017). Milli Görüş Partilerinin Programlarının Dış Politika Analizi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 115-126.
- Kazan, Ş. (2001). *Refah Gerçeği 1*. Ankara: Keşif Yayınları.
- Kazan, Ş. (2002). *Refah Gerçeği 2*. Ankara: Keşif Yayınları.
- Kazan, Ş. (2008). *28 Şubat Ürünü Bir Dava ile Erbakan Nasıl Yargılandı*. İstanbul: Keşif Yayıncılık.
- Kızıлтаş, E. (2011). *Herkesin Hocası Erbakan*. İstanbul: Hayat Yayın Grubu.
- Küçükboz, D. (2016). *Ortadoğu Yıllığı*. (K. İnât, & M. Ataman, Dü) İstanbul: Açılım Kitap.
- Küçükgünay, S. (2020). *İnancımızın Temel Esasları*. Ankara: MGV Yayınları.
- Lelik, A. (1974). *Erbakan mı Ecevit mi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Mearsheimer, J. J., & Walt, S. M. (2007). *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Milli Gazete. (2010, 02 09). *Prof. Dr. Necmettin Erbakan'la hasbihal*. [www.milligazete.com.tr: https://www.milligazete.com.tr/haber/1161893/prof-dr-necmettin-erbakanla-hasbihal](https://www.milligazete.com.tr/haber/1161893/prof-dr-necmettin-erbakanla-hasbihal) adresinden alındı. E.T. 01/02/2023
- Milli Gazete. (2011, 10 13). *İnsanlığı ifsad hareketi Siyonizm*. 01 10, 2023 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/haber/1114385/insanligi-ifsad-hareketi-siyonizm-4> adresinden alındı. E.T. 01/02/2023
- Milli Gazete. (2011, 09 30). *İnsanlığı ifsad hareketi Siyonizm - 2*. 01 09, 2023 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/haber/1115344/insanligi-ifsad-hareketi-siyonizm-2> adresinden alındı. E.T. 01/02/2023
- Milli Gazete. (2015, 09 04). *İslam - Batı Diyalogu ve Geleceği*. Milli Gazete: <https://www.milligazete.com.tr/haber/954527/islam-bati-diyalogu-ve-gelecegi-3> adresinden alındı. E.T. 04/01/2023
- Milli Nizam Partisi. (1969). *Milli Nizam Partisi Program ve Tüzük*. İstanbul: Haktanır Basımevi.
- Milli Selamet Partisi. (1972). *Milli Selamet Partisi Program ve Tüzük*. Ankara: Elif Matbaacılık.

- Milli Selamet Partisi. (1977). *Milli Selame Partisi Seçim Beyannamesi (5 Haziran 1977 Seçimleri)*. Ankara.
- MÜSİAD. (1996). *MÜSİAD'ın Afrika ve İngiltere İş Gezisi Raporu*. (S. Çam, Dü.) İstanbul.
- Neziroğlu, İ., & Yılmaz, T. (Dü). (2015). *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri – Cilt 1*. Ankara: TBMM Basımevi.
- Ortaylı, İ. (2011, 08 08). Zaman Kaybolmaz. (S. Ergun, Röportaj Yapan)
- Ortaylı, İ. (2021, 07 30). Konuşmadan Olmaz. (H. B. Akdemir, Röportaj Yapan)
- Özcan, G. (1998). *On Bir Aylık Saltanat*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Özyanık, S. (2005). Refahiyol Hükümetinin Dış Politikası. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi.
- Refah Partisi. (1985). *Refah Partisi Tüzük ve Programı*. Ankara: Elif Matbaacılık Adi Kom. Şti.
- Robins, P. (1997). Turkish Foreign Policy Under Erbakan. *Survival*, 39(2), 82-100. doi:10.1080/00396339708442913
- Saadet Partisi. (2002). *Acil Onarım ve Atılım Programı*. Ankara: Saadet Partisi Yayınları.
- Sağlam, K. (1974). *Ecevit Olayı Bir Başbakanın Doğuşu* (Cilt III). İstanbul: Belge Yayınları.
- Şimşek, M. (2006). *Yarım Kalan Devrim Rüyası*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2023, 01 01). *Gelişen Sekiz Ülke (D-8) Teşkilatı*. T.C. Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi: https://www.mfa.gov.tr/gelisen-sekiz-ulke-_d-8_.tr.mfa adresinden alındı. E.T. 20/05/2023
- Taştekin, M. (2006). Türk Dış Politikasında "D-8". *Gazi Üniversitesi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 225-244.
- Tayyar, Ş. (2012). *Kıt'a Dur!-28 Şubat'tan 27 Nisan'a İktidar Kavgası*. İstanbul: Timaş Yayıncılık.
- TBMM. (2001). *Fazilet Partisi Kapatıldı*. TBMM: https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MECLIS%20BULTENI/2469_2001_0000_0084_0000/0015.pdf adresinden alındı. E.T. 15/12/2022
- TBMM Tutanak Dergisi. (1974, 07 18). *TBMM Tutanak Dergisi C:13, B:2, O:1*. 03 01, 2023 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi: <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/t13/c013/tbmm13013002.pdf> adresinden alındı. E.T. 19/12/2022

- TDK. (2023, 01 01). *Milli*. Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.tdk.gov.tr> adresinden alındı. E.T.15/12/2022
- Tekin, A. R. (2017). Necmettin Erbakan Kimlik, Siyaset ve Dış Politika. *Turkish Studies*, 211-246.
- Topaloğlu, M. (2007). Osmanlı Devletinin Çözölme Devrinde Kozanoğulları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri.
- Uçar, S. (2000). *Savunan Adam*. İstanbul: Yasin Yayınevi.
- Uçar, S. (tarih yok). *Niçin Milli Görüş?* Ankara: Keşif Yayınları.
- Üstel, A. (2018, 03 01). *MGK toplantısında olanlar oldu*. www.star.com.tr: <https://www.star.com.tr/yazar/mgk-toplantisinda-olanlar-oldu-yazi-1315118/> adresinden alındı. E.T. 18/01/2023
- Yalçın, S. (1994). *Hangi Erbakan?* İstanbul: Başak Yayınları.
- Yıldız, M. (2017). Türk Dış Politikasına Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Politik Vizyonunun Etkisi. *Turkish Studies*, 355-366.
- Yılmaz, F. (2019). Necmettin Erbakan'ın Söylemlerinde Mantık. *Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Ege Üniversitesi.

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Fatih KELEŞ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	İzmir Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölümü	Uluslararası İlişkiler (%100 Burslu)
Makale ve Bildiriler	
1. Keleş, F. & Turan, Y. (2023). Adil Düzen Kavramı Bağlamında Necmettin Erbakan'ın Dış Politika Anlayışı. Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 9(2).	